

บทที่ 4

สะท้อนอดีตและชีวิตในปัจจุบันของผู้สูงอายุ

ในบทที่ 4 นี้ เป็นการเสนอข้อมูลของกรณีศึกษาทั้ง 6 ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะทั่วไป และข้อมูลชีวิตที่ได้สะท้อนออกมาผ่านการเล่าเรื่องราวในอดีตจนมาถึงปัจจุบันของกรณีศึกษา

กรณีศึกษาคนที่ 1

ผู้สูงอายุเพศหญิง ปัจจุบันมีอายุ 61 ปี อยู่ในครอบครัวชนชั้นกลางที่อาศัยในกรุงเทพฯ เกษียณอายุการทำงานเมื่ออายุ 55 ปี ชีวิตทำงาน ทำงานหนักมาก ออกจากบ้านประมาณ 5.30 น. ทุกวัน เพื่อไปทำหมก่อนเข้าทำงาน และเลิกงานดึก ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาเลี้ยงลูก เมื่อลูกๆ เติบโต สามีจะเป็นผู้ไปส่ง และมีคนขับรถรับลูก

สถานภาพทางครอบครัวสมรส มีบุตร 3 คน ชาย 2 หญิง 1 สามีเป็นอดีตผู้บริหารโรงแรม และปัจจุบันแม้จะเกษียณอายุการทำงานแล้ว แต่ยังคงทำงานอยู่ โดยเป็นที่ปรึกษาให้กับโรงแรมต่างๆ และเป็นอาจารย์พิเศษสอนนักศึกษาการโรงแรม ลูกชายคนโต เรียนจบปริญญาตรี และโท จากอเมริกา ปัจจุบัน ทำงานที่ธนาคารแห่งหนึ่ง ลูกสาว จบการศึกษาระดับปริญญาโทจากอังกฤษ ปัจจุบันทำงานเป็นพนักงานในโรงแรมแห่งหนึ่ง ลูกชายคนเล็กกำลังทำงานและศึกษาในระดับปริญญาโทที่อเมริกา มีมารดาอายุ 89 ปี ที่ยังมีชีวิตอยู่และมีพี่สาว 1 คน น้องสาว และน้องชายอย่างละ 1 คน

กรณีศึกษาเกษียณอายุการทำงานเมื่ออายุ 55 ปี ตามกฎของธนาคาร คือ เมื่อถึงวันเกิดอายุครบ 55 ปี ถือเป็นวันสิ้นสุดการทำงาน ปัจจุบันหลังจากเกษียณอายุมาได้ประมาณ 6 ปีแล้ว ก็ยังคงทำงานเสริมเพื่อให้มีรายได้ เช่น เป็นตัวแทนขายประกัน ขายขนมในช่วงเทศกาล โดยมีลูกสาวเป็นผู้ทำขนม และยังต้องการจะสร้างธุรกิจเล็กๆ ขณะกำลังอยู่ในระหว่างพิจารณา มีหลายโครงการที่สนใจ เช่น เปิดร้านขนม สร้างแปลงปลูกผักในบริเวณที่ดินที่ว่างอยู่ เพื่อจะได้ไม่ต้องเสียภาษีที่ดิน เป็นต้น ผู้สูงอายุได้วางแผนการเงินด้วยการออมเงินกับบริษัทประกันชีวิตต่างๆ ตั้งแต่อายุ 40 ปี และสัญญาออมเงินเหล่านั้นเริ่มครบกำหนด จึงค่อยๆ ได้รับเงินที่สะสมเอาไว้ ประกอบกับการเก็บออมจากรายได้ในแต่ละเดือนมาตลอดชีวิต ทำให้มีเงินสะสมมากพอที่จะอยู่ได้สบาย

นอกจากนี้ในการวางแผนชีวิตหลังเกษียณ กรณีศึกษาได้ซื้อประกันสุขภาพกับบริษัท ประกันภัยเอกชน และประกันตนเองกับประกันสังคม เพื่อที่เวลาเจ็บป่วยจะได้ใช้สวัสดิการเหล่านี้ อย่างไรก็ตามกรณีศึกษายังมีความวิตกกังวลกับรายจ่ายที่อาจเกิดขึ้น เมื่อต้องเข้ารับการรักษาพยาบาล ปัจจุบัน กรณีศึกษามีโรคประจำตัว คือ โรคความดันโลหิตสูง อันเกิดจากความเครียด ตั้งแต่สมัยที่ทำงาน และไม่ได้ออกกำลังกาย ดังนั้นในเวลานี้ กรณีศึกษาจึงพยายามออกกำลังกายให้ได้ตามที่แพทย์แนะนำ และดูแลเรื่องอาหารให้ถูกสุขลักษณะ เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น รับประทานผักและปลาให้มากขึ้น ลดอาหารหวาน เป็นต้น

ลักษณะภายนอกของกรณีศึกษากรณีศึกษา กรณีศึกษามีรูปร่างสมส่วน กระฉับกระเฉง ชอบทำอะไรอย่างรวดเร็ว ในวันธรรมดา กรณีศึกษามักใส่เสื้อยืดโปโล กับกางเกงสีส่วน และ รองเท้ารัดส้นแบบรองเท้ากีฬา สะพายกระเป๋าตามสมัยนิยม ไว้ผมยาวและรวบไว้ข้างหลัง ขับรถเก๋ง โตโยต้า วีโอส รุ่นเกียร์อัตโนมัติ ที่เพิ่งจะเปลี่ยนรถภายหลังเกษียณจากรถ เชฟโรเลต ซาฟิรา ที่ กรณีศึกษาได้ขายไปก่อนหน้านี้ เนื่องจากใช้น้ำมันเปลือง เนื่องจากรถมีขนาดใหญ่ กรณีศึกษาเห็นว่ารถมีขนาดเล็กกระทัดรัด สะดวกในการจอด และประหยัดน้ำมัน “ขับรถเล็กๆ ดีแล้ว ประหยัด น้ำมัน แต่ซื้อเล็กกว่านี้ไม่ได้ เพราะถ้าลูกๆเอาไปใช้จะอันตราย เพราะเขาขับรถกันเร็ว”¹

ปัจจุบันพักอาศัยอยู่ในบ้านเดี่ยว บนพื้นที่ 130 ตร.ว. ตั้งอยู่บริเวณชานเมือง ใกล้ทางด่วน มี บ้านน้องชายอยู่รั้วติดกัน และมีที่ดินเปล่าที่โอนให้กับลูกชายในบริเวณเดียวกันนั้น บ้านหลังนี้สร้างเสร็จสิ้นเมื่อประมาณ 3 ปีที่แล้ว โดยรื้อบ้านหลังเก่าที่มีขนาดเล็กและทรุดโทรมออก และสร้างบ้านหลังใหม่ขึ้นมาแทน ลักษณะบ้านเดี่ยว 3 ชั้น มีห้องนอน 4 ห้อง ขณะนี้มีสมาชิกที่พักอาศัยอยู่ในบ้าน 3 คือ ผู้สูงอายุ สามิ และลูกสาว เนื่องจากลูกชายคนโตได้แต่งงานและย้ายออกไปอยู่ที่คอนโดของตนเอง ส่วนลูกชายคนเล็กยังไม่กลับจากอเมริกา

ผู้สูงอายุใช้ห้องนอนร่วมกับลูกสาว ส่วนสามิมียู่อีกห้องหนึ่ง สภาพบริเวณบ้านมีสวนขนาดเล็ก และมีที่จอดรถ 4 คัน ใช้ประตูรีโมท และมีกรงสุนัข ที่จะต้องคอยจับสุนัขเข้ากรงก่อนที่จะเปิดประตู เนื่องจากสุนัขดุร้ายเกรงว่าจะออกไปกัดผู้อื่น สาเหตุที่บ้านนี้จำเป็นต้องเลี้ยงสุนัขที่ดุเช่นนี้ เนื่องจากเมื่อประมาณ 1 ปีที่แล้ว มีขโมยขึ้นบ้าน และได้ขโมยของมีค่าไปได้เป็นจำนวนมาก หลังจากนั้นจึงต้องติดระบบสัญญาณกันขโมย ซึ่งมีขั้นตอนในการตั้งสัญญาณก่อนออกจากบ้านในแต่ละครั้งที่ยุ่งยากพอสมควร กรณีศึกษามีความกังวลเรื่องบ้าน การจัดการสุนัข และการจัดการอาหารเป็นอย่างมาก จนต้องรีบเร่งเพื่อให้กลับบ้านมาให้ทันเวลาในทุกๆวัน กรณีศึกษายังรู้สึกเสียดายที่สร้างบ้านใหญ่เกินความจำเป็น ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษา ดังที่ได้พูดว่า

¹ จากการสัมภาษณ์วันที่ 7 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของกรณีศึกษา

“ก็ตอนจะสร้าง ถ้ามแล้ว ว่าจะอยู่กันใหม่ ก็บอกว่าอยู่กัน แต่ตอนนี้ไม่มีใครอยู่”² ซึ่งกรณีศึกษา หมายถึงลูกๆอีก 2 คนที่ไม่ได้มาอยู่ที่บ้านนี้

กรณีศึกษามีปัญหาในการหาแม่บ้านเพื่อมาอยู่ประจำ ดูแลทำความสะอาดบ้าน เนื่องจาก สุนัขที่บ้านคุ่มาก แม่บ้านหลายๆคนถูกสุนัขกัด และยังมีสาเหตุอื่นๆที่ทำให้กรณีศึกษามักมีปัญหา กับคนงาน คือ ความที่กรณีศึกษาเป็นคนที่มีความละเอียด ชอบจัดการทั้งเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว เช่น เรื่อง การนอน อาหารการกิน อีกทั้งยังให้ค่าจ้างน้อยกว่าที่อื่น ปัจจุบัน กรณีศึกษาได้ว่าจ้าง คนงานชนเผ่าเพื่อทำงานให้ แต่กรณีศึกษามักจะบ่น แสดงความไม่พอใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง คนงานเสมอ เมื่อไม่มีคนงาน กรณีศึกษาจะรู้สึกเครียด และแบกภาระทั้งหมดเอาไว้เอง เนื่องจาก สมาชิกอื่นๆในครอบครัวไปทำงาน มีกรณีศึกษาที่อยู่ที่บ้านเพียงคนเดียว

สภาพภายในบ้าน มีการตกแต่งแบบจีน มีห้องสำหรับวางรูปบรรพบุรุษ และมีโต๊ะหมู่บูชา แบบจีน สภาพโดยทั่วไปมีของเยอะมากวางอยู่ทั่วไป มีถุงใส่สิ่งของวางอยู่ที่พื้น และมีกอง หนังสือพิมพ์วางอยู่ บริเวณห้องครัวและห้องอาหารมีอาหารและขนมวางระเกะระกะ บ้านนี้มีตู้เย็น ทั้งหมด 3 ตู้ ตู้หนึ่งใส่กับข้าว ตู้หนึ่งใส่ของสำหรับทำขนม และ อีกตู้หนึ่งสำหรับแช่เครื่องดื่ม (เป็น ตู้ที่ยกไปใช้เวลาจัดบุรุษชายขนม) ในทุกๆตู้ล้วนมีของอยู่เต็มไปหมด โดยของบางอย่างเริ่มเน่าเสีย เพราะซื้อมามาก และไม่มีใครรับประทาน

สภาพจิตใจโดยรวมของกรณีศึกษา มีความวิตกกังวลและมีความเครียดสะสมสูง แม้ว่าจะ ไม่ได้ทำงานแล้ว แต่ยังเครียดเรื่องลูก เรื่องค่าใช้จ่าย และเรื่องสุขภาพ เมื่อกรณีศึกษามีอาการความ คับโลหิตสูงขึ้น กรณีศึกษาจำเป็นต้องนอนพักนิ่งๆเพื่อให้ร่างกายและจิตใจผ่อนคลาย กรณีศึกษา ทราบตัวเองคิดว่าควรจะปล่อยวาง และทำสิ่งต่างๆทีละอย่างและทำอย่างช้า แต่ในความเป็นจริงไม่สามารถทำเช่นนั้นได้

ตัวตนที่ติดมาจากการทำงานผู้สูงอายุที่ชอบบริหารจัดการ

กรณีศึกษา จบการศึกษาทางด้านบัญชี และการบริหารธุรกิจ ประกอบกับทำงานในแวด วงการธนาคาร ตลอดช่วงชีวิตการทำงาน ซึ่งกรณีศึกษามีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบสูง เป็น หัวหน้าของพนักงานจำนวนมาก จึงใช้เวลาจำนวนมาก ในการสั่งงาน และแจกจ่ายงานให้กับ ลูกน้อง กรณีศึกษาเป็นคนที่ทำอะไรกระฉับกระเฉง ว่องไว ชอบความรวดเร็วทันใจ แม้ว่าปัจจุบัน จะเกษียณอายุมาได้ 6 ปี แล้ว แต่ตัวตนในส่วนที่ได้รับการหล่อหลอมมานั้นยังคงอยู่ แสดงออกให้ เห็นจากพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของกรณีศึกษา เช่น การที่เป็นคนที่ทำอะไรรีบเร่ง กระฉับกระเฉง รวดเร็ว และไม่ชอบอยู่นิ่ง กรณีศึกษาชอบสั่งการเพราะติดนิสัยจากเดิมที่มีลูกน้อง คอยทำตาม กรณีศึกษากล่าวว่าเมื่อตอนที่ทำงาน กรณีศึกษาโชคดีที่มีลูกน้องคอยทำงานที่

² จากการสัมภาษณ์วันที่ 7 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

กรณีศึกษามอบหมาย แต่พอเกษียณแล้วกรณีศึกษาสั่งใครไม่ได้ตั้งใจ (กรณีศึกษาหมายถึงคนรับใช้ในบ้าน) จึงต้องทำเองเสียเป็นส่วนใหญ่

กรณีศึกษาชอบคิดวางแผนการใช้ชีวิตของตนเองล่วงหน้า และพยายามจัดหากิจกรรมให้ตนเองไม่ว่างอยู่กับบ้าน มีตัวตนที่ขึ้นอยู่กับจัดการการเงิน เป็นตัวตนที่ติดตัวมาตั้งแต่เมื่อครั้งยังงาน เป็นสิ่งที่กำหนดวิถีชีวิตในทุกช่วงอายุ แม้จะเกษียณแล้วก็ตาม ซึ่งโครงการต่างๆทำให้ได้ใช้สมองนั้น เปลี่ยนไปจากงานที่เคยทำประจำ เป็นการวางแผนกิจกรรมของตัวเองในวันหนึ่งๆ เริ่มตั้งแต่การจัดการในบ้าน การจัดเตรียมอาหารให้กับคนในครอบครัวในแต่ละมื้อ ซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยถึงเรื่องคุณค่าทางโภชนาการ สารอาหารที่ควรได้รับครบทั้ง 5 หมู่ การเน้นการรับประทานอาหารเช้า รวมถึงรับอาสาในการส่งอาหารไปให้หลานๆที่บ้านของน้องชายด้วย นอกจากนี้ กรณีศึกษา มักจะเป็นผู้ที่ให้คำปรึกษาแก่ญาติๆในเรื่องการเงิน การวางแผนการออม พร้อมกับการเสนอขายประกันชีวิต ซึ่งเป็นรายได้เสริมหลังการเกษียณอายุ จากการสังเกตพบว่า ผู้สูงอายุมักพูดโทรศัพท์อยู่ตลอด มีสายโทรเข้าไม่ขาด อย่างเช่น ขณะรับประทานอาหารเช้า มีสายโทรเข้ามากกว่า 5 สาย ซึ่งมีทั้งพี่สาว และสายโทรสั่งขนม และกรณีศึกษาจะโทรออกเพื่อสั่งการกับลูกหรือคนอื่นๆต่อไป

ลักษณะของสัมพันธภาพระหว่างกรณีศึกษาและคนอื่นๆ จะเป็นในลักษณะที่กรณีศึกษาเป็นผู้สั่งการ ซึ่งเป็นนิสัยที่ติดมาจากการทำงาน เห็นได้ชัด กับลูกสาว ที่กรณีศึกษาเป็นผู้วางแผนอนาคตให้ โดยเริ่มจากการศึกษา เมื่อลูกเรียนจบปริญญาตรีจากในประเทศไทย แล้วกรณีศึกษาได้ส่งให้ไปเรียนปริญญาโทในต่างประเทศ ในสาขาที่กรณีศึกษาเลือกแล้ว ในเมืองที่กรณีศึกษามีลูกน้องเก่าที่สนิทกันอยู่ ลูกสาวได้เรียนในสาขาเกี่ยวกับการจัดการอาหาร ในระหว่างการเรียน ขณะที่ทำวิจัย กรณีศึกษาก็เป็นผู้คิดหากลุ่มตัวอย่าง และดำเนินการเก็บข้อมูลในประเทศไทยเอง และส่งผลไปให้ลูกที่อังกฤษ จากนั้นกรณีศึกษาได้ให้ลูกไปเรียนทำอาหารและทำขนม กับสถาบันการทำอาหารที่มีชื่อเสียงก่อนที่จะกลับมายังประเทศไทย เป็นการปูทางเพื่อจะมีอาชีพเสริมในการขายขนม ประกอบไปด้วย บราวนี่ คุกกี้ เค้กลูกพรุน บลูเบอร์รี่พาย ชีสเค้ก เป็นต้น เป็นการขายแบบรับทำตามสั่ง และออกร้านขายในงานต่างๆ ปัจจุบันกรณีศึกษาได้ไปเรียนทำกาแฟ พร้อมกับที่ลูกสาวไปเรียนการแต่งหน้าเค้กเพิ่มเติมอีกด้วย

ความสุข

“เป็นการที่ได้ทำอะไรๆ โดยไม่ต้องคิดมาก ไม่ต้องใช้สมอง ไม่ต้องรับผิดชอบอะไร สามารถทำอะไรได้ตามใจ คือ ไม่ทุกข์ ไม่เครียด”³

³ จากการสัมภาษณ์วันที่ 7 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

กรณีศึกษาเชื่อว่า ความสุขจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับจำนวนเงินที่มี ดังนั้น จึงต้องวางแผนการเงินให้ดีตั้งแต่เริ่มทำงาน กรณีศึกษาได้ยกตัวอย่างเพื่อนคนหนึ่ง ว่าเมื่อมีรายรับทุกครั้ง จะแบ่งส่วนเก็บไว้ 30 % เสมอๆ และเมื่อเกษียณอายุการทำงาน สามารถไปเที่ยวต่างประเทศ หรือ ที่ต่างๆ ได้ตามใจตนเอง ประกอบกับเพื่อนคนนี้มีสมบัติของครอบครัวมาก และลูกก็สามารถเลี้ยงตนเองได้แล้ว

จากการสังเกต พบว่าผู้สูงอายุมีความสุขเมื่อสิ่งต่างๆ ที่กรณีศึกษาได้วางแผนไว้ ประสบความสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เช่น กิจการธุรกิจที่กรณีศึกษาทำ หรือ เมื่อลูกได้ตั้งใจที่กรณีศึกษาต้องการ อิ่มเอิบเมื่อลูกประสบความสำเร็จ ซึ่งต่างจากความสุขที่กรณีศึกษาได้ให้ความหมาย กรณีศึกษาให้คุณค่าของการเป็นคนจากผลงาน “ค่าของคน อยู่ที่ผลของงาน เกิดเป็นคนต้องมียานทำ”⁴ ดังนั้นกรณีศึกษาจึงคิดหางานให้ตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะได้ไม่ว่าง ไม้ไร้ซึ่งคุณค่า

ความพอใจในชีวิต

ความพึงพอใจส่วนใหญ่ รายล้อมอยู่กับความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้สิ่งที่จะทำให้เกิดความไม่พื่อนั้นมาจากปัจจัยที่จะทำให้รายได้หดหาย หรือ การกระทำที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก เช่น หากมีปัญหาด้านสุขภาพ หรือ ค่าใช้จ่ายกับการที่ต้องจัดการกับบ้านที่กรณีศึกษาคิดว่ามีขนาดใหญ่เกินความจำเป็น โดยรวมกรณีศึกษารู้สึกว่าพอใจในชีวิตแล้ว “แต่ถ้ามีเงินมากกว่านี้ก็ดี”⁵

กิจกรรม

กิจกรรมที่กรณีศึกษาได้กระทำเกิดจากการวางแผนว่าตนควรใช้เวลาให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า เพื่อไม่ให้สูญเสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ การทำกิจกรรมส่วนตัว เช่น ออกกำลังกาย สัปดาห์ละ 2-3 ครั้ง ที่ศูนย์ออกกำลังกายที่เป็นสมาชิกที่อยู่ใกล้บ้าน ทำผม นวดตัว ซัของ ทำอาหาร และดูแลบ้าน

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพเสริม เช่น การขายประกัน การขายขนมซึ่งลูกสาวเป็นคนทำขนม และผู้สูงอายุจะคอยหาสถานที่ไปขาย ตามงานออกร้านต่างๆ ซึ่งผู้สูงอายุจะมีความสุขกับการที่ได้จัดเตรียมการขายของ และโทรศัพท์แจ้งเพื่อนๆ และญาติๆ เพื่อชวนให้มาเดินเที่ยวงาน เมื่อเพื่อนๆ มาถึงก็จะชวนกันไปเดินดูของ และเพื่อนก็จะมาซื้อขนมที่บูธ แม้ว่าการออกร้านขายขนม จะไม่ค่อยมีกำไรมากเท่าไร แต่ผู้สูงอายุ กรณีศึกษารู้สึกสนุก และชอบที่จะทำทุกครั้งที่มีโอกาส บางครั้งก็มีการทะเลาะกับสามี ที่เห็นว่าการทำเช่นนี้เป็นการทำให้เหนื่อยเปล่า ได้ไม่คุ้มกับที่เสียไป

⁴ จากการพูดคุยวันที่ 19 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

⁵ จากการสัมภาษณ์วันที่ 8 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

เมื่อมีโอกาสได้ติดตามกรณีศึกษาไปงานขายของครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นงานมหกรรมธงฟ้าจัดโดยกระทรวงพาณิชย์ เพื่อให้ผู้บริโภคได้ซื้อสินค้าราคาถูก ภายในงานมีร้านค้าเป็นจำนวนมาก ขายตั้งแต่อาหาร เสื้อผ้า เครื่องใช้ เครื่องไฟฟ้า เป็นต้น งานในครั้งนั้นจัดขึ้นที่ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ผู้สูงอายุมีเครือข่ายช่วยเหลือจึงได้รับบุรุษฟรีในการขายสินค้า ในการเตรียมงาน ผู้สูงอายุเริ่มจากการไปซื้อของกับลูกสาวเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการทำขนม โดยลูกสาวจะรับผิดชอบในการทำขนมเอง ทุกเช้าก่อนไปทำงานจะทำขนมเตรียมไว้ให้กับแม่ ซึ่งเป็นผู้ขนของและขนมไปยังบูธ ในวันแรกของการออกบูธ จะต้องมีการขนของขึ้นใหญ่ เช่น ตู้เย็น โต๊ะ เก้าอี้ ซึ่งกรณีศึกษาจะว่าจ้างให้คนงานซึ่งเคยเป็นคนขับรถเก่า ขนไปให้ และจัดเตรียมสถานที่ ในงานบูธของกรณีศึกษาขายขนมฝรั่ง เห็นได้ชัดว่าเป็นแบบมือสมัครเล่น มีสินค้าวางขายน้อยมากเมื่อเทียบกับร้านอื่น ในวันนั้นมีบราวนี่ เค้กลูกพรุน พายบลูเบอร์รี่ คุกกี้ อัลมอลด์บาร์ น้ำอัดลม และน้ำดื่ม ข้างๆบูธเป็นร้านขายกล้วยเดี่ยวหลอด ซึ่งมีคนมาซื้อเยอะ และอีกข้างขายกาแฟ และลูกชิ้นปิ้ง ร้านส่วนมากจะมาออกบูธเป็นประจำ จึงรู้จักกันและกันบ้างแล้ว

ในวันเปิดร้าน บางครั้งกรณีศึกษาจ้างเด็กเฝ้าร้านวันละ 300 บาท หรือบางครั้งของให้ญาติๆ ไปช่วยเฝ้าร้านและขายของ พฤติกรรมของผู้สูงอายุขณะขายของ กรณีศึกษานั่งเฉยที่บูธ หันไปคุยกับร้านข้างๆเพื่อซื้ออาหาร กรณีศึกษาจะตอบคำถามเมื่อมีคนซื้อมาถามเท่านั้น และกรณีศึกษานั่งพูดโทรศัพท์กับเพื่อน เพื่อชวนเพื่อนๆ มาเที่ยวงาน และออกไปกับเพื่อนหรือญาติที่มาหาเพื่อไปเดินดูและซื้อของ กรณีศึกษาจะไม่นั่งอยู่กับที่เป็นระยะเวลานานๆ ในการออกบูธ ส่วนมากจะเป็นเพื่อนของผู้สูงอายุเองที่มาหาขนม ซึ่งกรณีศึกษาจะดีใจมากเมื่อขนมขายได้หมด ซึ่งหากขนมหมดจะได้เงินประมาณ 2,800 บาท กรณีศึกษาชอบคิดคำนวณว่าวันต่อไปควรเตรียมของมาเท่าไร

กรณีศึกษามีกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ ด้วยการไปเที่ยว สังสรรค์กับเพื่อน ทั้งไปรับประทานอาหาร ไปต่างจังหวัด หรือ ต่างประเทศ โดยกลุ่มเพื่อนสนิทมีประมาณ 4 คน เป็นลูกน้องเก่าจากที่ทำงานเดิมทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น ได้ไปเที่ยวงานวันลอยกระทงที่จังหวัดกาญจนบุรี

นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมที่ทำเป็นประจำ คือ ไปเยี่ยมและดูแลแม่ ซึ่งอยู่อีกบ้านหนึ่ง เป็นผู้จัดการซื้อของใช้ และคิดรายการอาหารที่เหมาะสม พาไปพบแพทย์เมื่อถึงเวลานัด โดยทำร่วมกับพี่สาวหรือน้องสาว

เครือข่ายและสัมพันธภาพที่เป็นผู้มีอำนาจควบคุม

เครือข่ายทางสังคมหลักของกรณีศึกษามี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเครือญาติ และกลุ่มคนที่รู้จักจากที่ทำงาน

ความสัมพันธ์กับลูก

ความสัมพันธ์กับลูกทั้งสาม แม้ว่าผู้สูงอายุจะมีความสัมพันธ์กับเพื่อน หรือ พี่น้อง หรือกับลูกสาว โดยตนเองเป็นผู้ที่เหนือกว่า แต่ความสัมพันธ์กับลูกชายทั้ง 2 คน และสามี มีความแตกต่างเนื่องจากกรณีศึกษาแสดงออกให้เห็นได้ชัดว่าเกรงใจลูกๆ ไม่ค่อยออกคำสั่ง ไม่เรียกร้องให้ทำตามตนเหมือนกับลูกสาว ที่ทั้งวางแผนชีวิต การเรียน แต่กับลูกชาย กรณีศึกษาปล่อยให้พวกเขาตัดสินใจเอง โดยปกติ ที่บ้านนี้จะร่วมรับประทานอาหารกัน 3 คน พ่อ แม่ ลูกสาว 1 คน และในวันอาทิตย์เย็นจะมีลูกชายและลูกสะใภ้กลับมารับประทานอาหารร่วมกันทุกสัปดาห์ ขณะนี้ลูกสะใภ้กำลังตั้งครรภ์กรณีศึกษาตื่นเต้นมากที่จะได้มีหลานเป็นคนแรก แต่ได้บอกว่าไม่ต้องการจะเลี้ยงหลานเอง เนื่องจากเป็นความรับผิดชอบมาก กลัวว่าจะทำได้ไม่ดี แต่หากเขาต้องการให้กรณีศึกษาช่วยดู เขาต้องจ้างนางพยาบาลด้วยแล้วกรณีศึกษาจะช่วยดูแลน้อย

ความสัมพันธ์กับสามีตามกฎหมายเกณฑ์คู่ที่สมบูรณ์แบบ

ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับสามี เป็นการใช้ชีวิตคู่ที่ถือว่าสมบูรณ์ มีกฎ กติกา ที่จะต้องปฏิบัติร่วมกัน เช่น หากมีใคร ไปต่างประเทศ ถ้าเป็นไปได้ อีกฝ่ายต้องเป็นผู้ไปรับที่สนามบินทุกครั้ง เพื่อแสดงว่าทั้งสองห่วงใยซึ่งกันและกัน ทุกๆ วันอาทิตย์เย็น เป็นเวลารับประทานอาหารร่วมกันของครอบครัว พร้อมหน้ากันพ่อแม่ลูกๆ ผู้สูงอายุพยายามทำหน้าที่ภรรยาตามแบบฉบับที่กรณีศึกษาคิดว่าควรจะเป็น เช่น การดูแลเรื่องอาหาร เสื้อผ้า เป็นต้น จากการสังเกตปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่สามีภรรยา พบว่า ทั้งสองมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น รับประทานอาหาร ออกงานสังคม ไปเที่ยวต่างจังหวัด ล่าสุดได้ไปที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้สูงอายุมีบ้านพักตากอากาศอยู่

เมื่ออยู่กับสามี กรณีศึกษาจะมีที่ทำให้อ่อนไหว และคอยรับฟังในสิ่งที่สามีพูดมากกว่า จากการสังเกตระหว่างการรับประทานอาหารที่บ้าน ผู้สูงอายุจะต้องเป็นผู้จัดการดักข้าวให้กับสามีและคอยบริการ มีการเปิดโทรทัศน์ไปด้วย จึงไม่ค่อยพูดคุยกัน จะพูดกันเรื่องข่าวที่กำลังดูอยู่เท่านั้น

เครือข่ายเครือญาติ ตนเป็นผู้รู้เรื่องการเงิน

กรณีศึกษามาจากครอบครัวใหญ่ มีพี่น้องรวม 4 คน และมีลูกพี่ลูกน้องที่เคยอยู่บ้านเดียวกันตอนเด็กๆ อีก ปัจจุบันกลุ่มคนเหล่านี้เกษียณอายุการทำงานก็เกือบหมดแล้ว เหลือแต่น้องชายคนเดียวที่ยังรับราชการอยู่ เมื่อทั้งกรณีศึกษาและญาติพี่น้องเริ่มเกษียณอายุแล้ว ทำให้สนิทสนมกันมากขึ้นกว่าเดิม ประกอบกับหลายๆ คนไม่มีภาระเรื่องลูกๆ ที่โตกันหมดแล้ว จึงสามารถใช้เวลาร่วมกันได้มากขึ้น และไปรับประทานอาหารกันได้บ่อยขึ้น เช่น ในงานทำบุญของญาติ จะเป็นการรวมตัวของครอบครัว ทุกคนยินดีที่จะไปร่วมงาน และพูดคุย รับประทานอาหารร่วมกัน จากการสังเกตประเด็นการสนทนาระหว่างการรับประทานอาหาร มักจะพูดเรื่องเงินและการลงทุน โดยที่

จะเสนอให้ผู้สูงอายุไปร่วมลงทุนซื้อที่ดิน หรือซื้ออพาร์ทเมนต์ ซึ่งผู้สูงอายุไม่สนใจลงทุน ญาติๆ ส่วนมากจะปรึกษาเรื่องการเงินกับกรณีศึกษา และมักจะเสนอขายประกันชีวิตให้กับญาติๆ

กรณีศึกษาพักอยู่ในบ้านที่มีรั้วติดกันกับบ้านของน้องชาย แต่ไม่ได้พบกันบ่อยนัก เนื่องจากน้องชายไปทำงาน แต่กรณีศึกษาจะรับอาสาทำอาหารให้กับหลานๆบ้าง ในวันที่แม่ครัวที่บ้านของน้องชายไม่อยู่ พี่สาวและน้องสาวของกรณีศึกษาไม่ได้ทำงานแล้ว พี่สาวเดินทางไปมา ระหว่างประเทศไทยและนิวซีแลนด์ เนื่องจากมีเพื่อนชายที่ทำงานอยู่ที่นั่น ส่วนน้องสาวได้แต่งงานกับนักการทูต จึงต้องติดตามสามีไปอยู่ต่างประเทศ

ผู้สูงอายุสนิทกับพี่สาวและน้องสาวมากที่สุด ทุกๆวันจะโทรศัพท์หากัน แม้ว่าพี่สาวและน้องสาวจะอยู่ต่างประเทศก็ยังติดต่อกันประจำ เมื่อกลับมาจะพบกันประมาณสัปดาห์ละ 3-4 วัน ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง กรณีศึกษา จะเป็นผู้ที่ออกคำสั่ง และคนอื่นจะยอม เนื่องจากกรณีศึกษาเป็นผู้ที่มีเงินสดมากที่สุด และหากพี่น้องมีปัญหา หรือ ขัดสน ผู้สูงอายุมักจะเป็นผู้ช่วยเหลือ เช่น เมื่อน้องสาวมีปัญหาการเงิน กรณีศึกษาเป็นผู้ที่ซื้อที่ดินของน้องสาวไว้เอง แต่จะซื้อในราคาที่ต่ำมาก เป็นต้น กรณีศึกษามักจะขอให้พี่สาวขับรถมารับเพื่อออกไปทำธุระ เพราะเห็นว่าพี่สาวว่าง ไม่มีอะไรทำ แต่บางครั้งพี่สาวก็เหนื่อย และปฏิเสธบ้าง แต่ส่วนมากจะไปด้วยกัน โดยงานหลักคือ การไปส่งขนมตามที่ต่างๆที่ถูกคำสั่งมา ไปเยี่ยมแม่ พามแม่ไปโรงพยาบาลด้วยกัน และไปกินข้าวด้วยกัน

เครือข่ายเพื่อน ลูกน้องเก่า

เครือข่ายเพื่อนจากที่ทำงาน กลุ่มเพื่อนสนิทของผู้สูงอายุ จะเป็นลูกน้องจากที่ทำงานเก่า ดังนั้นกรณีศึกษาจะเป็นผู้ที่สูงอายุที่สุด ลักษณะของความสัมพันธ์จึงเป็นแบบที่เพื่อนในกลุ่มแสดงความเกรงใจ และเคารพผู้สูงอายุอยู่ในที่ แต่ก็พูดคุยกันอย่างสนุกสนาน กิจกรรมหลักๆที่ทำร่วมกันคือไปรับประทานอาหาร ไปซื้อของ เครือข่ายเหล่านี้เป็นลูกค้าหลักที่อุดหนุนขนมที่ถูกสาวทำ และจะตามไปซื้อขนมเมื่อออกบูธตามงานต่างๆ และไปเที่ยวต่างจังหวัดด้วยกัน ไปซื้อของด้วยกัน ทุกๆคนจะชื้อชวนกันซื้อสินค้า และมีการขอให้แต่ละคนซื้อของมากันเป็นจำนวนมาก กรณีศึกษาเป็นที่พึ่งทางใจให้กับเพื่อนๆ เมื่อใครก็ตามที่มีปัญหา มักจะนำมาปรึกษากับกรณีศึกษา นอกจากนี้ กรณีศึกษามีกลุ่มเพื่อนอื่นๆ ที่เป็นเพื่อสมัยเรียน โรงเรียนมัธยม ที่มีการพบปะสังสรรค์กันเป็นประจำ กลุ่มเครือข่ายเหล่านี้ มีส่วนช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น มีเพื่อนสมัยเรียนที่เป็นทันตแพทย์ เป็นที่ปรึกษาคอยดูแลหากคนในครอบครัวมีปัญหาเรื่องฟัน เป็นต้น

นอกจากนี้ กรณีศึกษายังมีกลุ่มเครือข่ายทางสังคมที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่การทำงาน คือ เครือข่ายจากร้านทำผม ซึ่งผู้สูงอายุในวัยทำงาน กรณีศึกษามีร้านทำผมประจำซึ่งกรณีศึกษามีเก้าอี้ประจำองไว้สำหรับกรณีศึกษาทุกเช้า แม้ว่าปัจจุบันกรณีศึกษาไม่ได้ทำงาน จึงไม่จำเป็นต้องไปร้านทำผมทุกวันแล้ว กรณีศึกษายังได้จัดสรรเวลาสำหรับไปทำผมเป็นประจำสัปดาห์ละ 3 ครั้ง

กรณีศึกษาได้ไ้ผมยาวเพื่อที่จะสามารถรวบไว้ข้างหลังได้ จึงไม่จำเป็นต้องไปทำผมบ๊อยเหมือนสมัยก่อนแล้ว ปัจจุบันกรณีศึกษาจะไปร้านทำผมและทำเล็บกับช่างคนเก่า ซึ่งได้เปิดร้านของตัวเองภายในบ้าน ซึ่งอยู่คนละมุมเมืองกับบ้าน แต่กรณีศึกษาก็ยังไปทำผมกับช่างคนนี้ เนื่องจากมีราคาถูกกว่าที่อื่น และเป็นช่างที่รู้ใจมากที่สุด

ชีวิตเมื่อเริ่มเข้าหาธรรมะ

ปัจจุบันกรณีศึกษาเริ่มศึกษาคำสอนตามหลักพุทธศาสนา และปฏิบัติธรรม โดยพยายามนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในชีวิต เพื่อกำหนดให้มีสติระลึกอยู่ให้มากที่สุด แต่เป็นสิ่งที่ยาก ต้องหมั่นฝึกฝน ดังที่กรณีศึกษาได้กล่าวไว้ในระหว่างการสัมภาษณ์ว่า “เมื่อเครียด เริ่มใช้ธรรมะ และเรียกสติมากำหนด อย่างเช่น เวลาขับรถ จะพูดว่าร้ายกับคนอื่น แต่เดี๋ยวนี้สามารถหยุดได้มากขึ้น”⁶ แต่จากการสังเกตในระหว่างการขับรถ ยังคงพบว่าผู้สูงอายุยังมีอารมณ์ร้อนและมักจะใช้วาจาประชดประชัน ว่าร้ายในระหว่างการขับรถ

กรณีศึกษาได้ไปเข้าวัดเพื่อปฏิบัติธรรมที่จังหวัดลำปางเป็นเวลา 5 วัน ปรากฏว่าในขณะที่อยู่ที่วัดนั้น กรณีศึกษาโทรศัพท์กลับมาหาเพื่อน และพี่สาวบ่อยครั้ง เนื่องจากกรณีศึกษาไม่สามารถอยู่นิ่ง หรือ อยู่โดยที่ไม่มีอะไรทำได้ กรณีศึกษาว่ามีเวลาพักเยอะเกินไป แล้วเวลานั่งสมาธิก็รู้สึกปวดเมื่อยมาก ไม่ใช่เรื่องที่ย่าง แต่กรณีศึกษาก็ก็นอนอยู่จนครบกำหนด อย่างไรก็ตามกรณีศึกษามองดูเพื่อนที่เป็นผู้ชวนกรณีศึกษาไปด้วย ด้วยความนับถือ ในความสามารถที่สามารถปฏิบัติได้ดี

⁶ จากการสัมภาษณ์วันที่ 8 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

กรณีศึกษาคนที่ 2

ผู้ให้ข้อมูลชาย อายุ 72 ปี แยกทางกับภรรยาที่มีลูกด้วยกัน 3 คน มาประมาณ 12 ปี ในอดีตกรณีศึกษาเป็นพนักงานธนาคารแห่งหนึ่ง และได้รับบำนาญเมื่อเกษียณอายุ ปัจจุบันอาศัยอยู่กับลูกชายและภรรยาของลูกชาย ในบ้านของตัวเอง มีรายได้จากค่าเช่าห้องพักที่ตนได้สร้างขึ้น ซึ่งเพียงพอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และยังมีส่วนเหลือสำหรับเก็บออม

ที่พักอาศัย

สภาพของบ้านพัก เป็นบ้านเดี่ยว 2 ชั้น ประกอบด้วยห้องนอน 3 ห้อง ลักษณะของบ้านเป็นบ้านเก่าที่ได้สร้างขึ้นมากกว่า 30 ปี แล้ว แต่ได้ปรับปรุงภายในบ้านใหม่ทั้งหมด ในห้องนั่งเล่นชั้นล่าง มีเก้าอี้ตัวโปรดที่ผู้สูงอายุมักใช้นั่งอยู่เป็นประจำหน้าโทรทัศน์ ซึ่งผู้สูงใช้เวลาส่วนมากที่อยู่ที่บ้านในที่นี้ ส่วนห้องครัวนั้น ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร เนื่องจากผู้สูงอายุซื้ออาหารมารับประทานจากข้างนอก จะใช้แค่เพียงเพื่อล้างจานเท่านั้น ภายในบ้านมีการจัดของอย่างเป็นระเบียบ และไม่มีของมากเท่าใด กรณีศึกษากล่าวว่า “ของ ซื้อมาเยอะก็รกบ้าน นี่ก็เอาไปให้เขาหมด ให้พวกแคดดี้ ลูกๆ แคดดี้”⁷

การตัดสินใจลงทุนทำธุรกิจเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

ตอนหนุ่มไม่ได้คิดวางแผนชีวิตในวัยหลังเกษียณ แต่เมื่อเงินบำนาญเริ่มใกล้ที่จะหมดลง จึงได้มาคิดได้ว่า หากตนเองอยู่ได้จนถึง 80 แล้วจะทำอย่างไร เพราะที่ไม่มีคนดูแล ไม่สามารถพึ่งพาลูกๆ ซึ่งยังไม่สามารถยืนบนลำแข้งของตัวเองได้ ดังนั้นทำจึงตัดสินใจเริ่มโครงการสร้างห้องพัก บนบริเวณบ้านของตนเองที่มีเนื้อที่ทั้งหมด 200 ตารางวา โดยเริ่มจากการสนับสนุนให้เพื่อนที่อยู่ข้างๆ บ้านลงสร้างดูก่อน เมื่อเขาสร้างแล้วเห็นว่ามีรายได้ดี กรณีศึกษาจึงเริ่มสร้างบ้าง โดยการกู้ยืมเงินจากทางธนาคาร พร้อมกับขายที่ดินที่มีอยู่ที่ต่างจังหวัดเพิ่มเติม แล้วผ่อนเงินกับธนาคารเป็นเวลา 60 เดือน เดือนละประมาณ 60,000 บาท ซึ่งเริ่มโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 จนกระทั่งปัจจุบันใช้ภาระหนี้สินหมดแล้ว และได้ให้เช่ากิจการห้องพัก โดยกรณีศึกษาได้รับเงินเดือนละประมาณ 90,000 บาท

ห้องพักที่กรณีศึกษาได้สร้างในบริเวณบ้าน มีทั้งหมด 5 ชั้น ประกอบไปด้วยห้องพัก 40 ห้อง ผู้ที่มาเช่าอยู่ส่วนใหญ่เป็นพนักงานบริษัทที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง รวมถึงมีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏที่อยู่ในละแวกนั้นด้วย อัตราค่าเช่าห้องประมาณเดือนละ 3,000 บาท

⁷ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วันที่ 17 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

นอกจากจะมีรายได้ที่มากพอที่จะอยู่ได้อย่างสบายแล้ว กรณีศึกษายังให้เงินช่วยเหลือแก่ลูกๆ กรณีศึกษาจ่ายค่าผ่อนรถยี่ห้อโตโยต้าวีโอเอสให้กับลูกสาว ซื้อประกันสุขภาพให้หลาน และให้เงินรายเดือนแก่ลูกชายที่อยู่ด้วยกัน ในช่วงที่ลูกชายไม่มีงานทำ หรือ ให้เงินเมื่อลูกๆ ขาดเงิน กรณีศึกษา มีความวิตกกังวลเรื่องอนาคตของลูกๆ ซึ่งยังไม่มีอาชีพที่มั่นคง และกลัวว่าตนเองอาจจะลำบากตอนแก่

สุขภาพ

กรณีศึกษาได้ไปตรวจเช็คร่างกายเป็นประจำ ปีละ 1 ครั้ง ซึ่งผลการตรวจอยู่ในระดับปกติ กรณีศึกษายังคงดื่มเหล้า และสูบบุหรี่อยู่ แต่ลดปริมาณลงมาก โดยกระทำไปด้วยความเคยชิน เช่น การสูบบุหรี่ จะจุดบุหรี่เพื่อสูบ 3-4 ครั้งแล้วดับ หรือ เมื่อก่อนจากที่เคยดื่มเหล้าได้ทั้งคืน ปัจจุบันจะดื่มเบียร์ 1 ขวดในช่วงเย็นเท่านั้น กรณีศึกษาเคยต้องไปทำอัลตราซาวด์หลอดเลือดหัวใจ ในครั้งนั้นได้เข้ารับไปโรงพยาบาลคนเดียว นอนโรงพยาบาล 2 คืน แล้วจึงกลับบ้าน โดยที่ไม่ได้บอกให้ใครทราบเลย ที่ทำเช่นนั้นเพราะคิดว่าตนเองไม่ได้เป็นอะไรมาก กรณีศึกษา มีความเชื่อว่าการจะรักษาสุขภาพให้แข็งแรงได้ จำเป็นต้องออกกำลังกาย ผู้สูงอายุใช้บัตรประกันสุขภาพของรัฐบาล ดังนั้น จึงไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาเลย แต่ต้องรอคิวที่โรงพยาบาลนาน ซึ่งก็ไม่ได้เดือดร้อนอะไร เพราะกรณีศึกษาก็ไม่ได้รับร้อนไปไหน

ความสุข

ความสุขของกรณีศึกษา คือ ความพอใจในสิ่งไหน สิ่งนั้นก็มีความสุข อยากทำอะไรก็ทำ แต่สำหรับตัวกรณีศึกษาเอง ขณะนี้กรณีศึกษาคิดว่าตนเองมีความสุขไม่เต็มร้อย เพราะไม่มีครอบครัวที่อบอุ่น ยังคงคิดเสียใจเรื่องที่เลิกกับภรรยา ดังที่ทำได้กล่าวว่า “ไม่มีครอบครัวที่อบอุ่น เมื่อก่อนคิดมากกว่าเราทำอะไรมา ถึงต้องมาอยู่คนเดียวตอนแก่ แต่ตอนนี้ไม่คิดแล้ว เพราะมันผ่านมานานแล้วเป็น 10 ปี เราทำตัวไม่ผิดตรงไหน...”⁸

จากการสังเกตพบว่า กรณีศึกษา มีความสุขที่เกิดจากการเป็นคนสันโดษ ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย และมีกิจกรรมที่ตัวเองถนัดในแต่ละสัปดาห์

ความพอใจในชีวิต

ผู้สูงอายุรู้สึกพอใจในชีวิตปัจจุบันนี้ และยังภาคภูมิใจว่าสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง มีรายได้ที่มั่นคงพอเลี้ยงตัวเองได้ มีเงินออม และยังแบ่งไปเพื่อช่วยเหลือลูก ในอดีตกรณีศึกษาใช้ชีวิตแบบอยู่ไปวันๆ ทำงานเช้าชามเย็นชาม รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย และไม่ได้วางแผนสำหรับชีวิตหลัง

⁸ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วันที่ 17 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

เกษียณ ดังนั้นเมื่อเกษียณอายุแล้วได้รับเงินบำนาญ ซึ่งจ่ายเป็นก้อน คำนวนจากระยะเวลาการทำงาน (ได้ปีละ 1 เดือน)

นอกจากรายได้ที่มั่นคงแล้ว ผู้สูงอายุเห็นว่าการมีบ้านอยู่เป็นสิ่งสำคัญ ดังที่กล่าวว่า “มีบ้านก็สบาย ขอมือที่กิน ที่นอนพอ ไม่ใช่ร่ำรวย เป็นคนแก่แล้วมันทุเรศ คนแก่ที่ไม่มีอะไรเลย ใครก็ทิ้งหมด ลูกหลานมันก็ทิ้ง ข้างหลังมีโรงพยาบาลสร้างไว้ดูแลคนแก่ เดือนละ 20,000 กว่าบาท ลูกหลานมีตังทั้งนั้น แต่ไม่ดูแล เอามาไว้โรงพยาบาล พวกพยาบาลพักที่นี้หลายคน ต้องนั่งป้อนข้าว ป้อนน้ำอยู่...ตายสิ”⁹

จากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์และจากการสังเกต ผู้วิจัยสามารถแยกประเด็นที่เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสุขและความพอใจในชีวิตได้ดังนี้

ความต่อเนื่องของตัวตน

สิ่งที่สำคัญต่อชีวิตของกรณีศึกษา คือ ความสามารถที่กรณีศึกษามีในการดำรงชีวิตในวิถีที่กรณีศึกษาค้นเคย ได้ทำในสิ่งที่เคยชิน ไม่ว่าจะเป็น การได้ออกกำลังกายในตอนเช้าๆ การได้ดีกอล์ฟกับกลุ่มเพื่อน การได้สังสรรค์กับเพื่อนและญาติ

การที่กรณีศึกษายังสุขภาพดีและดีมีเงิน นั้นล้วนแต่บ่งบอกถึงความเคยชิน ดังที่กรณีศึกษาได้อธิบายถึงวิธีการที่กรณีศึกษาสุขภาพดี ว่ากรณีศึกษาทำไปด้วยความเคยชิน คือ จุดแล้วได้สุขภาพดี สุขภาพดีไม่ก็ครั้งแล้วก็ดับบุรี สุขโดยที่ไม่ได้หายใจเข้าไปถึงปอด

อิสรภาพในการเลือก

ด้วยปัจจัยพื้นฐานรายรอบของผู้สูงอายุ ทำให้กรณีศึกษาสามารถที่จะเลือก และเป็นผู้ตัดสินใจว่าตนจะทำ หรือ ร่วมกิจกรรมใดๆ ซึ่งอิสรภาพในการตัดสินใจนี้ ส่งผลให้กรณีศึกษาเลือกทำกิจกรรมที่กรณีศึกษาทำแล้วเป็นสุข กรณีศึกษาพอใจ เช่น การที่กรณีศึกษาไปตีกอล์ฟสัปดาห์ละ 2 ครั้ง เนื่องจากกรณีศึกษามีกำลังทรัพย์ที่เพียงพอ มีสุขภาพที่แข็งแรง และมีกลุ่มเพื่อนที่ร่วมตีกอล์ฟด้วยกัน กลุ่มคนเหล่านี้เป็นบุคคลที่ได้คัดสรรจากการร่วมตีกอล์ฟกันมาเป็นเวลานาน และเป็นกลุ่มบุคคลที่ตัดสินใจร่วมกันว่าจะมาทำกิจกรรมนี้ร่วมกัน ดังที่กรณีศึกษาได้กล่าวว่า กีฬากอล์ฟเป็นกีฬาที่เพื่อนนิสัยคน สามารถดูได้ชัดว่าใครขี้โกง ตั้งใจจะเอาเปรียบเพื่อน ซึ่งหากพบว่าใครเป็นเช่นนั้น พวกท่านจะไม่เล่นด้วย

⁹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วันที่ 17 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ หากผู้สูงอายุเป็นฝ่ายตัดสินใจกำหนดเวลาที่อยู่กับหลานๆ ได้เอง จะมีความสุขมากกว่าที่ปล่อยให้ท่านดูแลหลาน ติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน อาการเช่นนี้เป็นตัวบ่งชี้ถึงความรู้สึกถึงอิสรภาพในการเลือกใช้ชีวิตอย่างชัดเจน หากผู้สูงอายุสามารถเลือกตกลงหรือปฏิเสธสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตได้เองแล้ว จะส่งผลให้เกิดความรู้สึกในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น

กิจกรรมที่เคยชินกับชีวิตตัวคนเดียว

กิจกรรมที่ผู้สูงอายุปฏิบัติ ส่วนมากเป็นกิจกรรมที่ได้กระทำต่อเนื่อง เป็นประจำมาตลอดระยะเวลากว่า 30 ปี จนเกิดเป็นความเคยชิน กรณีศึกษาเริ่มต้นตั้งแต่ 5.00 น ทุกวันเพื่อเดินออกกำลังกายระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร และทุกเช้าที่ออกไปเดิน จะซื้ออาหารสำหรับตนเองกลับมาที่บ้าน เพราะไม่ได้ทำอาหารรับประทานเองแล้ว กรณีศึกษาเลือกกินเฉพาะอาหารที่กรณีศึกษาคิดว่าดีต่อร่างกาย เช่น ข้าวกล้อง เน้นการรับประทานผัก ลดอาหารประเภทเนื้อสัตว์ และเพิ่มการรับประทานปลาให้มากขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมที่ตั้งใจทำคือ การเล่นกอล์ฟ ซึ่งเริ่มตีตั้งแต่อายุ 40 ปี (ตีมาตลอดกว่า 30 ปี) ดังที่กรณีศึกษาได้พูดว่า “ตอนนี้อยู่ได้เพราะตีกอล์ฟอย่างเดียว”¹⁰ โดย 1 สัปดาห์จะไปตีกอล์ฟ 2 วัน ไปกับเพื่อนๆ ที่เป็นผู้ใหญ่ รู้จักกันจากการเล่นกอล์ฟ เล่นไปก็รู้จักเพื่อนมากขึ้น เมื่อถูกใจกันก็ชวนกันไปเล่น ซึ่งก็ทำให้รู้สึกเป็นสุขดี อย่างไรก็ตาม กรณีศึกษาตระหนักว่าค่าใช้จ่ายในการตีกอล์ฟสูงมาก โดยคิดเป็น ครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายประจำเดือน ดังนั้นการที่จะเล่นกอล์ฟได้เป็นประจำนั้น จำเป็นต้องมีเงินเพียงพอด้วย

เมื่อเสร็จจากการตีกอล์ฟ กรณีศึกษารู้สึกเหนื่อย แต่เนื่องจากมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ออกกำลังกายเป็นประจำ ทำให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรงกว่าคนหนุ่มที่ไม่ได้ออกกำลังกาย กรณีศึกษากล่าวว่ากีฬาอล์ฟมีเสน่ห์ตรงที่ว่ามันเป็นการแข่งกับตัวเอง การตีแต่ละครั้งแสดงถึงพัฒนาการของตนเองว่าดีขึ้นหรือว่าถดถอยลง กรณีศึกษา มีความสุขุมรอบคอบ คิดพิจารณาอย่างดีก่อนที่จะตีลูกแต่ละครั้ง ซึ่งความสุขุมนี้เป็นประสบการณ์ที่สะสมมาตั้งแต่ยังหนุ่ม และเพิ่มมากขึ้นเมื่อแก่ตัว นอกจากนี้ในการตีกอล์ฟแต่ละครั้ง ยังมีการพนันกันเป็นเงิน และมีการสังสรรค์หลังจากตีกอล์ฟเสร็จ โดยคนในกลุ่มจะมานั่งดื่มกินกัน

กิจกรรมอื่นๆ ที่ทำเป็นประจำ จะเป็นกิจกรรมที่ทำบริเวณบ้าน เช่น การอ่านหนังสือทุกประเภท (ยกเว้นหนังสือธรรมะ) กรณีศึกษาได้ยกตัวอย่างหนังสือที่กำลังสนใจอ่าน และได้อ่านไปแล้ว 2 รอบ คือ หนังสือเรื่องวันสิ้นโลก 2012 ซึ่งกรณีศึกษาไปหาตามร้านหนังสือหลายแห่งกว่าจะได้พบ ถ้าเป็นหนังสือที่ทำไม่สนใจนัก กรณีศึกษามักอ่านแบบผ่านๆ เพื่อให้ว่างนอน แล้วกลับไป

¹⁰ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วันที่ 17 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

นอกจากนี้กรณีศึกษามักจะดูโทรทัศน์ไปเรื่อยๆเพื่อฆ่าเวลา และยังคงติดตามการแข่งขันฟุตบอลเป็นประจำ

เมื่อรู้สึกเบื่อ กรณีศึกษาจะ ออกไปเที่ยวตามห้างสรรพสินค้าคนเดียว เพื่อไปรับประทานอาหาร ไปนั่งตามร้านกาแฟเพื่ออ่านหนังสือ บางครั้งขับรถไปเอง ไปรถเมล์ หรือ เดินไปศูนย์การค้าใกล้ๆบ้านซึ่งมีระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร

กรณีศึกษา ยังทำงานบ้านด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการทำความสะอาดบ้าน ซักเสื้อผ้าเอง กรณีศึกษาบอกว่ากรณีศึกษาไม่ได้สวมเสื้อผ้าอะไรที่ยุ่งยากในการดูแลรักษา เพียง เสื้อยืด กางเกงขาสั้น เสื้อกีฬา ช่วงเมื่อซักแล้วก็ไม่ต้องรีด การที่ได้ทำงานบ้านด้วยตนเองเช่นนี้ ทำให้ทำได้มีอะไรทำ คิดว่ากรณีศึกษาจะอยู่เฉยๆ จะได้ไม่เหงามากเกินไป

เครือข่ายทางสังคม และสัมพันธภาพ

เมื่อลูกๆแยกย้ายไปตามทาง

ผู้สูงอายุมีลูก 3 คน เป็น หญิง 1 คน และเป็นชาย 2 คน ผู้หญิงซึ่งเป็นลูกสาวคนโต ปัจจุบันแยกทางกับสามี และพักอยู่ที่บ้านแม่ มีลูกสาว 2 คน ลูกสาวคนนี้แต่เดิมมีกิจการร้านอาหารไทยที่กรุงลอนดอน อังกฤษ แต่ย้ายถิ่นฐานกลับมาประเทศไทยเมื่อ 2 ปีมาแล้ว เนื่องจากธุรกิจประสบปัญหาขาดทุน และถูกโกง จนบัดนี้ยังไม่มียานประจำ ขณะนี้กำลังฝึกงานกับบริษัททัวร์ นำเที่ยวออกต่างประเทศ แต่ยังไม่ได้รับการบรรจุเป็นพนักงาน เนื่องจากทางบริษัทยังไม่มีอัตราจ้าง ผู้สูงอายุรู้สึกเป็นห่วง ลูกสาวคอยแวะมาเยี่ยมและซื้ออาหารมาให้ ซึ่งกรณีศึกษาเห็นว่ามากเกินไปจนจำเป็น

“ซื้อมาทำไมเยอะแยะ ยังมีไม่ได้กินอยู่ในตู้เย็นอีกแน่นะ เดียวก็เสียหมด”¹¹ กรณีศึกษาบอกกับลูกสาวเช่นนั้น

นอกจากนี้ กรณีศึกษามีหลาน 2 คนที่จะมาหาบ้างในวันหยุดประมาณ 1 ครั้งต่อ 2 สัปดาห์ ซึ่งเมื่อหลานๆมาหา สร้างความรู้สึกเป็นสุขให้แก่ผู้สูงอายุ ลูกสาวกล่าวว่า หากหลานอยู่ด้วยเกิน 2 ชั่วโมง กรณีศึกษาจะเริ่มรู้สึกรำคาญ เพราะๆเล็กๆเช่น

ลูกชายคนกลางเพิ่มเริ่มงานกับบริษัทนำเข้าอุปกรณ์ก่อสร้าง มีหน้าที่เป็นพนักงานขายและแนะนำสินค้า เนื่องจากเขาเป็นผู้ที่สนใจและเล่นกีฬากอล์ฟจนชำนาญ จึงสามารถให้คำแนะนำแก่ลูกค้าในการเลือกอุปกรณ์ได้ดี ลูกชายคนนี้ตั้งจุดหมายว่าจะสอบเป็นโปรกอล์ฟให้ได้ และได้ทำการสอบมาแล้วหลายครั้งแต่ยังไม่ผ่านการทดสอบ ปัจจุบันสมรส อยู่ด้วยกันกับภรรยาที่บ้านของผู้สูงอายุ เมื่อครั้งที่ลูกชายได้ทำงานที่ต้องออกต่างจังหวัดบ่อยๆ กรณีศึกษาไม่ต้องการให้ทำงาน

¹¹ ข้อมูลจากการสังเกต วันที่ 18 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

เช่นนั้น เพราะไม่อยากอยู่ที่บ้านคนเดียว กลัวว่าหากเป็นอะไรขึ้นมา จะไม่มีใครช่วยเหลือ “เราอยู่คนเดียว ตายขึ้นมา 7 วันยังไม่มีใครรู้เลย คนเราไม่แน่นอน เหมือนผู้จัดการอพาร์ตเมนต์ อยู่เฉยๆ ตาย ไม่ตื่น อายุแค่ 50 กว่าเอง คนเราต้องไม่ประมาท นี่กว่าแข็งแรงไม่เป็นอะไร ไม่ได้เฉยนอนๆ แล้วลุกไม่ขึ้น”¹²

ถึงแม้ว่าจะอยู่บ้านเดียวกัน แต่ผู้สูงอายุไม่ได้พบหน้าหรือพูดคุยกับลูกชายเท่าใด ในวันที่ไปผู้วิจัยไปที่บ้านของผู้สูงอายุ และถามว่าลูกชายและลูกสะใภ้อยู่ที่บ้านหรือไม่ กรณีศึกษาตอบว่าไม่รู้เหมือนกัน ดูที่รองเท้าสิ ว่ามีรองเท้าวางอยู่หรือไม่ แต่เพียงการรู้ว่ามิได้อยู่ที่บ้าน ทเป็นการสร้างความอบอุ่นใจให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งเพียงพอแล้ว ไม่ได้เรียกร้องให้ลูกต้องมาสนใจ มาพาไปรับประทานอาหาร หรือพาไปเที่ยวที่ไหน

ลูกชายคนเล็ก ทำงานเป็นพ่อครัวร้านอาหารฝรั่ง ในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ซึ่งเขาได้ตั้งรกรากอยู่ที่นั่น เนื่องจากได้รับสิทธิการเป็นพลเมืองของสหราชอาณาจักรแล้ว ปัจจุบันสมรสและมีบุตร 1 คน ล่าสุดลูกชายคนเล็กกลับมาเพื่อขอเงินกับพ่อจำนวน 5 ล้านบาท เพื่อจะไปเปิดร้านอาหารของตนเอง เนื่องจากกรณีศึกษาไม่มีเงินสดเยอะขนาดนั้น กรณีศึกษาได้ไปกล่าวของยืมเงินจากญาติๆ แต่ไม่มีใครให้ กรณีศึกษารู้สึกโกรธญาติที่มีเงินแต่ไม่ให้ยืม ดังนั้น ลูกชายจึงไม่ได้ซื้อร้านที่อังกฤษแต่ปัจจุบันได้เข้าร้านเพื่อให้ภรรยาทำร้านอาหารไทย โดยเน้นการขายอาหารจานด่วนในช่วงพักกลางวัน และขายอาหารกล่องส่งตามบริษัทต่างๆ

ผู้สูงอายุเคยได้ไปเยี่ยมลูกชายที่อังกฤษมาแล้วหลายหน ครั้งล่าสุดไปเมื่อประมาณ 5 ปีที่แล้ว แต่ไม่อยากจะไปอีก เนื่องจากกรณีศึกษาได้กล่าวว่า เมื่อไปก็ได้แต่ไปนั่งๆนอนเพราะทุกคนต่างก็ทำงาน หลานเริ่มไปโรงเรียนแล้ว

เครือข่ายเครือญาติและเพื่อนสนิท

ผู้สูงอายุมีพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ 3 คน คือ มีพี่สาว 1 คน และน้องชาย 2 คน ทั้งสามคนเกษียณอายุการทำงานแล้ว และอยู่ในกรุงเทพฯ ผู้สูงอายุมีความใกล้ชิดกับน้องชาย 2 คน มากกว่าพี่สาว อย่างไรก็ตาม ไม่ได้พบกันบ่อยนัก จะเจอกันเมื่อมีงานสังคม เช่น การทำบุญบ้านของญาติงานแต่งงาน หรืองานศพ แต่ครั้งที่เจอกัน จะมีการสังสรรค์ รับประทานอาหาร และดื่มสุราด้วยกัน กรณีศึกษาคิดว่าพี่น้องกันน่าจะเจอกันบ่อยๆ ไม่ค่อยได้คุยเรื่องส่วนตัวกันเท่าใดนัก ไม่ได้ขอความช่วยเหลือกันและกัน คิดว่าต่างคนก็พอมิพออยู่กันไป

¹² ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วันที่ 17 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

สำหรับเพื่อนที่สนิทที่เป็นรุ่นน้องที่ทำงานด้วยกันที่ธนาคาร ตอนนี้ไม่ค่อยได้เจอกันแล้ว เพราะทุกครั้งที่นัดเจอกัน จะไปเพื่อดื่มสุรา ซึ่งภริยาเห็นว่าตนเองไม่ไหวแล้ว “ไปกับมันก็ตาย สักกินกันไม่หวาดไม่ไหว”¹³ และยังมีเพื่อนสนิทอีกคนที่อายุเท่ากัน แต่ไม่ค่อยได้เจอกัน เพราะเพื่อนคนนี้ต้องอยู่ดูแลแม่ที่ไม่สบาย ภริยาพูดถึงเพื่อนคนนี้ว่า ถึงแม้เขาจะมีเงินมากมาย แต่ก็ไม่ยอมจ้างนางพยาบาลมาเพื่อดูแลแม่แทน เขาต้องการดูแลแม่ด้วยตนเอง เป็นการกระทำที่น่าเลื่อมใส ทำให้ไม่ได้กับชีวิตคู่ที่ล้มเหลว

ผู้สูงอายุยังรู้สึกเสียใจกับความล้มเหลวในชีวิตการแต่งงานของตนเอง ทำให้ไม่ได้ว่าต้องอยู่ตัวคนเดียว ไร้คู่ในชีวิตบั้นปลาย จารึกมาก กลายเป็นความโกรธที่มีต่ออดีตภรรยาของ ภริยาเป็นอย่างมาก เมื่อแยกทางกันแต่ยังไม่ได้หย่าขาดจากกันในทางกฎหมาย ภริยาได้ฟ้องหย่าภรรยา เนื่องจากทำให้ภริยาเสื่อมเสียชื่อเสียง โดยการไปมีสัมพันธ์กับชายอื่นต่างๆ ที่ยังจดทะเบียนสมรสกับภริยาอยู่ โดยเรียกค่าเสียหายเป็นเงินจำนวนมาก แต่ต่อมาลูกๆ ช่วยกันพูดให้ถอนฟ้อง ปัจจุบัน เมื่อพบกับญาติสนิท ภริยายังคงพูดถึงภรรยาเก่าในทางไม่ดีอยู่เสมอ ภริยาปักใจเชื่อว่ที่ภรรยาทิ้งภริยาไปเพราะเหตุผลเรื่องการเงิน สามีใหม่ของภรรมามีฐานะการเงินที่มั่นคงกว่า มีบ้านใหญ่โต มีสระว่ายน้ำ

ภริยาและภรรยา ยังคงติดต่อกันบ้างทางโทรศัพท์ โดยอดีตภรรยาจะเป็นฝ่ายโทรหา และพูดคุยกันเรื่องของลูกๆ เท่านั้น บางครั้งเจอกันโดยฝ่ายภรรยาเก่าโทรให้ภริยาออกมารับหลานๆ หรือให้ภริยาพาหลานๆ ไปรับประทานอาหาร หรือไปเที่ยว เนื่องจากหลานๆ อยู่บ้านเดียวกับภรรยาเก่า และทุกครั้งผู้สูงอายุจะรีบออกไปหา เพราะคิดถึงหลาน แต่จะกลับมามอบให้คนอื่นฟัง เป็นต้นว่า โทรมาเรียกให้ไปจ่ายเงินค่าอาหาร

¹³ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วันที่ 17 ตุลาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

กรณีศึกษาคนที่ 3

กรณีศึกษาอายุ 63 ปี อดีตพนักงานรัฐวิสาหกิจ กรณีศึกษาได้สมัครกับอดีตพนักงานธนาคาร ซึ่งได้ลาออกจากการทำงาน เมื่อต้องติดตามสามีไปต่างจังหวัด ลูกชาย 1 คน ยังอยู่ในวัยเรียน (ม.5) กรณีศึกษาได้ตัดสินใจลาออกจากการทำงานเมื่ออายุ 50 ปี เนื่องจากในเวลานั้นต้องไปประจำศูนย์ที่ต่างจังหวัด เงินเดือนที่ได้รับอยู่่นั้นเป็นจำนวนน้อย และอายุของกรณีศึกษามากกว่าคนอื่นๆ ที่ทำงานในระดับเดียวกัน

ที่อยู่อาศัย

กรณีศึกษาพักอาศัยในบ้าน แถบชานเมืองกรุงเทพฯ กับครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย กรณีศึกษา ภรรยา และลูกชาย 1 คน บ้านหลังนี้ ผู้สูงอายุได้สร้างขึ้นเมื่อประมาณ 15 ปีที่แล้ว ลักษณะของบ้าน เป็นบ้านเดี่ยวบนพื้นที่ประมาณ 150 ตร.ว. บ้านมี 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นห้องครัว ห้องนั่งเล่นมีคอมพิวเตอร์ของผู้สูงอายุที่ใช้ประจำ เป็นคอมพิวเตอร์ที่เพื่อนให้มาใช้ ห้องอาหาร และห้องทำงาน ซึ่งมีคอมพิวเตอร์ 2 เครื่องเป็นของลูกชายและภรรยา ส่วนชั้นบนมีห้องนอน 2 ห้อง ภายนอกมีห้องสำหรับคนรับใช้ ซึ่งปัจจุบันไม่มีใครอยู่ มีที่สำหรับจอดรถ 2 คัน มีบ่อเลี้ยงปลาหน้าบ้าน และมีรั้วกันบริเวณสำหรับเลี้ยงสุนัข ซึ่งปัจจุบัน มีสุนัข 1 ตัว

โดยทั่วไป ทั้งภายในและภายนอกบ้านมีการจัดเก็บของอย่างเรียบร้อย ภายในห้องนั่งเล่น มีภาพถ่ายของครอบครัว และมีรูปของลูกชายในช่วงวัยต่างๆ ตั้งแต่เด็กเล็ก จนโตวางเรียงรายไว้อย่างเป็นระเบียบ

ชีวิตที่เริ่มช้า

กรณีศึกษา เป็นผู้ที่เริ่มต้นใช้ชีวิตช้า เมื่อเทียบกับคนอื่นๆ กล่าวคือ กรณีศึกษาเริ่มเข้าทำงานเมื่ออายุประมาณ 38 ปี เนื่องจากกรณีศึกษาได้ไปใช้เวลาศึกษาต่อในระดับปริญญาโทที่ประเทศสหรัฐอเมริกาถึง 10 ปี เพราะกรณีศึกษามีลักษณะนิสัยที่มักจะทำอะไรช้าๆ พุดน้อย ใจเย็น ไม่ทะเยอทะยาน ทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม ซึ่งตัวกรณีศึกษาเองนั้น ตระหนักดีถึงลักษณะของตนเองที่เป็นเช่นนี้ ดังที่กรณีศึกษาได้กล่าวว่า “เป็นคนใจเย็นเกิน ไม่กระตือรือร้น ทำธุรกิจยังงี้ก็ไม่รุ่ง เพราะไม่กระตือรือร้น เข้าชามเย็นชาม”¹⁴

กรณีศึกษาแต่งงานเมื่ออายุ 40 ปี กับภรรยาซึ่งเด็กกว่าเกือบ 10 ปี และมีลูกชายเมื่อกรณีศึกษามีอายุ 46 ปี ปัจจุบันนี้ เมื่อกรณีศึกษาถึงวัยเกษียณอายุการทำงาน ลูกชายของกรณีศึกษา ยังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งยังต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากในการเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้น การเรียนพิเศษ และค่ากิจกรรมต่างๆ ผู้สูงอายุมีความวิตกกังวลเรื่องลูกมากที่สุด เนื่องจากลูก

¹⁴ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

ชายซึ่งขณะนี้ เป็นวัยรุ่น เกเร ติดเพื่อน ไม่ตั้งใจเรียน เรียนหนังสือไม่เก่ง แต่ชอบด้านดนตรี เป็นนักร้องประจำวงดนตรี และไปสมัครการประกวดวงดนตรีตามที่ต่างๆ แต่ยังไม่เคยเข้ารอบชิงชนะเลิศ โดยมากจะผ่านเข้ารอบที่สอง

ปัญหาการเงินเมื่อมีแต่รายจ่าย ไม่มีรายรับ

กรณีศึกษาตัดสินใจลาออกจากการทำงาน เนื่องจากกรณีศึกษามีเงินก้อนจากการขายที่ และได้นำเงินไปลงทุนทำธุรกิจกับเพื่อน เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งขณะนั้นธุรกิจกำลังไปได้ดี จึงคิดว่าสมควรลาออกจากการงานเพื่อมาดูแลธุรกิจเต็มตัว แต่เมื่อลาออกมาแล้ว พบว่าธุรกิจที่เคยดี ค่อยๆ ขาดทุน ทำให้เสียเงินไปเป็นจำนวนมาก ในช่วงที่มีเงินเยอะ มีญาติๆ หลายคนมายืมเงินไปและไม่ได้ใช้คืน ซึ่งกรณีศึกษาก็ไม่ได้ไปทวงหนี้ กรณีศึกษากล่าวว่า “ถ้ามีเขาก็คงเอามาคืน”¹⁵ ส่วนตัวกรณีศึกษาเอง ชอบซื้อรถเก่ามาซ่อมเครื่องใหม่ กรณีศึกษาจึงมีของเล่นเป็นรถเก่ามาก ซึ่งเมื่อขัดสนกรณีศึกษาได้ขายรถเก่าเหล่านี้ แต่ก็ได้เงินไม่มากนัก

เมื่อธุรกิจต่างๆ ที่ได้ไปลงทุนไว้ขาดทุน จึงเป็นหนี้ธนาคารอีกเป็นจำนวนมาก และเนื่องจากกรณีศึกษาไม่ได้ทำงานแล้ว จึงเงินไม่พอสำหรับใช้จ่าย มีหนทางออก คือ พยายามขายทรัพย์สินที่ยังคงมีเหลืออยู่ ซึ่งทรัพย์สินเหล่านั้นเกือบจะหมดแล้ว เพื่อใช้หนี้ธนาคารให้หมด ปัจจุบัน ทั้งกรณีศึกษาและภรรยาจึงต้องหางานพิเศษทำ เพื่อให้มีรายได้มาจุนเจือครอบครัว

ที่บ้านของกรณีศึกษาก็ยังมีรถยนต์อยู่ 4 คัน มีผู้ขับรด 2 คน กรณีศึกษามีหน้าที่คอยดูแลรถและสลับรถที่ต้องนำไปซ่อม หรือ รถที่ต้องนำมาขับบ้าง แต่สังเกตว่ารถทุกคันเป็นรถเก่า จึงต้องมีค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษามากกว่ารถใหม่

เมื่อกรณีศึกษาได้ย้อนมองอดีตของตัวเอง ทำเห็นว่าตนเองมีข้อเสียที่ทำให้ชีวิตมีปัญหาเรื่องการเงิน ทั้งๆที่เป็นคนที่มีทรัพย์สินตกทอดมาเป็นจำนวนมาก

“ต้องระวังเรื่องการใช้จ่าย เรื่องคนมายืมเงิน ใครมายืมเงินลงให้หมดเลย เมื่อก่อน พอมีเงินคนเพื่อนๆ ก็จะมาชวนไปลงทุน แล้วก็แจ้งไปหมด เราไม่ค่อยถนัด ก็ลองๆ ดู เสียไปเยอะก็พวกญาติๆ ยืมเงิน ไม่มี เงินไป ถ้ามีเขาก็คงเอามาคืน เพื่อนก็ยืม ญาติก็ยืม ใจดีเกิน พลาดตรงนี้ มีใครเป็นแบบนี้บ้างไม่รู้เนอะ น่าจะเก็บไว้ ถ้าเก็บไว้ตั้งแต่ตอนโน้น ไม่เคียดรื้อน ตั้งแต่ขายบ้าน ขายที่ดินนั้น เยอะ ไปซื้อรถเล่นหมด เป็นของเล่น เมื่อก่อนเคยสะสมรถเก่า เอามาแต่งๆ ไม่ได้ทำเป็นธุรกิจ ตอนนั้นก็ไม่ได้ทำ เห็นรถก็เฉยๆ แล้ว”

¹⁵ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

ถึงแม้ว่ากรณีศึกษาจะมีปัญหานี้สิน แต่ยังสามารถอยู่กับปัญหาได้ และกรณีศึกษาพยายามหาหนทางที่จะจัดการกับปัญหา ซึ่งปัจจุบันได้ทยอยใช้หนี้ให้กับธนาคารเรื่อยๆ เนื่องจากกรณีศึกษามีรายได้พิเศษ และกรณีศึกษากำล้างประกาศขายทรัพย์สินที่ยังเหลืออยู่ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ทำให้กรณีศึกษาเครียดกลับกลายเป็นเรื่องที่ลูกเกร เรียนหนังสือไม่เก่งมากกว่า

“มีเบงค์โทรมาทวงเงินยังยืมเลย คือ เรายังไม่จนมุม ไม่เครียด มีเครียดลูกเรียนไม่เก่งเท่านั้นเอง อย่างอื่นไม่”¹⁶

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ากรณีศึกษามีปัญหาทางการเงิน แต่จากการสังเกต เมื่อเวลาไปร่วมงานศพของญาติ กรณีศึกษาก็ยังให้เงินช่วยงานเป็นจำนวนมาก (4,000 บาท) หรือ เมื่อกรณีศึกษาจัดงานเลี้ยงวันเกิดให้กับแม่ของภรรยาที่บ้าน มีการจัดงานอย่างใหญ่โต คือ มีการว่าจ้างบริษัทรับจัดเลี้ยง มีการจัดตกแต่งบ้านด้วยดอกไม้ แสดงให้เห็นว่าชีวิตของกรณีศึกษา มีค่าใช้จ่ายเพื่อสังคม ซึ่งกรณีศึกษายินดีจะใช้จ่ายในส่วนนี้ อาจเป็นเพราะเพื่อหน้าตา หรือ เป็นความเคยชินที่ตนเองเคยใช้จ่ายในส่วนนี้ จนไม่ได้ตระหนักถึงจำนวนเงินที่สามารถประหยัดได้

นอกจากค่าใช้จ่ายเพื่องานสังคม ดังที่ได้กล่าวถึงข้างต้น กรณีศึกษายังมีค่าใช้จ่ายของลูกชายเป็นจำนวนมาก เนื่องจากกรณีศึกษามีลูกชาย มีลูกเพียงคนเดียว ความหวังสูงสุด คือ ต้องการให้ลูกได้เรียนจบปริญญาตรี แต่เนื่องจากลูกเกร เรียนไม่เก่ง จึงทำให้กรณีศึกษาและภรรยาทุ่มเงินมาก

“เรามั่นไม่เหมือนคนอื่นเขา พอเกษียณก็เหลือตัวคนเดียว ลูกก็โตกันหมด มีบ้านญาติก็ใช้ไปสิ ใช้คนเดียว”¹⁷

จากการได้พูดคุยและสังเกต พบว่าผู้สูงอายุเน้นตรงจุดนี้บ่อยมาก เนื่องจากเป็นเรื่องที่กรณีศึกษามีความวิตกกังวลและให้ความสำคัญมากที่สุดในชีวิต การที่ต้องอยู่ในภาวะทางเศรษฐกิจเช่นนี้ โดยที่กรณีศึกษาไม่เคยนึกว่า “จะมอลำบากตอนแก่”¹⁸ และยังคงมีภาระเลี้ยงดูลูกซึ่งยังมองไม่เห็นว่าจะก้าวเดินไปทางใด เมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนรุ่นเดียวกัน เห็นว่าลูกๆ ของเพื่อนเริ่มทำงานและสามารถเลี้ยงตนเองได้ สังเกตให้เห็นถึงความกลัว ความไม่แน่นอนของชีวิต ที่อาจส่งผลต่ออนาคตของลูกชาย สิ่งสำคัญที่จะทำให้กรณีศึกษารู้สึกเป็นสุขได้ ก็ต่อเมื่อเห็นความสำเร็จของลูก (ในแบบที่กรณีศึกษาคาดหวังไว้)

¹⁶ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

¹⁷ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

¹⁸ จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2522 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

สุขภาพ

กรณีศึกษาได้ไปตรวจสุขภาพปีละครั้ง มีเรื่องน้ำตาลในเลือด แต่หมอบอกว่าไม่ร้ายแรงยังไม่ต้องกินยา แนะนำให้ออกกำลังกาย ซึ่งก็ได้กระทำตามโดยเวลาเช้า หลังจากส่งลูกไปโรงเรียน กรณีศึกษาก็จะเดินให้เหงื่อออก เมื่อกลับถึงบ้าน จึงอาบน้ำ นอกจากนี้มีอาการปวดหลัง ซึ่งหมอได้แนะนำให้ให้ออกกำลังกายเช่นกัน ปัจจุบันได้ทำบัตรประกันสุขภาพของรัฐบาล แต่เนื่องจากมีชื่ออยู่ที่ต่างจังหวัด จึงได้สิทธิการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลที่ต่างจังหวัด นอกจากนี้ยังได้ลงทะเบียนขึ้นบัญชีผู้สูงอายุซึ่งได้รับเงิน 500 บาททุกเดือน กรณีศึกษาแสดงความเห็นในเรื่องนี้ว่า “อยู่มาป่านี เพิ่งคิดจะทำบัตร 30 บาทนะ”

“คินะที่รัฐบาลโอนเงินเข้าบัญชี ถ้าต้องขับรถไปเอาเองทุกเดือน ไม่เอาด้วยหรอก”

“ถ้าเราไปโรงพยาบาลของรัฐ ไปแบบชาวบ้าน ถ้าไม่จะตายเค้าให้นั่งรอไป ถ้ามีดั่งก็ไปเอกชน แต่มั่นแพง ”

ปัจจุบัน กรณีศึกษาไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาลเอกชนใกล้บ้าน ถึงแม้ว่ากรณีศึกษาจะมีบัตรทอง ที่ไม่เสียค่าใช้จ่าย ในการรักษาพยาบาล เนื่องจากกรณีศึกษาต้องการ ดิความสะดวกสบาย ในการรักษา ไม่ต้องการไปรอ ไม่ต้องการที่จะเป็น “ชาวบ้าน” ตามที่กรณีศึกษาได้กล่าวถึง เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเคยชินที่กรณีศึกษาเคยมี มีสถานภาพที่สูงในสังคม ซึ่งมีแต่ความสะดวกสบาย เป็นการยากที่จะทำให้ใจให้ต้องเป็นระดับเดียวกับ “ชาวบ้าน”

ชีวิตประจำวัน

กรณีศึกษาตื่นนอนประมาณ 6.30 น. เพื่อเตรียมตัวขับรถไปส่งลูกชายไปโรงเรียน มีภรรยา คอยเตรียมอาหารเช้าให้กับกรณีศึกษาและลูกชาย หลังจากนั้นจึงจึงกลับมาที่บ้าน เพื่อทำความสะอาดบริเวณบ้าน เช่น กวาดลานบ้าน ล้างรถ และตรวจเช็คสภาพรถยนต์ กรณีศึกษามีรถจักรยานยนต์ 1 คัน ที่ใช้สำหรับออกไปซื้ออาหาร หรือไปธุระใกล้ๆบ้าน เช่น ไปธนาคาร ไปตลาด และกรณีศึกษามักจะซื้อออกไปซื้ออาหารกลางวันมารับประทาน จากนั้นในช่วงบ่าย กรณีศึกษาเข้าไปที่หอพักแถวรังสิต เพื่อตรวจดูความเรียบร้อยของหอพัก ซึ่งกรณีศึกษาได้บอกว่าหอพักที่ไม่มีผู้ใหญ่อยู่มาก ขณะนี้สกปรกมาก กรณีศึกษาจึงไปสั่งให้ทำความสะอาด และจัดการสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่อาศัย หลังจากนั้นจึงไปรับลูกจากที่โรงเรียน เพื่อไปส่งยังที่เรียนพิเศษ ซึ่งกรณีศึกษาก็รอรับลูกกลับบ้านพร้อมกัน

กรณีศึกษามีหน้าที่เตรียมอาหารสำหรับคนในครอบครัว ซึ่งกรณีศึกษามักจะจับคู่ไป ด้วยระหว่างทำอาหาร และรับประทานอาหารร่วมกัน 3 คน พ่อแม่ลูก โดยเปิดโทรทัศน์ไปด้วย ใน เวลากลางวัน และกรณีศึกษาเข้านอนในเวลาประมาณ 22.00 น. “วันๆ รับส่งลูกอย่างเดียว ก็หมด เวลาแล้ว”¹⁹

นอกเหนือไปจากนี้ กรณีศึกษาออกไปสังสรรค์กับเพื่อน ไปตีกอล์ฟ ซึ่งจะต้องมีการนัดกัน ล่วงหน้า ในช่วงที่ได้ไปสังเกตพฤติกรรม กรณีศึกษาได้ออกไปรับประทานอาหารกับญาติๆ ซึ่ง กรณีศึกษาอยากรับประทานอาหารที่บ้านมากกว่า จะได้ประหยัด แต่เมื่อพบว่าต้องออกไปข้างนอก กรณีศึกษาได้เสนอร้านใกล้ๆบ้าน เป็นร้านไก่ย่าง ส้มตำ ในระหว่างการรับประทานอาหาร กรณีศึกษาพูดคุยกับญาติๆถึงเรื่องทั่วไป เช่น เรื่อง ความเป็นอยู่ของแต่ละคน สภาพเศรษฐกิจ การเมือง ในขณะนั้น แต่ผู้ที่สนทนาและเปิดประเด็นตั้งคำถาม จะเป็นน้องสาวของกรณีศึกษา ตัว กรณีศึกษาเองไม่ได้เป็นฝ่ายเล่าเรื่องราว หรือพูดอะไรมาก น้องสาวของกรณีศึกษาเป็นฝ่ายที่จ่ายเงิน จากนั้น (เวลาประมาณ 14.00 น.) จึงไปทำงานที่หอพัก

ความสุขที่ได้จากนอกบ้าน

“ได้เจอเพื่อน ได้ตีกอล์ฟกับเพื่อน เจอเพื่อนรุ่นเดียวกัน ส่วนมาพอเกษียณแล้วจะนัดเจอกัน พวกตีกอล์ฟอาทิตย์ละหน พวกทั่วไป ก็ 2 เดือนครั้ง ก็จะมีจัดไปเที่ยวต่างจังหวัด ต่างประเทศ ที่จะ ไปคุณหมิง 5-6 วัน ไปกัน 70 กว่าคน ไปไม่หมด เพราะรุ่นนี้มี 200 กว่าคน”²⁰

“ไม่ค่อยมีกิจกรรมที่มีความสุขเท่าไร ส่วนใหญ่ก็เฉย ตอนนี้มีเล่นคอม ส่งอีเมลล์ เพื่อน ส่งไป มา นั่งอ่าน กับภรรยา ก็ยังส่งเลย”

กรณีศึกษากล่าวว่า ความสุขของกรณีศึกษา “น่าจะขึ้นอยู่กับจิตใจ แต่มีเงินพอใช้ก็ดีนะ เรา ไม่เหมือนคนอื่นลูกเค้าโตหมดแล้ว มีค่าใช้จ่าย ถ้ามาเจอทีเดียว มีช้อปปิ้งด้วยก็แยเหมือนกันนะ ก็ ต้องใช้ประมาณเดือนละ 5 หมื่น ทั้งค่าเทอม ค่าอะไร หนัก เรื่องเรียนพิเศษ ต้องเรียนให้อาจารย์ ประทับตัว ได้บ้างก็ยั้งดี เงินเดือนยังไม่ถึง 5 หมื่นเลย แต่ใช้เท่านี้ เยอะนะ อีกตั้งหลายปีเนอะ”²¹

ข้างต้น เป็นคำพูดของกรณีศึกษา ที่อธิบายถึงภาวะที่กรณีศึกษารู้สึกมีความสุข ซึ่งประกอบ ไปด้วยความสุขที่เกิดจากการได้เข้าสังคมกับเครือข่ายของกรณีศึกษา โดยหลักๆคือเพื่อนที่มีทั้ง เพื่อนที่เรียนหนังสือด้วยกัน หรือเพื่อนร่วมงานในอดีต ความสุขที่เกิดจากการได้ร่วมกิจกรรม ด้วยกัน เช่น การกินเลี้ยง สังสรรค์ ตีกอล์ฟและไปเที่ยวทั้งต่างจังหวัดและต่างประเทศ

¹⁹ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

²⁰ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

²¹ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

ความสุขที่ได้รับความปิติใจจากลูกชาย ในกรณีที่ลูกทำตามตามที่กรณีศึกษาคาดหวัง ซึ่งในขณะนี้ คือ การศึกษาให้จบในระดับปริญญาตรี

ความพอใจในชีวิต

“พอใจมาก เพราะดีกว่าคนอื่นเยอะเยะ ถ้าเทียบกับคนทั่วไป เหมือนเราอยู่อีกระดับหนึ่ง”²² ความสุขและความพึงพอใจในชีวิตของกรณีศึกษา มีความเชื่อมโยงกับบุตรชายมากที่สุด กรณีศึกษาดีใจเมื่อลูกผ่านเข้ารอบการประกวดดนตรี กรณีศึกษาดีใจเมื่อลูกตั้งใจเรียน ตั้งใจอ่านหนังสือ ซึ่งก็ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยๆ ทำให้บางครั้ง กรณีศึกษาคูมีความเสียดาย ที่แสดงออกผ่านทางสีหน้าและแววตา ครั้งหนึ่ง กรณีศึกษาได้หยิบรูปลูกตอนเด็กๆ ขึ้นมาแล้วพูดว่า “ตอนเด็กๆมันก็น่ารักมาก แต่โตแล้วน่าเตะ”²³

ความต่อเนื่องของตัวตน

ตัวตนของกรณีศึกษาที่เป็นมาตลอดชีวิต เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตอย่างสบายๆ ไม่ต้องดิ้นรน เรียกร้องอะไรมาก เนื่องจากมีต้นทุนที่ดี ทำให้กรณีศึกษาเสพติดกับความสบายเหล่านั้น แม้ว่าจะต้องเผชิญกับวิกฤตทางเศรษฐกิจ กรณีศึกษาก็ยังคงใช้ชีวิตในแบบเดิม และคิดหาวิธีแบบเดิมๆ ในการแก้ปัญหา คือ การขายทรัพย์สินที่มีอยู่ เพื่อใช้หนี้

จากการสังเกต กรณีศึกษา มีความเรียบง่ายในการใช้ชีวิต ดูไม่เหมือนผู้ที่ติดอยู่กับความร่ำรวย กรณีศึกษาไม่เคยโอ้อวด หรือแสดงความร่ำรวย ในเวลาที่กรณีศึกษามี แต่เนื่องจากการที่ยังต้องอยู่ในสังคมเดิมๆ กลุ่มเพื่อน กลุ่มเครือญาติ ที่รู้จักกันแค่เปลือก กรณีศึกษาเลือกที่จะมีชีวิตสบายๆ ความพยายามที่จะมีความต่อเนื่องของตัวตนเก่าของกรณีศึกษา จึงทำให้ต้องใช้เงิน ทางการเงินที่ไม่มี จึงก่อให้เกิดภาระหนี้สิน จนท้ายที่สุดถึงขั้นวิกฤต

กิจกรรม

กิจกรรมประจำของกรณีศึกษา คือ การทำงานบ้าน โดยกรณีศึกษาจะรับผิดชอบทำความสะอาดบริเวณภายนอก ส่วนภรรยาจะทำข้างใน และกรณีศึกษาก็เป็นผู้ทำกับข้าวให้ครอบครัว โดยกรณีศึกษาจะจับเหล้าระหว่างการทำอาหารด้วยเสมอๆ

แม้ว่ากรณีศึกษาจะมีภาระเรื่องค่าใช้จ่ายที่กดดัน แต่ไม่วิตกกังวลจนเกินไป ยังคงมีกิจกรรมที่กรณีศึกษามีความสุขใจเมื่อได้ทำ ดังที่กรณีศึกษาได้กล่าวว่า ความสุขของกรณีศึกษา คือการได้เจอเพื่อน ได้ดีดอล์ฟกับเพื่อ เจอเพื่อนรุ่นเดียวกัน ซึ่งส่วนมาพอเกษียณแล้วจะนัดเจอกัน พวกดี

²² จากการสัมภาษณ์ วันที่ 18 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

²³ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 18 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

กอล์ฟอาชีพละหน พวกทั่วไป ก็ 2 เดือนครั้ง ก็จะมีจัดไปเที่ยวต่างจังหวัด ต่างประเทศ ที่จะไป คนหมิง 5-6 วัน ไปกัน 70 กว่าคน ไปไม่หมด เพราะรุ่นนี้มี 200 กว่าคน

แต่บางครั้ง กรณีศึกษาก็จำเป็นต้องปฏิเสธเพื่อนที่ชวนไปเที่ยว หรือไปตีกอล์ฟ เพราะต้องใช้จ่ายเยอะ ที่ได้ไปตีกอล์ฟบางที เพื่อนได้บัตรฟรีมาจากททท. หรือมีเพื่อนเลี้ยง มีจ่ายเงินเองบ้าง เล็กน้อย

เครือข่ายทางสังคม และสัมพันธภาพ

ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ซึ่งประกอบไปด้วยภรรยาและลูก เมื่ออยู่ที่บ้านก็เป็นแบบต่างคนต่างอยู่ ที่บ้านมีคอมพิวเตอร์ 3 เครื่อง สำหรับ พ่อ แม่ ลูก แม่แต่ระหว่างสามีกับภรรยา ก็ยังส่งข้อความหากันทางคอมพิวเตอร์ ส่วนลูกมักอยู่ในห้องของตน คุยโทรศัพท์ พูดคุยกับพ่อแต่เฉพาะเรื่องที่เป็น เช่น บอกว่าพรุ่งนี้ตนต้องไปถึงโรงเรียนกี่โมง ส่วนใหญ่ลูกจะพูดกับแม่มากกว่า ในวันที่ไปสัมภาษณ์ ผู้สูงอายุซื้อถ้วยเต๋ยวมาให้ลูกชายรับประทานเพื่อเป็นอาหารเที่ยง เนื่องจากลูกชายเพิ่งจะกลับมาจากการเรียน ร.ด. แต่ลูกชายไม่มากิน เพราะกำลังคุยโทรศัพท์กับเพื่อน จนกระทั่งถึงเวลาที่ต้องไปโรงเรียน ผู้สูงอายุจึงไปถามว่าจะไปโรงเรียนตอนกี่โมง ซึ่งลูกได้บอกว่าของตนไปอาบน้ำก่อนแล้วจึงให้พ่อไปส่งที่โรงเรียน และหลังจากนั้นผู้สูงอายุต้องเข้าไปที่หอพักที่รังสิต

ความสัมพันธ์กับภรรยา

ภรรยาของกรณีศึกษามาจากครอบครัวที่อยู่ในวงสังคมชั้นสูง ดังนั้นจึงมีเพื่อนที่มีฐานะดีมาก มีกิจกรรมทางสังคมที่มีค่าใช้จ่ายสูง เช่น การไปเที่ยวต่างประเทศ การไปรับประทานอาหารในร้านอาหารราคาแพง เมื่อฐานะทางเศรษฐกิจเปลี่ยนไป คนในครอบครัวจำเป็นต้องปรับตัวให้ใช้ชีวิตที่ต่างไปจากเดิม สัมพันธภาพในครอบครัวจึงมีความตึงเครียด จากเดิมที่ผู้สูงอายุคอยตามใจ อยากซื้อ อยากได้อะไรก็ได้ แต่กลับต้องมาประหยัด ลดกิจกรรมทางสังคมที่เสียค่าใช้จ่ายสูง แต่บางครั้งเพื่อนของภรรยา จะเสนอว่าตนจะออกค่าใช้จ่ายให้ ครั้งหนึ่ง เคยออกเงินให้ภรรยาและลูกชายไปเที่ยวต่างประเทศ เป็นการสร้างความรู้สึกไม่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ เนื่องจากกรณีศึกษาไม่ต้องการให้ทั้งสองไป (อาจจะเพราะความรู้สึกเสียหน้า หรือ จากความรู้สึกที่ไม่ต้องการให้ลูกชายติดกับค่านิยมของคนชั้นสูง) แต่ผู้สูงอายุก็ไม่เคยพูดอะไร ไม่ค่อยพูดระบายความรู้สึกของตนเองแก่ภรรยา ยกเว้นเวลาดื่มสุรา

จากการสังเกตผู้สูงอายุและภรรยาไม่มีปฏิสัมพันธ์กันมากนัก อาจจะเป็นเพราะด้วยบุคลิกของผู้สูงอายุที่ใจเย็นเฉย ทั้งสองมักจะคุยกันเรื่องลูก เช่น เรื่องว่าใครจะรับส่งลูก ภรรยาจะเล่าเรื่องเกี่ยวกับลูกให้ผู้สูงอายุฟัง แม้ว่าจะอยู่บ้านเดียวกัน ปัจจุบันยังส่งข้อความหากันทางคอมพิวเตอร์อย่างไรก็ดี ครอบครัวนี้มักจะมีกิจกรรมที่กระทำร่วมกันเป็นประจำ คือ การไปเที่ยวต่างจังหวัด

ร่วมกัน โดยไปชายทะเลใกล้กับกรุงเทพฯ เช่น หัวหิน พัทยา และบางครั้งไปเที่ยวเกาะ โดยไปกับกลุ่มเพื่อนๆบ้าง หรือไปกันเอง 3 คนพ่อ แม่ลูกบ้าง

ชีวิตที่โศกรรอบลูกชาย

ผู้สูงอายุลักษณะนิสัยเย็บเย็บ ใจดี ไม่ค่อยได้พูดอะไรกับคนในครอบครัวมากนัก ส่วนมากจะเป็นแม่กับลูกที่คุยกัน และหันมาถามคำถามโดยตรงกับผู้สูงอายุ เมื่อต้องการทราบคำตอบ เมื่อได้พูดคุยกับผู้สูงอายุ เรื่องความเป็นไปเกี่ยวกับการเรียน การเตรียมตัวสอบเข้ามหาวิทยาลัยของลูกชาย พบว่า ผู้สูงอายุไม่ทราบความเป็นไป ไม่ทราบข้อมูลของการศึกษาต่อ ไม่ทราบว่าการสอบเข้าในปัจจุบันเป็นอย่างไร

ลูกชายซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่น และต้องเผชิญกับปัญหาการเงินของทางบ้าน แต่ก็ยังมีความต้องการได้ของ หรือ ได้ทำกิจกรรมเหมือนอย่างเพื่อน ซึ่งพ่อแม่ก็พยายามหาทางให้ลูกได้ตามที่ต้องการมากที่สุด แต่บางครั้งต้องมีการปฏิเสธบ้างในสิ่งที่เกินที่จะให้ได้ ปฏิกริยาที่ลูกชายมีส่วนมากจะโทษพ่อแม่ ไม่เข้าใจว่าต้องร่วมมือกันอย่างไรเพื่อให้ผ่านวิกฤต เนื่องจากไม่ได้คุยกันถึงสภาพปัญหากันอย่างเปิดเผย ลูกชายเคยพูดกับแม่ว่า “บ่นแต่ไม่มีเงินๆ ทำไมพ่อแม่ไม่รู้จักออกไปทำงาน หาเงินซะมั่ง”²⁴

ครั้งหนึ่งเกิดการทะเลาะกันระหว่างผู้สูงอายุกับลูกชาย และลูกชายทำกรณีศึกษาเหมือนจะชก ผู้สูงอายุจึงตั้งเจ้ากระเทกลูกชาย ลูกเดินออกจากบ้าน โดยมีแม่วิ่งร้องให้ตามไป ลูกชายช่วว่าจะหนีออกจากบ้าน ผู้สูงอายุรู้สึกสับสน ไม่ทราบว่าควรจะทำอย่างไร จึงปรึกษาน้องสาว แต่ท้ายที่สุดกรณีศึกษาได้ซื้อการ์ดไฟฟ้า ที่เป็นของที่ลูกชายอยากได้มานานแล้ว แต่ไม่ซื้อให้เนื่องจากมีราคาแพง แล้วเรื่องทุกอย่างก็จบลง ไม่มีใครพูดถึงเรื่องที่ผ่านมามาก

จากการสังเกต มองเห็นว่ามีช่องว่างระหว่างวัย ระหว่างพ่อกับลูกอยู่มาก ถึงแม่พ่อจะคอยรับส่ง แต่ในระหว่างทาง ไม่มีการสนทนาเกิดขึ้น ไม่มีปฏิสัมพันธ์ที่แสดงออกถึงความอบอุ่นที่มีให้แก่กัน ต่างคนต่างนั่ง และลูกก็ยกโทรศัพท์ที่ขึ้นมาเล่น หรือโทรศัพท์คุยกับเพื่อน เมื่ออยู่ที่บ้านก็เป็นแบบต่างคนต่างอยู่ ลูกอยู่ในห้องของตน คุยโทรศัพท์ พูดคุยกับพ่อแต่เฉพาะเรื่องที่จำเป็น เช่น บอกว่าพรุ่งนี้ตนต้องไปถึงโรงเรียนกี่โมง ส่วนใหญ่ลูกจะพูดกับแม่มากกว่า

เมื่อพูดคุยกับผู้สูงอายุ และถามถึงลูกชาย กรณีศึกษาเพียงแต่ตอบว่าเขาอยู่ในช่วงวัยรุ่น ก็เป็นเช่นนั้นแหละ และอีกหน่อยคงจะดีขึ้น ในช่วงปิดภาคเรียนในปี 2553 นี้ กรณีศึกษาได้ส่งลูกชายไปอยู่กับเพื่อนที่ทำร้านอาหารที่ประเทศอียิปต์ เป็นเวลา 10 วัน กรณีศึกษาบอกว่า “ลูกเวลาที่อยู่กับ

²⁴ จากการบอกเล่าของภรรยาผู้สูงอายุ เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

คนอื่น ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ก็ตั้งนั้นแหละ”²⁵ เพื่อนได้บอกว่าลูกสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ดี แต่ก็ยังคงพูดโทรศัพท์และคุยกับเพื่อนทางอินเทอร์เน็ตตลอดเวลา กรณีศึกษาพูดว่าเด็กมันยังไม่รู้คุณค่าของเงินให้ไปเท่าไรก็หมด ในช่วงที่ผ่านมามูลขายไปเข้าร่วมเครือข่ายขายตรง โดยเน้นขายผลิตภัณฑ์ให้กับเพื่อนๆ ของพ่อแม่ และมีการไปเข้าค่ายอบรมกับบริษัทด้วย เมื่อได้เงินจากการขายของ ลูกชายจะนำไปซื้อโทรศัพท์รุ่นใหม่ล่าสุด กางเกงยีนส์ตามแฟชั่น

ความมุ่งหวังในอนาคต ณ ปัจจุบันนี้คือ ต้องการให้ลูกชายได้เรียนจบในระดับปริญญาตรีไว้ก่อน ไม่ได้มองถึงว่าเมื่อจบแล้วจะได้ทำงานหรือไม่ หรือไม่ได้มองถึงว่าจะต้องเรียนที่คณะใด มหาวิทยาลัยแห่งใด ถ้าลูกไม่สามารถทำได้ จะเป็นเรื่องที่ทุกข์ใจอย่างมาก กรณีศึกษากล่าวว่า “ให้ลูกเข้ามาหาเลย ให้จบปริญญาตรีก่อน ถ้ามันทำไม่ได้ ก็ย้ายหน้าผากนะสิ อาจจะมีแผน 2 เช่น ปีนี้ไม่ได้ ก็ปีหน้า เพราะอายุมันน้อยกว่าเพื่อน”²⁶

“ลูกไม่เรียนเต็มที่ ส่งไป 100 เรียน 50 เด็กๆ เพื่อนเค้ากระดือรื้อกันดินะ ไปกวาดวิชา ไปกันเอง แต่นี่ไปบ้าง หนีบ้าง ในห้องก็ไม่เรียน ตามหลักมันไม่ต้องกวด แลเรียนในห้องก็พอ แต่เดี๋ยวนี้เค้าแต่คนดริอย่างเดียว จะสอบตรงอย่างเดียว มีที่ครูสอนเค้าเรียน ที่ประสานมิตร มั้ง ก็มีที่มหิดล แต่มันแพง”²⁷

นอกจากนี้ ผู้สูงอายวยังมีเครือข่ายที่เป็นเครือข่าย โดยกรณีศึกษาได้กล่าวว่า ในครั้งที่แมียังมีชีวิตอยู่ (กรณีศึกษาเสียชีวิตเมื่อประมาณ 3 ปีที่แล้ว) กรณีศึกษาได้พบกับพี่น้องเป็นประจำเนื่องจากมีแม่เป็นศูนย์กลาง แต่ปัจจุบันนี้ ไม่ค่อยได้เจอกัน จะเจอกันตามงานทางสังคม เช่น หากมีการทำบุญบ้าน การทำบุญครบรอบวันเสียชีวิตของพ่อแม่ งานแต่งงาน หรือ งานศพ กับพี่ชายแท้ๆ ทั้งสองคนนั้น กรณีศึกษาจะสนิทกับพี่คนรองมากกว่า เนื่องจากมีอายุไม่ห่างกันมากนัก และบางครั้งมีการไปตีกอล์ฟด้วยกันกับพี่ๆ ญาติๆ และหลานๆ

กับพี่ชายนั้น ไม่ได้มีการพูดคุยเรื่องส่วนตัวกัน เพราะไม่อยากไปก้าวก่าย ถ้าใครมีปัญหา ก็คงเล่าให้ฟังเอง บางครั้งมีการยืมเงินกัน หากใครหมุนไม่ทัน

ความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน

ผู้สูงอายุได้กล่าวถึงความสุขของกรณีศึกษา เกิดจากการได้ไปเที่ยวพบปะสังสรรค์กับกลุ่มเพื่อน ซึ่งมีทั้งเพื่อนจากที่ทำงานเก่า และเพื่อนที่เรียนหนังสือด้วยกัน กิจกรรมหลักที่ทำด้วยกัน คือ การสังสรรค์ดื่มสุรา และตีกอล์ฟ ซึ่งถือว่าเป็นเวลาพักผ่อนของผู้สูงอายุ ที่ไม่ต้องมานั่งกลุ่มใจ

²⁵ จากการพูดคุยวันที่ 14 เมษายน 2553 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

²⁶ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 18 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

²⁷ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 18 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

เรื่องลูก หรือ เรื่องปัญหาทางการเงิน กรณีศึกษาได้กล่าวว่า เพื่อนๆของกรณีศึกษาไม่ทราบเรื่อง ปัญหาทางการเงินของกรณีศึกษา ทุกคนยังคงคิดว่ากรณีศึกษาร่ำรวยดี รวมถึงเวลามีปัญหาเรื่องส่วนตัวอื่นๆ กรณีศึกษาก็ไม่ได้ปรึกษาใคร

“เหมือนกับว่า ความทุกข์ เราไม่อยากให้คนอื่นรู้ เราเก็บไว้คนเดียว ทำให้มันหายไปเอง มันก็ชินไปเอง ไม่หาย อย่างลูกเก ก็ไม่ได้ไปปรึกษาใคร ก็ไม่เคยเจอ หนักๆเลยนะ ยังไม่เคย อาจจะโชคก็ได้ ยังรับได้ มันต้องดีขึ้น เวลาเราตกลงมา มันก็ต้องมีทางขึ้น ไม่ใช่ตกอย่างเดียว กินยาตายเลย ตกอย่างเดียว”²⁸

เนื่องจากเพื่อนๆไม่ได้รับทราบเรื่องปัญหาส่วนตัวของกรณีศึกษา เวลาที่อยู่กับเพื่อน จึงเหมือนเป็นเวลาลืมปัญหา กรณีศึกษาสามารถแสดงพฤติกรรม หรือ เป็นคนๆเดิมที่กรณีศึกษาเคยชิน เป็นเพื่อนของเพื่อนๆที่เพื่อนรัก คือ กรณีศึกษาจะเป็นผู้ฟังเรื่องราวต่างๆ เรื่องตลกที่เพื่อนเล่า และคอยเสริมเท่านั้น กรณีศึกษาไม่พูดหักหาญน้ำใจใคร มีเพียงแต่รอยยิ้ม เสียงหัวเราะ ให้กับเพื่อนๆ

ความเคยชินกับชีวิตในอดีตที่สบาย และปัจจุบันกับชีวิตที่ยังต้องดำเนินต่อไป

ชีวิตที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง ดังที่ผู้สูงอายุได้กล่าวว่า ไม่เคยคิดว่าจะมาลำบากตอนแก่ ทำให้กรณีศึกษาต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองและคนรอบข้าง บางสิ่งที่คนภายนอกคิดว่าไม่จำเป็น ทำไมไม่ประหยัด เช่น การไปโรงพยาบาลเอกชน การให้ลูกไปต่างประเทศ การจัดงานเลี้ยงที่บ้าน สำหรับครอบครัวของกรณีศึกษา ยังเป็นความเคยชินที่ติดมา หากพอมีเงินเหลือบ้าง กรณีศึกษามักจะใช้ไปติดอสังหาริมทรัพย์กับเพื่อน เป็นหน้าตาทางสังคมหรือเป็นความสุขเล็กๆน้อยๆ ที่กรณีศึกษายินดีจะจ่าย เนื่องจากกลุ่มเพื่อนที่กรณีศึกษาคบยังเป็นคนกลุ่มเดิมที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่สูง กรณีศึกษาจึงพยายามรักษาไว้ทั้งสังคมและสภาพคล่องทางเศรษฐกิจให้สมดุลกันมากที่สุด

²⁸ จากการสัมภาษณ์ วันที่ 18 พฤศจิกายน 2552 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

กรณีศึกษาคนที่ 4

ผู้สูงอายุ อายุ 64 ปี ไม่มีบุตรเป็นพี่คนโต มีน้อง 3 คน เป็นหญิง 2 และน้องคนสุดท้องเป็นผู้ชาย น้องสาวทั้งสองคน ไม่ได้ทำงานแล้ว คนแรกเกษียณอายุจากการทำงานธนาคาร และคนที่สองเป็นแม่บ้าน ติดตามสามีซึ่งเป็นนักการทูต ไปอยู่ต่างประเทศ และน้องชายกำลังรับราชการ ถึงแม้ว่ากรณีศึกษาไม่มีลูก แต่กรณีศึกษามีหลานๆที่เป็นลูกของน้องๆทั้งหมด 8 คน ซึ่งให้ความสนิทสนมกับทุกคน กรณีศึกษาคอยช่วยเหลือน้องๆและหลานๆตามแต่ที่จะได้รับการร้องขอ เช่น เมื่อหลานๆเป็นเด็กๆ ช่วยพาออกไปเที่ยว จนกระทั่งปัจจุบัน กรณีศึกษาก็ยังติดต่อกับหลานทุกคน อยู่เป็นประจำ

ปัจจุบันมีสถานภาพเป็นม่าย เนื่องจากสามีเสียชีวิตไปเมื่อประมาณ 15 ปีที่แล้ว กรณีศึกษา เคยมีอาชีพเป็นเลขานุการผู้บริหาร ให้แก่บริษัทต่างประเทศแห่งหนึ่ง และได้ลาออกมาเพื่อดูแลสามีที่ขณะนั้นป่วยเป็นโรคมะเร็ง เมื่อสามีเสียชีวิตได้ทิ้งมรดกไว้ให้ โดยการเขียนพินัยกรรมยกสมบัติให้ ประกอบด้วย เงินสดจำนวนหนึ่ง สิทธิในการเก็บเกี่ยวค่าเช่าบ้าน และสิทธิในการได้รับส่วนแบ่งที่เป็นเงินปันผลจากกิจการโรงเรียนอนุบาล แบ่งกับลูกอีก 2 คนของสามี ในกรุงเทพฯ แต่ปรากฏว่ามีการฟ้องร้องกันระหว่างทายาทของสามี ที่เกิดกับภรรยาเก่าๆ ถึงความไม่ชอบธรรมของพินัยกรรม ซึ่งการฟ้องร้องได้ยืดเยื้อมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ผู้สูงอายุได้รับเพียงส่วนของค่าเช่าบ้าน ส่วนแบ่งจากรายได้ของโรงเรียนนั้นได้รับบ้างไม่ได้ เนื่องจากทางผู้บริหาร (ลูกๆของสามี) บอกว่าทางโรงเรียนขาดทุน

ปัจจุบัน ผู้สูงอายุเช่าห้องอยู่ในคอนโดมิเนียม อาศัยอยู่เพียงคนเดียว เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา กรณีศึกษาได้เริ่มคบหากับเพื่อนชาย ชาวมาเลเซีย อายุ 62 ปี ทำงานอยู่ในประเทศนิวซีแลนด์

บุคลิกลักษณะ

ผู้สูงอายุเป็นผู้รักความสวยงาม เนื่องจากเมื่อสมัยก่อนกรณีศึกษาเป็นผู้ที่สวยมาก ปัจจุบันกรณีศึกษาก็ยังรักษารูปร่างให้สมส่วน กรณีศึกษาใช้เวลาในการแต่งตัว แต่งหน้า และทำผมเป็นเวลานาน กรณีศึกษายังคงไว้ทรงผมทรงเดิม เช่นเดียวกับเมื่อ 40 ปีก่อน คือ เป็นทรงยีผมให้พองออก กรณีศึกษาพยายามรักษาดนให้สวยสง่า (ดูดี) อยู่ตลอดเวลา กรณีศึกษามักใส่เสื้อเชิ้ตผ้าไหมกับกางเกงขายาว พร้อมกระเป๋าสตางค์และรองเท้าส้นสูง กรณีศึกษามีลักษณะเป็นคนใจดี แต่มีความเปราะบาง ราวกับไม่เคยทำงานหนักมาตลอดชีวิต กรณีศึกษาทำอะไรช้าๆ ค่อยๆทำทีละอย่าง ในการขับรถก็ขับแบบค่อยๆไป ไม่แซง หรือ พยายามหาทางลัดเพื่อให้ไปถึงเร็วขึ้น แต่กรณีศึกษา

มักจะใช้เส้นทางด่วน (ทางพิเศษ) เป็นประจำเพื่อให้ไปถึงที่หมายได้เร็วขึ้น หลีกเลี่ยงการจราจรติดขัด และกรณีศึกษาพยายามไม่ขับรถในช่วงเวลาชั่วโมงเร่งด่วน

กรณีศึกษามีนิสัยเป็นคนช่างพูด ชอบเล่าเรื่องของคนอื่นๆ ให้ฟัง เนื่องจากกรณีศึกษาเล่าเรื่องซ้ำๆ ให้หลายๆ คน กรณีศึกษามักจะเล่าเรื่องซ้ำๆ เช่น เรื่องเกี่ยวกับหลานที่ไ้งานที่ดี หรือหลานที่สามารถเข้ามหาวิทยาลัยชั้นนำได้ เป็นต้น

จากการสังเกต พบว่าผู้สูงอายุมักใช้การพูด เพื่อกลบเกลื่อนความรู้สึกจริงๆ ที่มี เช่น กรณีศึกษามักจะบอกว่าพอใจกับรถยนต์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เพราะพวงมาลัยมีน้ำหนักเบา ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงกรณีศึกษาอยากจะได้รถคันใหม่อยู่เหมือนกัน กรณีศึกษาจะคอยถามความเห็นจากคนอื่นๆ เกี่ยวกับรถของกรณีศึกษาว่าสมควรเปลี่ยนได้หรือยัง หรือ การที่กรณีศึกษามักจะกล่าวว่า ดีใจที่ไม่มีลูกมาเป็นภาระ เพื่อเป็นการทำให้ตนรู้สึกดีขึ้น นอกจากนี้ กรณีศึกษายังเป็นคนที่ไม่ค่อยจะเปิดเผยความรู้สึกของตนเอง แม้ว่ากรณีศึกษาจะพูดเก่ง แต่กรณีศึกษาไม่ค่อยจะพูดถึงเรื่องตัวเอง แต่พูดเรื่องของผู้อื่นมากกว่า

ที่พักอาศัย

กรณีศึกษาพักอาศัยในห้องชุดในคอนโดมิเนียม ใกล้ๆ ใจกลางกรุงเทพมหานครราคาประมาณ 17,000 บาทต่อเดือน ห้องพักเป็นแบบ 1 ห้องนอน และมีห้องนั่งเล่น พร้อมกับมุมทำอาหารเล็กๆ ซึ่งกรณีศึกษาใช้เตรียมอาหารเช้า และทำอาหารอื่นๆ ตามที่ต้องการ ภายในห้องนั่งเล่นยังมีเครื่องคอมพิวเตอร์วางอยู่ด้วย สภาพโดยรวมภายในห้องพักมีระเบียบเรียบร้อย กรณีศึกษามีคนงานมาทำความสะอาดเป็นประจำ สัปดาห์ละ 2 ครั้ง ซึ่งคนงานนี้จะดูแลจัดการทั้งหมด รวมถึงดูแลและซักผ้าเสื่อผ้า

สถานภาพทางการเงิน

กรณีศึกษามีรายได้หลักจากค่าเช่าบ้าน ซึ่งเป็นบ้านหลังใหญ่ ใจกลางเมือง มักจะมีผู้เช่าเป็นชาวต่างชาติ ที่มาทำงานในประเทศไทย เงินค่าเช่าประมาณเดือนละ 100,000 บาท แต่เนื่องจากเป็นบ้านเก่า ดังนั้นจึงมีสิ่งชำรุด ทรุดโทรม เรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายในการซ่อมบ้านตามมาด้วย

นอกจากค่าเช่าบ้านแล้ว โดยปกติกรณีศึกษาต้องได้รับเงินปันผลจากกำไรของกิจการโรงเรียนอนุบาล ซึ่งลูกสาวของสามีเก่าเป็นผู้บริหารจัดการ แต่ในระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา ทางโรงเรียนไม่มีกำไร จึงทำให้กรณีศึกษาไม่ได้รับเงินปันผล ซึ่งกรณีศึกษาก็ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยว หรือขอข้อมูลชีผลประกอบการแต่อย่างใด แต่เมื่อขาดทุน หรือ หมดเงินไม่ทัน กรณีศึกษาจะโทรศัพท์ไปที่ทางโรงเรียน เพื่อขอเงิน ซึ่งก็ได้รับทุกครั้ง

กรณีศึกษาเป็นผู้ที่เอื้อเฟื้อ และมักให้เงินช่วยเหลือแก่น้องๆและหลานๆที่ขาดทุน รวมถึงเป็นผู้จ่ายเงินเพื่อให้คุณแม่ได้อยู่อย่างสบายและมีพยาบาลคอยดูแล กรณีศึกษาพอใจที่จะให้การดูแลแม่เช่นนี้ คือ เข้าบ้าน 1 หลังแยกต่างหาก เพื่อให้แม่พักอาศัย

แม้ว่ากรณีศึกษาจะมีรายได้จำนวนมาก เป็นประจำทุกเดือน แต่บ่อยครั้งที่กรณีศึกษามีปัญหาเงินหมดก่อนครบเดือน เนื่องจากกรณีศึกษาเป็นผู้ที่ใช้เงินเก่ง ใช้ไปเรื่อยๆโดยไม่ระวัง และไม่คำนวณบัญชีการใช้จ่าย กรณีศึกษายังคงมีหนี้สินกับบัตรเครดิตหลายๆใบ ซึ่งกรณีศึกษาชำระเพียงอัตราขั้นต่ำทุกเดือน อย่างไรก็ตาม กรณีศึกษาไม่คิดว่าหนี้สินเหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องรีบสะสางให้หมดสิ้น กรณีศึกษาใช้เงินตามใจ ตามความพอใจของตนเอง

สุขภาพ

โดยรวม กรณีศึกษามีสุขภาพที่แข็งแรง กรณีศึกษายังไม่ได้ไปพบแพทย์เพื่อตรวจร่างกายประจำปี แต่ทุกครั้งที่มีปัญหาผิดปกติในเรื่องสุขภาพ กรณีศึกษาจะไปพบแพทย์เป็นครั้งๆไป ในช่วงปีที่ผ่านมา กรณีศึกษามีปัญหาเจ็บข้อมือ และได้รับการผ่าตัดเอ็นข้อมือ ปัจจุบัน อาการเจ็บข้อมือนั้นหายขาดแล้ว

ความสุข

เมื่อถามกรณีศึกษาว่าความสุขของกรณีศึกษาคืออะไร กรณีศึกษาตอบได้โดยทันทีว่า คือ “อยู่ดีกินดี คนรอบข้างอยู่ดีกินดีด้วย แค่นี้ก็พอแล้วค่ะ”²⁹ เป็นคำตอบที่ชัดเจน และครอบคลุมถึงการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ที่พยายามจัดการให้คุณแม่ของกรณีศึกษา ซึ่งป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์ สามารถอยู่ในบ้านที่สะดวกสบาย และมีผู้คอยดูแลอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้กรณีศึกษายังใส่ใจกับความเป็นอยู่ของน้องๆและหลานๆ ซึ่งกรณีศึกษาพร้อมที่จะยื่นมือเข้าช่วยเหลือเสมอ เมื่อผู้ใดมีปัญหา โดยเฉพาะเมื่อขาดทุนในการเงิน โดยที่กรณีศึกษาเองไม่ได้มีการออมเงินสำหรับอนาคตของตนเองเลย กรณีศึกษากล่าวว่าวันหนึ่งหลานๆของกรณีศึกษาที่มีทั้งหมด 8 คน คงจะเป็นผู้ช่วยเหลือและจัดการให้กรณีศึกษาอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมกับอายุและความสามารถทางร่างกาย

“ไม่วิตกเลย จะวิตกว่าจะแก่ ก็มันต้องแก่ เหมือนฝนตก มันก็ต้องเปียก”³⁰ ประโยคข้างต้นนี้ กรณีศึกษาพูดเพื่อแสดงว่า ตนเองไม่ได้มีความวิตกกังวลต่ออนาคต หรือ ความกลัวที่จะแก่ มีสังขารที่ล่วงโรย

²⁹ จากการสัมภาษณ์วันที่ 20 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

³⁰ จากการสัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

สำหรับความสุขจากการได้ซื้อของ หรือจากการได้รับประทานอาหารอร่อยนั้น กรณีศึกษาได้กล่าวว่าลดน้อยลงมากแล้ว ทั้งๆที่แต่ก่อน กรณีศึกษาเป็นผู้ที่ตระเวนหาร้านอาหารที่ได้รับการแนะนำจากเพื่อน เห็นจากโฆษณา หรือ เห็นร้านเปิดใหม่ๆ ซึ่งกรณีศึกษาไปในร้านที่ทั้งหรูและร้านข้างถนน ขอเพียงแต่มีอาหารอร่อย กรณีศึกษาไม่เกี่ยงเรื่องสถานที่

“ขณะนี้อยากจะไปไหน น้อยลงกว่าเมื่อก่อนเยอะ ตอนนี้นึกว่าจะออกไป Dinner จะคิดว่าจะไปที่ไหนล่ะ เดี่ยวไม่อร่อย อย่างเมื่อกี้ก็ผิดหวัง กินก็ต้องให้ดี ไม่ค่อยไปค้นหา อาจจะเป็นเพราะว่า metabolism ตัวเอง”³¹

ความสุขจากการค้นพบความสามารถของตนเอง

ความสุขจากกิจกรรมที่กรณีศึกษาเพิ่งจะค้นพบว่าตัวเองเริ่มทำได้ คือ การทำกับข้าว ซึ่งกรณีศึกษาเพิ่งจะเริ่มทำเมื่อประมาณ 1 ปีที่ผ่านมา และไม่เคยคาดคิดว่าตนเองทำได้ แต่กรณีศึกษากล่าวว่า กรณีศึกษาไม่ได้ชอบการทำอาหาร แต่ชอบที่ทำให้คนอื่นแปลกใจ ว่าตนสามารถทำอาหารได้ และชอบที่ทำแล้วคนอื่นชมว่าอร่อย แต่กรณีศึกษาจะเลือกจะทำให้ใครกิน หากเป็นคนที่ทำอาหารอร่อยแล้ว กรณีศึกษาไม่อยากจะทำให้ จากการสังเกต กรณีศึกษาชอบทำอาหารเพื่อแสดงฝีมือ ว่าตนทำเก่ง และอร่อย รวมถึงชอบทำ เพื่อนำไปแจกให้คนอื่น

ดังนั้นความสุขจากการทำอาหารนี้ เป็นความสุขที่เกิดจากทั้งตัวกิจกรรม และเกิดจากการได้รับคำชมเชย ได้รับการยอมรับจากผู้อื่น

ความพอใจในชีวิต

กรณีศึกษามีความพอใจกับชีวิตในปัจจุบันมาก เมื่อมองย้อนไปในอดีตกรณีศึกษากล่าวว่า หากกลับไปใหม่ กรณีศึกษาก็คงจะเลือกทางเดินเช่นนี้

กิจกรรม

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรูปลักษณ์ กรณีศึกษาใช้เวลากับการจัดการ ดูแลรูปลักษณ์ตนเองเป็นเวลานาน และเป็นสิ่งที่กรณีศึกษากระทำเป็นประจำมาตั้งแต่สมัยสาว ๆ สำหรับกรณีศึกษาการรักษารูปลักษณ์ตนเองให้ดูดีตลอดเวลาเป็นสิ่งที่สำคัญ แม้ว่าจะไม่มีใครเห็นก็ตาม กรณีศึกษากล่าวว่า ถึงไม่มีใครเห็น ตัวเองที่อยู่กับตนเองตลอดเวลา ดังนั้นจึงต้องทำให้ตนเองดูดี

“แต่งตัว ไม่ต้องไปไหน ต้อง Keep yourself clean, presentable ไม่ใช่ว่าแต่งแล้วต้องออกไปไหนอีกนะ พอแต่งตัวแล้วถึงจะทำอะไรได้คล่อง จะทำอินเทอร์เน็ต อ่านหนังสือ ถ้าเป็นไปได้ ตื่นเช้ามาจะต้องแต่งตัวก่อน ทำอย่างนี้ทุกวัน ใช้เวลาประมาณ ชั่วโมงครึ่ง (ถ้าไม่สระผมเอง)

³¹ จากการสัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

ต่อไปจากนั้นค่อยไปทำอะไรต่างๆ นอกจากจะไม่สบาย อาจไปนั่งดูอินเทอร์เน็ต ก่อน โดยที่ยังไม่แต่งตัว เพราะตอนนี้ retire แล้วนี่”³²

การทำอาหาร กิจกรรมที่เพิ่งจะค้นพบว่า ตนเองสามารถทำได้ดี ในช่วงที่สังเกตพฤติกรรม ผู้สูงอายุกำลังเตรียมทำบราวนี่ให้กับหลาน ซึ่งภริยาได้พูดโฆษณาว่าตนเองทำได้ร่อยมาก ภริยาพาไปซื้ออุปกรณ์ทำขนมที่ซูเปอร์มาร์เก็ตหลายแห่ง เพื่อหาช็อกโกแลตชิพ ยี่ห้อที่ใช้เป็นประจำ แต่ในหลายๆที่สินค้าขาดตลาด ในวันนั้นภริยาไปซูเปอร์มาร์เก็ตถึง 6 แห่ง กว่าที่จะได้ ช็อกโกแลตที่ต้องการ จากนั้นจึงกลับไปทำขนม เพื่อนำมาให้หลานสาวในรุ่งขึ้น เมื่อได้ให้ขนมไปแล้ว ภริยาก็ใจจดใจจ่อรอฟังคำติชมว่าขนมร่อยหรือไม่

“ตอนนี้ก็มีความสุขดี พอใจ ไม่เคยคิดว่าจะทำกับข้าวเป็น ตอนนี้ก็ทำได้ เมื่อก่อนคิดว่าเป็นเรื่องใหญ่ แต่ไม่มีความสุขในการทำอาหาร แต่จะชอบที่มีคนมากิน จะทำให้กับคนที่ทำไม่ได้จริงๆ หรือ คนที่ไม่ว่าจะทำ ทำขนมเยาะๆก็เอาไปให้คนอื่น พอเห็นอะไรในทีวี ก็ทำตาม”³³

การขับรถออกไปข้างนอก กับน้องๆ และจัดการกับธุระต่างๆ ภริยามีธุระ หรือมีเรื่องที่จะต้องออกจากบ้านทุกวัน อย่างน้อยๆภริยาจะออกไปรับประทานอาหารข้างนอก และภริยาก็ยังมักจะรับอาสาขับรถพาน้องไปทำธุระ อย่างเช่น ในช่วงที่สังเกต ภริยาได้ขับรถเพื่อไปรับน้องสาวที่บ้าน พาไปพบแพทย์ พาไปธนาคาร ไปรับประทานอาหารร่วมกัน และพากลับไปส่งที่บ้าน แม้ว่าตัวน้องสาวเองก็มีรถ และบ้านของน้องสาวอยู่ออกไปนอกเมือง ซึ่งทำให้ภริยาต้องขับรถย้อนไปมา ภริยาได้กล่าวว่า วันนั้นได้ขับรถเป็นระยะทางทั้งหมด 90 กิโลเมตร อย่างไรก็ตามหากภริยารู้สึกเหนื่อย หรือปวดหลังก็จะไม่ฝืนตัวเอง

การเป็นที่ปรึกษาด้านภาษาอังกฤษ เนื่องจากภริยาเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษ คนใกล้ชิดจึงมักขอความช่วยเหลือกับภริยา โดยเฉพาะ เพื่อนร่วมงานเก่า ที่มักจะโทรศัพท์มาหาเสมอๆ เพื่อถามคำศัพท์ หรือ ส่งเอกสารมาให้ภริยาช่วยตรวจทาน ซึ่งผู้สูงอายุยินดีช่วยเหลือโดยไม่เรียกร้องค่าตอบแทน

กิจกรรมสันทนาการ ในเวลาส่วนตัว ภริยาชอบอ่านหนังสือภาษาอังกฤษ โดยอ่านออกเสียงดังๆเพื่อเป็นการฝึกภาษา ภริยายังชอบเล่นเกมสลับสมอง เช่น ซูโดกุ ทายคำศัพท์

³² จากการสัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

³³ จากการสัมภาษณ์วันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

(Crosswords) ซึ่งมีอยู่ในหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษที่กรณีสึกษาได้รับเป็นประจำทุกวัน นอกจากนี้กรณีสึกษายังชอบดูโทรทัศน์ ละครเกาหลีประเภทย้อนยุค และภาพยนตร์ต่างประเทศ ที่กรณีสึกษาต้องดูเฉพาะเมื่อเวลาอยู่คนเดียว เนื่องจากกรณีสึกษาจะคอยหยุดและย้อนกลับไปฟังคำศัพท์ หรือประโยคที่น่าสนใจ

นอกจากกิจกรรมเหล่านี้แล้ว สิ่งที่ทำไม่ได้ในชีวิตของกรณีสึกษาคือโทรศัพท์ ไม่ว่ากรณีสึกษาจะอยู่ที่ใด กรณีสึกษาโทรหาน้องๆตลอดทั้งวัน โทรทันทีที่นึกได้ว่ามีเรื่องที่จะซักถาม รวมถึงมีสายเข้าจากน้องๆ และจากเพื่อนร่วมงานเก่าที่ถามเรื่องภาษาอังกฤษเป็นประจำ และยังใช้เวลากับการท่องโลกอินเทอร์เน็ต ติดต่อกับหลานๆ ด้วยการสมัครสมาชิกเฟซบุ๊กและส่งอีเมลล์ เมื่อถึงวันเกิดของหลานๆ กรณีสึกษาไม่เคยลืมที่จะส่งการ์ดอวยพรวันเกิด

กรณีสึกษามักจะพูดว่า “ชีวิตไม่มีอะไรน่าตื่นเต้น” และไม่ค่อยอยากจะพูดเรื่องของตัวเองเท่าใดนัก ทั้งๆที่กรณีสึกษาเป็นคนที่คุยเก่ง และมักจะมีเรื่องต่างๆคอยเล่าให้ผู้อื่นฟังเสมอ แต่เรื่องเหล่านั้นมักจะเป็นเรื่องของคนอื่น แสดงให้เห็นว่ามีความต้องการหลีกเลี่ยงการพูดถึงความคิดเห็น แสดงความรู้สึกของตัวเองที่แท้จริง และค่อนข้างเก็บเงินที่จะแบ่งปันประสบการณ์ของตัวเองในอดีต

“คิดว่าตัวเองน่าจะเป็นอย่างนี้ ไม่ได้วางแผนอะไร ตอนนี้ก็ยังไม่ได้วางแผน ตอนนี้ก็มองดูว่าเวลาแม่แก่มันเป็นอย่างไง ก็ไม่ได้วางแผน ตั้งแต่ต้นมานี้ไม่ได้วางแผนอะไรมาก มีคนวางให้”³⁴

ความต่อเนื่องของการจัดการกับรูปลักษณ์

ความต่อเนื่องที่เห็นได้ชัด คือ การที่กรณีสึกษาสามารถทำกิจกรรมเดิมๆ ที่ทำมาตลอดชีวิต คือ การแต่งตัว แต่งหน้าทำผม รวมถึงการที่กรณีสึกษาไว้ผมทรงเดิมมาตลอดชีวิต ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างตัวตนของกรณีสึกษา กรณีสึกษามักจะไปทำผมกับช่างทำผมคนเดิม ช่างทำเล็บคนเดิม เป็นเวลาเกือบ 20 ปี รู้จักกับเจ้าของร้าน และพนักงานทุกคน

ความสุขจากอิสรภาพ

กรณีสึกษาได้ยอมรับว่า ตนเองเป็นคนที่โชคดี ไม่ต้องดิ้นรนอะไรมาก และความสุขที่มีชีวิตที่ค่อนข้างสบาย ทำให้กรณีสึกษาสามารถปฏิบัติตนได้ตามที่ตนเองต้องการ รวมถึงการมีอิสรภาพในการตัดสินใจว่า เลือกว่าอยากจะทำ หรือไม่อยากทำอะไร เมื่อกรณีสึกษาต้องการไปที่ใด กรณีสึกษาก็เพียงขับรถยนต์ของกรณีสึกษา ซึ่งเป็นรถคันเดิม มีอายุกว่า 15 ปี เป็นรถที่สามของกรณีสึกษาที่

³⁴ จากการสัมภาษณ์วันที่ 20 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

เสียชีวิตซื้อให้ แม้ว่ากรณีศึกษาต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซม ดูแล และค่าน้ำมันที่สูง เนื่องจาก
รถใช้น้ำมัน 95 กรณีศึกษาก็ยังเห็นว่าไม่จำเป็นที่ต้องเปลี่ยนรถใหม่ ซึ่งรถคันนี้เป็นความคุ้นเคย
และเคยชินของกรณีศึกษา

“ตอนนี้ประหยัด เช่น สิ่งที่เคยเห็นว่าสำคัญ ตอนนี้ไม่เห็นว่ามีอะไร เช่น รถ ก็ยังใช้
รถเก่าอยู่ได้ ถ้าจะให้เอาคันใหม่ ก็ไม่รู้จะเอาอะไร ชอบคันนี้ ก็วิ่งได้ พอได้ ซ่อมบ้าง”³⁵

“บทจะ Simple ก็ simple”³⁶

นอกจากนี้กรณีศึกษายังมีอิสรภาพที่จะตัดสินใจว่าจะอยู่ในประเทศไทย หรือไปที่
นิวซีแลนด์ ตามที่กรณีศึกษาต้องการ

เครือข่ายทางสังคมและสัมพันธภาพกับพื้นที่ส่วนตัว

เครือข่ายทางสังคมหลักๆของผู้สูงอายุคือ เครือญาติและเพื่อนชาย เนื่องจากผู้สูงอายุไม่มี
กลุ่มเพื่อนสนิท มีเฉพาะแต่เพื่อร่วมงานเก่า หรือ เพื่อนสมัยเรียนที่อาจยังจะติดต่อกันบ้าง และนัด
เจอกันเพื่อรับประทานอาหารนานๆครั้ง

กรณีศึกษากล่าวว่า เครือญาติที่มีความสำคัญกับตัวกรณีศึกษา ขณะนี้มีเพียง คุณแม่ น้องทั้ง
3 และหลานๆอีก 8 คน ซึ่งกรณีศึกษาได้ให้ความใกล้ชิดสนิทสนม โดยเฉพาะกับน้องสาว 2
กรณีศึกษาที่ขณะนี้ต่างก็ไม่ได้ทำงานแล้ว ทั้งสามจึงช่วยกันผลัดเปลี่ยนไปดูแลคุณแม่ กรณีศึกษา
เคยกล่าวว่า ถ้าหากไม่มีกลุ่มคนพวกนี้ กรณีศึกษาก็ไม่ต้องการอยู่ที่กรุงเทพฯแล้ว เพราะชีวิตที่
กรุงเทพฯไม่น่าอยู่ อยากจะหาที่อยู่ที่สงบๆและไม่วุ่นวาย

นอกจากนี้ กรณีศึกษายังเน้นย้ำอยู่หลายหนว่า กรณีศึกษาโชคดีที่ไม่มีลูก ชีวิตเลยสบาย ไม่
ต้องมีเรื่องกังวลใจ เมื่อกรณีศึกษามองดูผู้อื่นที่มีปัญหาเรื่องลูก หรือ มองเห็นเด็กที่เกิดใหม่ มี
ต้องการได้รับความดูแลเอาใจใส่จากแม่มาก กรณีศึกษามองว่าตนเองคงไม่สามารถทำเช่นนั้นได้
การที่มีหลานๆเช่นนี้ดีแล้ว เพราะกรณีศึกษาสามารถเลือกได้ว่าต้องการให้ หรือ ต้องการดูแลแค่
ไหน และเมื่อไรเท่านั้น

“มีหลานๆ ซึ่งเขาก็เริ่มโตๆกันหมด แล้ว เราก็ Step ออกไป ถ้าอยากจะให้ช่วยอะไรก็บอก
สมัยก่อนเราก็ไม่รู้ อาจจะไปเจ้ากี้เจ้าการ พอโตขึ้นมาก็ stand by ค่อนข้างสนิทกับทุกคน 8 คน คน
ละแบบ แต่ละคนก็คนละสไตล์”³⁷

³⁵ จากการสัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

³⁶ จากการสัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

³⁷ จากการสัมภาษณ์วันที่ 20 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

กรณีศึกษาคิดว่าสิ่งที่ทำให้คุณแม่ของกรณีศึกษานั้นดีที่สุดเท่าที่กรณีศึกษาจะสามารถทำได้แล้ว

“เป็นห่วง อยากจะให้อะไรที่ดีที่สุด ตอนนี้ก็ถือว่าดีแล้ว เพราะมีพยาบาลคอยดูแล ดีกว่าเราเอง ให้หมาก็มารยาๆก็คงไม่ไหว เมื่อนึกย้อนดูที่ตัวเอง ก็เข้าโรงพยาบาลไปเลย ไม่กลัว เพราะคิดว่าไอ้ 8 คน คงจะพาไปที่ไหนซักแห่ง เป็นโรงพยาบาล หรือ มีสถานที่เล็กๆสำหรับเรา มีห้อง ห้องน้ำ สะอาดๆ”³⁸

สำหรับความสัมพันธ์กับเพื่อนนั้น เป็นเพื่อนที่คบมานานแต่คบกันอย่างผิวเผิน คือ เพียงไปรับประทานอาหาร หรือ สังสรรค์กันเท่านั้น

“มีเพื่อนนับนิ้วได้ ไม่ค่อยสนิท แต่ก็ไปกันได้ มีเพื่อนคุย ไม่มีเพื่อนซี้ที่จะคุยกัน จะมีก็เป็นน้องๆ แต่ถ้าจะมีก็ได้ง่ายๆเลยนะ เล้ารอกันอยู่ เหมือนกับพูดเข้าข้างตัวเองนะ แต่มันเป็นอย่างนั้นจริงๆ ทั้งที่เมืองไทย ที่โน่น คอยถามว่าจะไปไหน...”³⁹

กรณีศึกษากล่าวว่า เพื่อนที่เมืองไทยก็อยากจะฟังเรื่องราวของกรณีศึกษา ที่ได้มีเพื่อนชายใหม่ ว่าชีวิตจะเป็นอย่างไร จะสุขสบาย หรือหาแค่ไหน แต่พอกรณีศึกษาไม่มีเรื่องอะไรจะเล่ามากนัก ทำให้เพื่อนๆรู้สึกไม่สนุก ไม่เป็นอย่างที่พวกเขาต้องการจะฟัง

เนื่องจากกรณีศึกษาเป็นผู้ที่มีโลกส่วนตัวสูง กรณีศึกษาไม่ค่อยจะปล่อยให้เพื่อนๆก้าวล้ำเข้ามาในพื้นที่ส่วนตัว กรณีศึกษาจะจำกัดให้การคบหาเป็นเพียงรู้จักกันเฉพาะเปลือกภายนอก กรณีศึกษาจะไว้ใจแต่เพียงน้องสาว 2 คน แต่ความสัมพันธ์ยังคงเป็นแบบค่อนข้างเป็นทางการ แบบพี่กับน้องไม่ค่อยกันเรื่องส่วนตัวมากเท่าใด ไม่กล้าแสดงความเห็นของตนเองที่มีต่อน้องๆ อย่างซึ่งๆหน้า จะเป็นแบบพูดถึงเรื่องคนหนึ่งกับอีกคนหนึ่ง เช่น น้องสาวคนหนึ่งที่มีนิสัยตระหนี่ในเรื่องการเงินมาก กรณีศึกษาจะพูดกับน้องสาวอีกคนถึงเรื่องเหล่านี้ เช่นเดียวกันกับความขัดแย้ง ถึงแม้จะมีความเห็นไม่ตรงกัน จะไม่มีการพูดกันตรงๆ อาจเป็นเพราะเกรงจะทำลายความรู้สึกของกันและกัน หรือเพราะไม่เคยมีการเผชิญหน้ากันมาก่อน จึงไม่เคยฝึกที่จะแสดงความรู้สึกอย่างตรงไปตรงมา

สัมพันธภาพใหม่ในวัยสูงอายุ

ผู้สูงอายุได้คบหากับเพื่อนชายชาวมาเลเซีย ซึ่งรู้จักกันมาตั้งแต่สมัยที่ทำงานแล้ว หลังจากนั้นเมื่อสามีเก่าของผู้เสียชีวิตลง ประกอบกับเพื่อนชายได้แยกทางกับภรรยาที่มีลูกด้วยกัน 1 คน เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายต่างไม่มีใคร ฝ่ายชายจึงได้โทรศัพท์มาหา และเริ่มออกไปรับประทานอาหารด้วยกันเมื่อ

³⁸ จากการสัมภาษณ์วันที่ 20 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

³⁹ จากการสัมภาษณ์วันที่ 21 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

ประมาณ 13 ปีที่แล้ว จากนั้นจึงตัดสินใจคบหาดูใจกัน เมื่อถามผู้สูงอายุ ถึงสาเหตุที่ทำให้ตัดสินใจมีความสัมพันธ์อีกครั้ง กรณีศึกษาได้ตอบว่า “เพราะรู้จักกัน เหมือนเป็นเพื่อนกันอยู่แล้ว และ เพราะรู้ว่าเขาไปๆมาๆ” กล่าวคือ เนื่องจากฝ่ายชายทำงานอยู่ต่างประเทศ กรณีศึกษาทราบว่าความสัมพันธ์ครั้งนี้จะเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ผูกมัด กรณีศึกษาสามารถเลือกที่จะไปหา หรือ มีอิสระที่จะกำหนดว่าเมื่อใดถึงจะเจอกันได้

ดังนั้นความสัมพันธ์ครั้งนี้ จึงเหมือนกับการมีเพื่อนสนิท ที่รู้ใจเพิ่มขึ้นมาอีกคนหนึ่ง ทำให้กรณีศึกษามีที่พึ่งทางใจ และทำให้กรณีศึกษาได้เปลี่ยนบรรยากาศ ในการไปอยู่ที่ต่างประเทศ สลับกับการอยู่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่กรณีศึกษารู้สึกพอใจอย่างมาก กรณีศึกษากล่าวว่า “พอเริ่มเบื่อนิวซีแลนด์ ก็กลับมาประเทศไทย แล้วพอเริ่มรู้สึกที่อากาศร้อนเกินไป เบื่อรถติด ก็ไปอยู่นิวซีแลนด์ได้” การเดินทางไปมาระหว่าง 2 ประเทศนั้น เพื่อชายของกรณีศึกษาเป็นผู้สนับสนุนด้านค่าใช้จ่าย โดยซื้อตั๋วเครื่องบิน ระดับชั้นธุรกิจให้ ในระยะแรก ผู้สูงอายุเพิ่มเงินเอง เพื่อที่จะเดินทางในระดับชั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่กรณีศึกษารู้สึกว่าจำเป็นมากสำหรับการเดินทาง จำเป็นต้องไปอย่างนี้ ไม่เช่นนั้นก็จะไม่เดินทาง (เพื่อนชายไม่เข้าใจ เห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองเกินไป และปฏิเสธที่จะซื้อตั๋วในชั้นหนึ่งให้) แต่ในระยะหลังกรณีศึกษากล่าวว่ากรณีศึกษาสามารถเดินทางในระดับชั้นธุรกิจได้บ้าง แล้วแต่ว่าเป็นสายการบินใด

กรณีศึกษามักจะบ่นและชื่นชมเรื่องที่เพื่อนชายของกรณีศึกษาเป็นผู้ที่ประหยัดมาก สามารถเลือกซื้อของได้ถูกกว่าผู้อื่น เช่น เลือกซื้อผลไม้ตามฤดูกาลที่กำลังลดราคา และสามารถเลือกได้ถูกที่ดีๆ ร้อยๆ ทั้งนั้น ทั้งคู่มีความแตกต่างของลักษณะการใช้ชีวิต เพื่อนชายเป็นผู้ที่ทำแต่งงาน จนไม่มีเวลาให้กับเรื่องส่วนตัว โดยเฉพาะเรื่องการใช้จ่ายที่แตกต่างกันมาก ดังนั้น เวลาที่ผู้สูงอายุทำอาหาร มักจะใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีราคาแพง กรณีศึกษาจำต้องแอบซื้อเอง เพื่อไม่ให้เพื่อนชายทราบ ผู้สูงอายุได้ยอมรับว่า กรณีศึกษาได้เรียนรู้วิธีที่จะประหยัดได้มากขึ้น แต่บางอย่างกรณีศึกษาก็ยังคงทำตามแบบของกรณีศึกษา

ผู้สูงอายุได้กล่าวว่า ปัจจุบันกรณีศึกษามีระดับอารมณ์ที่คงที่ ไม่ค่อยจะมีความรู้สึกโกรธหรือไม่พอใจ จนเพื่อนชายบ่นว่าน่าเบื่อ ราวกับคนไม่มีชีวิตจิตใจ ไม่มีปากมีเสียง

“เดี๋ยวนี้ Ignore ได้มาก ลูกเขาบอกว่าน่าเบื่อมาก อย่างเช่นที่เขาแกล้ง คือ บอกว่าช่วยทายาตรงนี้หน่อย เราก็ทา แล้วเขาบอกว่าไม่ใช่ เป็นที่ข้างซ้าย เราก็เปลี่ยนไปที่ข้างซ้าย ทั้งๆที่ไม่มี เขาก็งว่าไม่เถียง ไม่เป็นไร ก็ไม่เป็นไร ไม่เห็นยาก จากซ้ายไปขวา ไม่โกรธ กับใครก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน”⁴⁰

⁴⁰ จากการสัมภาษณ์วันที่ 20 มกราคม 2553 ที่บ้านมารดาของผู้สูงอายุ

ที่กรณีศึกษาเป็นเช่นนี้ กรณีศึกษาบอกว่าเป็นเพราะมองไม่เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้อง หงุดหงิด หรือ อารมณ์เสีย รังแต่จะทำให้เกิดความทุกข์ ใครอยากทำ อยากได้ อะไร อย่างไรก็ให้ บอกมา เพื่อนชายของกรณีศึกษามักจะแซวกรณีศึกษาเป็นประจำว่า กรณีศึกษาช่างเป็นผู้ที่มีชีวิตที่ สบายเสียเหลือเกิน

ความต้องการความเป็นส่วนตัว

ผู้สูงอายุเคยชินกับการอยู่คนเดียว มีโลกส่วนตัวสูง กล่าวคือ มีความต้องการที่จะอยู่คนเดียว เพื่อใช้เวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ ในแบบที่ตนเองเคยชิน หากมีผู้อื่นอยู่ด้วย กรณีศึกษาจะ รู้สึกกระอักกระอ่วน เช่น การเตรียมตัวเมื่อตื่นนอนตอนเช้า แต่กรณีศึกษายังสามารถใช้ชีวิตกับ เพื่อนชายได้ เพราะกรณีศึกษาได้เล่าว่า เมื่ออยู่ที่นิวซีแลนด์ เพื่อนชายของกรณีศึกษาจะออกไป ทำงานเสียเป็นส่วนมาก กรณีศึกษาจึงมีเวลาให้กับตนเอง มีเวลาในการเตรียมอาหาร เพื่อให้เพื่อน ชายกลับมารับประทานอาหาร กรณีศึกษากล่าวว่าถ้าเพื่อนชายของกรณีศึกษาเห็นวิธีการที่กรณีศึกษา ทำอาหาร คือเห็นความโกลาหล เพื่อนชายคงไม่ยอมให้กรณีศึกษาทำอีกเป็นแน่

เมื่อมีคุณแม่ของเพื่อนชายมาเยี่ยม และพักอยู่ด้วยกันที่บ้าน ผู้สูงอายุจะไม่สามารถทำตัวให้ ผ่อนคลาย กรณีศึกษาไม่รู้จักรีวิธีการที่จะเอาใจคนอื่น โดยเฉพาะแม่ของเพื่อนชาย กรณีศึกษาจะหนี กลับมาประเทศไทย

การเปลี่ยนมาตรฐานของตัวเองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

กรณีศึกษาเป็นผู้ที่เคยใช้ชีวิตอยู่ในสังคมหรูหรา มาตลอด ตั้งแต่สมัยที่อยู่กับสามีคนเดิม กรณีศึกษาต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ หลังจากที่มีสามีเสียชีวิตและพบว่ามรดกที่ระบุใน พินัยกรรมนั้น อาจไม่ได้รับทั้งหมด แต่ความเปลี่ยนแปลงที่กรณีศึกษาทำนั้นอยู่ที่ตัวกรณีศึกษาเองที่ เป็นผู้ตัดสินใจเอง เช่น จากเดิม กรณีศึกษาพักอาศัยในโรงแรมระดับ 5 ดาว เป็นเวลา 7 ปี รายรับ ทั้งหมดต้องใช้ไปกับค่าโรงแรม แม้ว่าน้องๆญาติจะพยายามหาที่พักที่ใหม่ให้ กรณีศึกษาก็ไม่ยอม จะย้าย ทำให้การเงินฝืดเคืองและเพิ่มหนี้สินอีกด้วย จนกระทั่งในวันหนึ่ง กรณีศึกษาได้ตัดสินใจ ย้าย ไปอยู่ในคอนโด ที่มีราคาลดลงมาก กรณีศึกษามีวิธีที่จะบอกกับตัวเอง ด้วยการพูดกับคนรอบข้าง ถึงเหตุผลที่กรณีศึกษาตัดสินใจเช่นนั้น และพยายามพูดถึงข้อดีของที่พักที่กรณีศึกษาได้เลือก และ ได้พักอาศัยอยู่

กรณีศึกษาคนที่ 5

ผู้สูงอายุเพศชาย เชื้อสายจีน ปัจจุบันมีอายุ 64 ปี กรณีศึกษาอยู่ในครอบครัวชนชั้นกลางที่อาศัยในกรุงเทพฯ สถานภาพทางครอบครัวสมรส มีบุตร 3 คน ชาย 2 หญิง 1 ภรรยาเป็นอดีตผู้บริหารธนาคารแห่งหนึ่ง ปัจจุบันเกษียณอายุการทำงานมาได้ 6 ปีแล้ว แต่ยังมีการประกอบอาชีพเสริมบ้าง เช่น เป็นตัวแทนขายประกัน มีธุรกิจส่วนตัว ร่วมกับลูกสาว คือ การขายขนมตามสั่ง และนำไปขายตามงานต่างๆ ลูกชายคนโต เรียนจบปริญญาตรี และโท จากอเมริกา ปัจจุบัน ทำงานที่ธนาคารแห่งหนึ่ง ลูกสาว จบการศึกษาระดับปริญญาโทจากอังกฤษ ปัจจุบันทำงานเป็นพนักงานในโรงแรมแห่งหนึ่ง ลูกชายคนเล็กกำลังทำงานและศึกษาในระดับปริญญาโทที่อเมริกา

กรณีศึกษาถือกำเนิดมาจากครอบครัวชาวจีน ซึ่งเป็นครอบครัวใหญ่ มีพี่น้อง 7 คน กรณีศึกษาเป็นคนที่ 5 พี่น้องส่วนมากมีธุรกิจ ค้าขายเป็นของตัวเอง กรณีศึกษาจะไปคงพบปะกันเป็นประจำ แต่ไม่ได้สนิทกับทุกคน กรณีศึกษาจะสนิทกับน้องที่มีอายุใกล้เคียงกันมากกว่า กรณีศึกษา ยังคงรักษาประเพณีของชาวจีนอย่างเคร่งครัด เช่น การไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษ การจัดงานแต่งงานให้ลูก ก็ยังจัดตามธรรมเนียมของชาวจีน การจัดบริเวณภายในบ้านสำหรับรูปภาพบรรพบุรุษ และโต๊ะบูชาแบบจีน กรณีศึกษายังยึดถือการปฏิบัติตนในเทศกาลต่างๆอย่างเคร่งครัด เช่น เทศการกินเจ เทศกาลไหว้พระจันทร์ เป็นต้น ถึงแม้ว่าภรรยาของกรณีศึกษาจะไม่ได้มีเชื้อสายจีน แต่ภรรยาเป็นผู้จัดเตรียมงานพิธีการทั้งหมดเหล่านี้ให้กรณีศึกษาตลอดมา

ผู้สูงอายุทำงานเกี่ยวกับการเงิน การบัญชี ของโรงแรมมาตลอด 40 ปี กรณีศึกษาเป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์กร กรณีศึกษาใช้ชีวิตโดยมีการวางแผนตั้งแต่แต่งงาน คิดว่าควรจะมีลูกกี่คน เมื่อไร และการวางแผนการศึกษาของลูก วางแผนการทำงานของตนเอง ด้วยการสำรวจว่าตนเองชอบวิชาชีพด้านไหน ซึ่งกรณีศึกษาได้มองว่าชีวิตของกรณีศึกษาโดยรวมนั้นเป็นไปตามเป้าหมายที่กรณีศึกษาวางไว้ กรณีศึกษาสามารถส่งเสียให้ลูกๆ ได้เรียนหนังสือตามที่ตนเองต้องการ และตามความสามารถของแต่ละคน ซึ่งกรณีศึกษามองว่านี่คือหน้าที่หลักของการเป็นพ่อแม่ หลังจากนั้นลูกคงเลือกทางเดินของตนเอง และกรณีศึกษามองว่าลูกๆ คงจะค่อยๆ เติบโตในหน้าที่การงานไปเรื่อยๆ อย่างไรก็ตาม ทุกๆ ที่กรณีศึกษาเป็นคนชอบวางแผนชีวิต แต่กรณีศึกษากลับไม่ได้วางแผนชีวิตตนเองเมื่อหลังเกษียณอายุการทำงาน

“เรื่องตัวเองก็ได้แต่คิดว่า ถ้าร่างกายยังแข็งแรงดี ก็ยังคงจะทำงานต่อไป มองในลักษณะนี้มากกว่า แต่จริงๆ ก็วางแผนนะ เคยเขียนอะไรไว้เหมือนกันว่า ไม่ใช่ว่าต้องรอให้ Retire แล้วอยากจะไปเที่ยว เคยเขียนว่าอยากจะมีโอกาสได้ไปเที่ยวที่โน่น ที่นี่ ในจุดที่ยังไม่เคยไป ยกตัวอย่างเคยอ่านหนังสือ พระพินาง ที่ไป กรีนแลนด์ อย่างนี้ ลุงก็อยากจะไป เพราะมันเป็นเกาะใหญ่ที่ไม่เคยไป ก็อยากจะไป ok Australia New Zealand เราก็ไปมาแล้ว แต่กรีนแลนด์นี่ก็อยากจะไป แล้วอย่าง

South America Brazil Argentina Chile เนี่ย ก็เป็นประเทศที่เราไม่เคยไป ถ้ามีโอกาสได้ไปเห็นก็อยากจะไป ไปซัก 2-3 แห่ง ที่เราไม่เคยไป”⁴¹

จากการสังเกต พบว่า เหตุที่กรณีศึกษาไม่ได้วางแผนชีวิตสูงวัย หลังเกษียณ คือ กรณีศึกษา มีความต้องการอยากจะทำงานไปเรื่อยๆ ด้วยเห็นว่าตนเองมีความสามารถเพียงพอ ดังนั้นกรณีศึกษา จึงพยายามหางานทำเรื่อยๆ และจะดีใจหากมีคนเห็นคุณค่า มาขอให้กรณีศึกษาเป็นที่ปรึกษาในโครงการต่างๆ

บุคลิกลักษณะ

ผู้สูงอายุเป็นมีรูปร่างสมส่วน กระฉับกระเฉงแบบนักกีฬา กรณีศึกษาควบคุมน้ำหนักไม่ให้เพิ่มขึ้น และใส่ใจกับรูปลักษณ์ของตนเอง มีการดูแลผิวหน้า โดยการนวดหน้าบ้าง กรณีศึกษามักจะแต่งกายด้วยเสื้อยืดโปโลและกางเกงขาสามส่วน แบบนักกีฬา พูดจาเสียงดัง ชัดเจน ชัดถ้อยชัดคำ กรณีศึกษาเป็นคนใจร้อน มักทำอะไรรวดเร็ว รวมถึงการขับรถด้วย กรณีศึกษาขับรถกระบะคันใหญ่ ใช้สำหรับเดินทางไปต่างจังหวัดบ่อยครั้ง และเก็บอุปกรณ์กีฬา

ปัญหาสุขภาพ

กรณีศึกษาเป็นคนที่ใส่ใจเรื่องสุขภาพมาตลอด พยายามรักษาร่างกายให้แข็งแรง ด้วยการออกกำลังกายและดูแลเรื่องการรับประทานอาหารให้ถูกหลักโภชนาการที่เหมาะสมกับกรณีศึกษา เนื่องจากมีไขมันในเส้นเลือดสูง

“ก็พยายามออกกำลังกายและดูแลเรื่องอาหาร สุขภาพ ก็ไม่อยากจะให้เป็นภาระของใคร ความที่อาจจะอ่านหนังสือมาเยอะ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือเรื่องสุขภาพ ของหมอเฉก ก็อ่านมาเยอะในเรื่องของสุขภาพ ณ จุดๆหนึ่งที่เรารู้สึกตัวเองไม่ได้ ก็คงเป็นจุดที่เราคงไม่ต้องอยู่ในโลกใบนี้อีก แต่ถ้าจะต้องอยู่ในโลกนี้ แล้วต้องอาศัยคนอื่น มันสร้างความรำคาญ ไม่ว่าจะเป็นลูกหรืออะไร เพียงแต่ว่าวัฒนธรรมของคนเอเชีย มันเป็นอย่างนี้ ที่จะต้องดูแลพ่อแม่ เพียงแต่ไม่อยากจะให้เป็นภาระ เพราะเป็นภาระทั้งเรื่องเวลา เงินทอง ตอนนั้นก็เลยวางแผนไว้ว่าจะพยายามทำตัวให้แข็งแรงไปจนกระทั่งทุกอย่าง Stop function ของมันเอง อย่างที่หมอเฉก ว่า...”⁴²

เงินออม

ผู้สูงอายุและภรรยา มีนิสัยประหยัด และมีการวางแผนการเงินมาตั้งแต่เริ่มสร้างครอบครัว มีการจัดสรรเงินสำหรับการทำกิจกรรมต่างๆมาโดยตลอด และได้นำเงินไปลงทุนในการซื้ออสังหาริมทรัพย์ ซื้อทอง การลงทุนในตลาดหุ้น และการออมเงินกับบริษัทประกันชีวิต ดังนั้นจึงมี

⁴¹ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

⁴² จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

เงินเก็บมากพอสำหรับใช้ชีวิตหลังเกษียณ แต่กรณีศึกษายังต้องการทำงานต่อไป ด้วยมองเห็นว่าตนเองยังมีความสามารถ มีศักยภาพ และเป็นผู้ที่รักการใช้ชีวิตที่มีภาระกิจต่างให้ทำอยู่ตลอดเวลา รวมถึงความต้องการในการใช้เงิน ซึ่งกรณีศึกษารู้สึกกลัวใจ หากมองเห็นแต่ตัวเลขในบัญชีที่ไหลออกเพียงอย่างเดียว โดยที่ไม่มีเงินเข้ามา

“มีเงินเก็บ ป้าจะเอาเงินที่มีอยู่ในอดีตที่ซื้อประกัน ซึ่งมันก็เริ่มถึง deal แล้วบ้าง ซึ่งคิดว่า 5 ปี 10 ปีถึงกำหนด เราก็จะมีเงินพวกนี้ ถ้าใช้จ่ายอย่างระมัดระวัง ก็คิดว่าคงจะใช้ไปได้อีกซัก 15 ปี ซึ่งก็แก่แล้ว อีก 15 ปี ก็น่าจะแก่มากแล้ว..”⁴³

กิจวัตรประจำวัน

กรณีศึกษามีนิสัยที่ตื่นเช้าเป็นประจำ มักจะไปออกกำลังกาย โดยการขี่จักรยานในบริเวณซอยบ้าน หลังจากนั้นจึงเตรียมตัวออกไปทำงาน รับประทานอาหารเช้าที่ภรรยาเป็นผู้เตรียมไว้ให้ พร้อมกับนำอาหารกลางวันและน้ำไปรับประทานที่ทำงานด้วย ผู้สูงอายุมักหาขนมไปแจกยามหรือลูกน้องเป็นประจำ จากนั้นจึงขับรถยนต์ออกไปทำงาน ซึ่งในปัจจุบัน กรณีศึกษาทำงานหลายแห่งแตกต่างกันในแต่ละวัน เช่น มีงานเป็นที่ปรึกษาที่บริษัทที่บริหารโรงแรมในเครือ มีวันหยุดคือวันพุธ ซึ่งกรณีศึกษาจะนัดเจอกับน้อง เพื่อไปรับประทานอาหารเช้าร่วมกัน หรือ ไปติ๊กอล์ฟร่วมกัน

บางครั้ง กรณีศึกษาได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรบรรยายให้กับบริษัทต่างๆ อย่างล่าสุด ในวันที่ผู้วิจัยได้ไปสังเกตพฤติกรรม (30 พย 53) กรณีศึกษาได้ไปบรรยายเรื่องการวางแผนกลยุทธ์ของบริษัท ที่กำลังจะมีโครงการลงทุน ซึ่งกรณีศึกษาจะต้องเตรียมเรื่องที่จะไปพูด มีการอ้างอิงตัวเลข จากในนิตยสารที่กรณีศึกษาอ่าน เช่น นิตยสารไทมส์ ฟอรัจน์ นอกจากนี้ ในบางวัน กรณีศึกษายังไปเป็นอาจารย์พิเศษ ให้กับนักเรียนการโรงแรม ของดุสิตการโรงแรม และมหาวิทยาลัยมหิดล ในวิชาการบัญชี

เมื่อเลิกงาน กรณีศึกษาจะต้องกลับมารับประทานอาหารเย็นที่บ้าน เป็นประจำ ซึ่งก็มีภรรยาที่เป็นผู้จัดเตรียมอาหารอีกเช่นเคย กรณีศึกษาเป็นคนที่รักษาสุขภาพ โดยจะปฏิบัติตัวตามแนวทางที่กรณีศึกษาได้อ่าน หรือ ได้ข้อมูลมา เช่น ในวันที่ผู้วิจัยได้ไปร่วมรับประทานอาหารด้วย กรณีศึกษาเพิ่งจะอ่านบทความเรื่องเกี่ยวกับมะเขือเทศ ว่าควรจะทานมะเขือเทศที่ถูกดัดแปลงอย่างละเอียด จะได้รับสารอาหารมากกว่าที่รับประทานแบบสดๆ กรณีศึกษาได้บอกเรื่องนี้กับภรรยา และลูกไปหีบซอสมะเขือเทศมารับประทาน ส่วนภรรยาก็บอกว่าอย่าไปเชื่ออะไรจากในอินเทอร์เน็ตมากเกินไป บริเวณโต๊ะอาหารมีไวน์ตู้แช่ไวน์ขนาดเล็กวางอยู่ กรณีศึกษามักจะจิบไวน์ประมาณ 1-2 แก้ว ระหว่างและหลังการรับประทานอาหารเป็นประจำ เพราะเชื่อว่าดีต่อสุขภาพ

⁴³ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

บ้านนี้จะเปิดโทรทัศน์ระหว่างการรับประทานอาหาร ซึ่งมักจะมี กรณีศึกษา ภรรยา และลูกสาว นั่งร่วมโต๊ะกัน ต่างคนต่างดูโทรทัศน์ และภรรยาเป็นผู้จัดเตรียมทุกอย่าง รวมทั้งการดักอาหารให้กับสามี และการจัดเก็บโต๊ะอาหาร หลังจากนั้น กรณีศึกษาขึ้นไปบนห้องนอน เพื่ออ่านหนังสือหรือ เตรียมงานสำหรับวันรุ่งขึ้น กรณีศึกษาเข้านอนเวลาประมาณ 22.00น.

ความต่อเนื่องของตัวตน

ความต่อเนื่องในตัวตน สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน จากเรื่องการทำงาน ที่ผู้สูงอายุยังคงทำอยู่ แม้ว่าจะถึงวัยที่ควรเริ่มจะวางมือได้แล้ว สังเกตเห็นได้ว่า กรณีศึกษามีความสุขที่ได้ให้คำแนะนำ และรู้สึกภาคภูมิใจที่สามารถใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญในงานที่ได้ทำมาเป็นเวลา 40 ปีได้อย่างมีประสิทธิภาพ กรณีศึกษามีความต้องการที่จะรับข่าวสารต่างๆ ใหม่อยู่ตลอดเวลา ทั้งจากการอ่านหนังสือ และจากอินเทอร์เน็ต แต่หลังจากที่ได้สัมภาษณ์ ใช้เวลาอยู่กับผู้สูงอายุ และคุยกับบุคคลใกล้เคียง พบว่า งานที่กรณีศึกษากำลังทำอยู่กำลังจะหมดภาระหน้าที่ และงานสอนก็ไม่มีมากเหมือนแต่ก่อน ซึ่งทำให้กรณีศึกษาเกิดความกังวลใจ กลัวว่าตนเองจะไม่มีงานทำ กรณีศึกษาได้ไปสมัครงานไว้หลายที่แต่ยังไม่ได้รับการติดต่อกลับมา ทำให้กรณีศึกษาเครียดมาก และระวัง พยายามจะไม่ใช้เงินเลย เนื่องจากเกรงว่าจะมีเงินไม่พอใช้ในบ้านปลายชีวิต

“ทำงานตอนหลังนี้ ถึงแม้ว่าอายุจะเลยการทำงานแบบ active แล้ว แต่เราไปทำงานก็เพราะว่า เราต้องการใช้สมองและใช้ความรู้ต่างก็เป็นความสุขเพราะว่า ถ้าทำงานแล้วไม่มีความสุข เราก็คงไม่ไป ไซ้ใหม่ ไม่ว่าจะเป็นไปสอนหนังสือเอช หรือว่าทำงานให้ความรู้ในสิ่งที่เรารู้มาให้กับเด็กที่มีอายุน้อยกว่า แล้วก็อาจจะมีการสนทนากันน้อยกว่า อันนี้ก็ถือว่าเป็นความสุข เพราะทุกครั้งที่เราไปสอนหนังสือ ทุกครั้งที่ไปแนะนำเจ้าหน้าที่ ให้รู้ว่าอะไรที่เค้าทำนี่นะ มันมีวิธีที่ดีกว่า เช่น อย่างนี้ ๆ เราที่มีความสุข”⁴⁴

“จริงๆก็เกษียณอายุการทำงานไปแล้ว เมื่อเดือนที่แล้ว อายุ 63 ปีเต็มแล้ว แต่เราก็คงมองเรายังดี ยังมีความจำ เป็นคนที่ไม่ชอบอยู่เฉยๆ และก็เป็นคนที่ชอบอ่านหนังสือทุกชนิดอยู่ ไม่ว่าจะเป็น magazine พวก Trade Magazine พวก การท่องเที่ยว หนังสือ Times Fortunes หรือ อ่านจาก Internet ก็เป็นคนที่ชอบแสวงหาความรู้ และชอบจดเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นอยู่ เพราะฉะนั้นก็คงจะทำไปเรื่อยๆ จนกระทั่งคิดว่า ร่างกายเราไปไม่ไหว คือ ถ้าเหนื่อยมากๆแล้วก็จะหยุดลงนะ ซึ่งก็ยังไม่รู้ว่ากี่ปีนะ (หัวเราะ...)”⁴⁵

⁴⁴ จากการสัมภาษณ์วันที่ 3 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

⁴⁵ จากการสัมภาษณ์วันที่ 3 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

“จริงๆก็อยากจะ retire ตั้งหลายปีมาแล้ว แต่ความที่มันหนีไม่พ้น จะมีคนชวนไปทำงาน อาจจะมีคนอาจจะต้องการเอา knowledge ที่เรามีไปใช้ต่อ ก็เลยยังหยุดไม่ได้ อย่างเสาร์ อาทิตย์ที่ผ่านมาก็มีลูกศิษย์คนหนึ่งเป็นเจ้าของโรงแรม ก็อยากจะให้ไปดู property เขา เพื่อจะช่วยเหลืออะไรได้บ้าง จริงๆก็ไม่ได้มองถึงตัวเงิน แต่ความที่ฟังปัญหาแล้ว รู้สึกว่ามีปัญหาจริง แต่สำหรับลุงแล้ว มันไม่ใช่ปัญหาหลัก แต่คนที่ไม่เคยผ่านงานวิชาชีพทางด้านนี้ อาจจะมองว่าเป็นปัญหา serious มาก วันนี้ยังมีช่วงว่างตอนที่ทำงานก็ยังคิดว่า เคียวยจะต้องโทรไปบอกเค้าว่า เคียวยจะไปดูให้ก่อน แล้วคิดว่าจะทำแผนให้ว่า คุณจะต้องแก้ไขตรงไหนบ้าง นี่ก็คือชีวิตประจำวันนะ ก็จะวางแผน พอได้ข้อมูลอะไรมาก็จะวางแผน แล้วเราจะไปคุยกับเขายังไง”⁴⁶

นอกจากความต่อเนื่องในเรื่องหน้าที่การงาน ที่กำลังอยู่ในภาวะเปลี่ยนผ่าน ความต่อเนื่องที่กรณีศึกษายังคงสามารถกระทำได้คือ การออกกำลังกาย เนื่องจากกรณีศึกษา เป็นคนที่กระฉับกระเฉง ว่องไว ไม่ชอบอยู่เฉย ชอบออกกำลังกายมาตั้งแต่หนุ่ม ปัจจุบันก็ยังรักที่จะได้ออกกำลังกายทุกครั้งเมื่อมีเวลาว่าง เช่น การปั่นจักรยาน ว่ายน้ำ เดิน วิ่ง และตีกอล์ฟ โดยบางวันกรณีศึกษาเดินไปสระว่ายน้ำใกล้ๆบ้าน เพื่อว่ายน้ำ การออกกำลังกายนี้ ถือว่าเป็นหนทางที่ช่วยให้กรณีศึกษาได้ใช้เวลาที่ว่างเพิ่มมากขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม กรณีศึกษาได้ยอมรับว่าบางครั้งกรณีศึกษา ลืมตัว ว่าขณะนี้สภาพร่างกายของกรณีศึกษาไม่เหมือนเมื่อยังหนุ่ม โดยกรณีศึกษาจะทำอะไรอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดอุบัติเหตุตามมาได้ เช่น ครั้งหนึ่ง ระหว่างการปั่นจักรยาน กรณีศึกษาเลี้ยวรถด้วยความเร็ว ทำให้รถเสียหลักล้มลง และกรณีศึกษาเอามือรองเมื่อล้ม ส่งผลให้กระดูกนิ้วก้อยแตก

“ก็อย่างที่บอก ว่าอายุเยอะ ก็พยายามทำใจ คนเราก็ก็น่าไปตามวัฏจักร พออายุเยอะ ถึงแม้ว่าเราจะฝึกฝน ให้มีความแข็งแรงแค่ไหน มันก็ยังไม่วาย เหมือนรถ พอซื้อรถมา ใช้ไปซัก 5 ปี 10 ปี มันก็ต้องซ่อม มันก็เหมือนกับคน ก็พยายามทำใจว่า part มันก็เริ่มสึก มันอาจจะถึงเวลาที่จะต้องเปลี่ยน อย่างตานี้ ถึงเวลาต้องไปลอกวุ้นออก แล้วก็ใส่ใหม่ มันเป็นเรื่องปกติ ไม่ถึงขนาด over worried ถ้าพูดไปแล้ว ทำใจได้ว่ามันเป็นเรื่องของอายุ”⁴⁷

อิสรภาพในชีวิต

กรณีศึกษามีความคิดว่ากรณีศึกษาไม่ต้องการจะเป็นภาระให้กับลูกหลาน เมื่อแก่ตัวไปแล้ว อยากที่จะพยายามอยู่ให้ได้ด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นความรู้สึกถึงความต้องการเป็นอิสรภาพ

⁴⁶ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

⁴⁷ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

“คิดว่า ลูกทั้ง 3 คน ในที่สุดเขาก็ต้องมีครอบครัว แยกย้ายกันไป อย่างเก่งที่สุดก็คิดว่าอยู่กับ ป้า นี่แหละ 2 คน แต่ถ้าเมื่อเหลือคนเดียวก็ต้องอยู่ ต้องพยายามอยู่ให้ได้ ไม่ได้คิดว่าถึงตอนนั้นแล้ว ต้องไปพึ่งใคร คงไม่ได้ไปคิด อันนั้นไม่ได้วางแผนไว้เลย ถ้าลูกคนไหนเขาจะเลี้ยงก็ ให้เขาเลี้ยง ถ้าไม่เลี้ยงก็ไม่ใช่ไร เราก็ต้องพยายามช่วยเหลือตัวเอง”⁴⁸

อิสรภาพในชีวิตของกรณีศึกษามองเห็นได้จากการที่กรณีศึกษาสามารถเลือกที่ไปไหน ตามใจชอบ ไปด้วยการขับรถ เติมน้ำมัน หรือ ปั่นจักรยาน กรณีศึกษาก็จะทำ ไปพบเพื่อน หรือ ไปเที่ยว กับครอบครัว ที่สำคัญคือกรณีศึกษามีปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เพียงพอ และเอื้อให้กรณีศึกษาเลือกทำ ในสิ่งที่ต้องการได้ กรณีศึกษายังได้กล่าวอีกว่า การไม่มีหนี้สิน ถือเป็นความสุขอีกอย่างหนึ่ง และเป็นเรื่องที่กรณีศึกษาให้ความสำคัญมาก เพื่อที่จะได้ไม่ต้องมีใครมาทวงหนี้ ถือเป็นอิสรภาพทางการเงินที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

ความสุข

“คงจะมีหลายๆอย่างประกอบกันนะ ไม่ได้มองไปเรื่องใด เรื่องหนึ่ง อยู่บ้านก็มีความสุข ทำงานก็มีความสุข ออกไปพบปะเพื่อนฝูง อันนี้ก็มีความสุข แต่แน่นอน จริงๆก็คือ ครอบครัว ยิ่ง ครอบครัวที่ถูกโตแล้ว มีอาชีพ หน้าที่การงาน หมดยาว อันนี้ก็เป็นความสุขอีกอย่าง”

“แน่นอน วันที่เรามีเวลาว่าง เราก็ออกไปเจอเพื่อนฝูง ไปเล่นกีฬา ไปตีกอล์ฟ ไปว่ายน้ำบ้าง ถ้าเป็นสิ่งที่เราอยากจะทำ แล้วเราได้ทำ เราก็มีความสุขแน่ อย่างลู่ที่มาความสุข โอเค พักหลังนี้ ตี กอล์ฟ ไม่ค่อยได้ดี นานๆไปตีที ก็รู้สึกสนุก กับเกมส์ที่เล่น แล้วก็ไม่ได้เครียด เวลาออกกำลังกาย ตอนเช้าๆ หรือว่าว่ายน้ำ นานๆทีก็เป็นความสุข นี่ก็รวมๆกัน คือมาจาก factor ครอบครัว และข้าง นอก ก็คือ ที่ทำงาน เพื่อนฝูง นี่ก็มีความสุขทั้งหมด”⁴⁹

กรณีศึกษาเห็นว่าเงิน มีส่วนสำคัญต่อความสุข “เพราะตอนที่อายุน้อยแน่นอน ความ ต้องการจะต้องใช้เงินเยอะ ตอนที่อายุน้อย ครอบครัวเพิ่งเริ่มต้นเนี่ย มันต้องใช้เงินเยอะ แต่อยู่ที่ว่า เราต้องมีมาตรการของเราเอง เพราะแต่ละคนมีมาตรฐานที่ไม่เหมือนกัน มาตรฐานที่ว่านี้ ต้องมอง ด้วยว่าถ้าเรามีเงินเท่านี้ หรือสูงกว่านี้สัก 10-15% เนี่ย เราอยู่ได้ไหม ถ้าเรา happy กับตรงนี้ เราก็ต้อง พยายาม manage ให้ได้นะ จริงอยู่ คือ ทุกคนก็อยากได้เงินเยอะๆ แต่ว่าบางครั้งนี่ จิตความสามารถ ที่จะไปหาเงินเยอะๆ ในระยะเวลา 5 ปี 10 ปี มันไม่เหมาะสมเหมาะสม opportunity อย่างนั้น มันไม่เกิด กับทุกคน คนประมาณ ล้าน 2 ล้านคน มันเกิดกับไม่เกินพันคน เพราะฉะนั้น มันก็ต้องพอใจในสิ่ง ที่เรามีอยู่ เพราะทุกคนก็อยากเป็น Entrepreneur ทุกคนก็อยากจะเป็นเจ้าของคน แล้วถ้าทุกคนคิด

⁴⁸ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

⁴⁹ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

อย่างนี้แล้วทำเอง มันก็คงไม่มีลูกจ้างอยู่ในโลกนี้ ซึ่งมันเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นเราต้องรู้ว่า เราเองยังไม่พร้อมในหลายๆเรื่องที่จะลงทุน ถ้าเอาเงินที่เรามีอยู่ เก็บหอมรอมริบมา แล้วเอาไปลงทุน แล้วเกิดพังขึ้นมา มันก็จะเป็นเรื่องที่วิตกกังวลยิ่งขึ้น”⁵⁰

ความพอใจในชีวิต

ดังที่กรณีศึกษาได้กล่าวไปแล้วถึงมาตรฐานของแต่ละคน ซึ่งจะส่งผลต่อความรู้สึกเป็นสุขและความพอใจในชีวิต ดังนั้นจากปัจจัยพื้นฐานที่ท่อนมีอยู่ กรณีศึกษามีความรู้สึกพอใจในระดับหนึ่ง

“สเกล 8-9 ถ้าเต็ม 10 นี้ หมายถึงว่า เราไม่ need อะไรอีกในชีวิตนี้ เราไม่ต้องดิ้นรน แต่เราคิดว่า ตอนนี้อย่างไรก็ไม่เชิงเป็นการดิ้นรน ก็มีคนเขาถามว่าทำไมยังต้องไปทำงานอยู่ตลอดเวลา ก็โอเค เป็นเพราะว่าเราไม่อยากจะอยู่เฉย เราอยากจะกลับสมอง อะไรต่างๆ แล้วก็อีกข้อหนึ่งคือ เวลาทำงานแล้ว ก็เอาเวลาของเราไปหมด ในเรื่องส่วนตัว คือ อยากจะไปออกกำลังกาย ไปตีกอล์ฟก็ไม่ได้ไป ได้ไปไม่ได้เต็มที่ ก็เหมือนกับได้อย่างหนึ่งก็เสียอีกอย่างหนึ่ง มัน crash กันไปในตัว”⁵¹

กรณีศึกษาได้พูดถึงว่าทำไมกรณีศึกษาถึงยังต้องไปทำงานอยู่ ทั้งๆที่มีข้อขัดแย้งว่า เมื่อกรณีศึกษาไปทำงาน ทำให้กรณีศึกษาไม่มีเวลาที่จะไปออกกำลังกายอย่างที่กรณีศึกษาต้องการ ซึ่งเป็นความขัดแย้งกันในตัว

เครือข่ายทางสังคม และสัมพันธภาพ

กรณีศึกษา เป็นผู้ที่บุคลิกแบบเปิด รักการเข้าสังคม พบปะผู้คนใหม่ๆ หลากหลาย และสนิทสนมกัน กรณีศึกษาชอบที่จะเป็นผู้ให้ความคิดเห็น ชอบที่ให้มีคนมาถาม มาขอความรู้ มีลักษณะเป็นครูสูง แต่เมื่ออยู่ในบ้าน กรณีศึกษาจะเป็นฝ่ายพูดฝ่ายเดียว ทั้งภรรยาและลูกเป็นฝ่ายนั่งฟัง ลูกๆ ไม่ได้มีการชวนสนทนาเท่าใดนัก

เครือข่ายทางสังคมหลักๆ คือ เครือข่ายเครือญาติ ประกอบไปด้วย ญาติคือ พี่น้องของกรณีศึกษา และญาติทางฝ่ายภรรยา และครอบครัว กิจกรรมที่กรณีศึกษามีร่วมกับน้องสาว คือ การไปตีกอล์ฟ และรับประทานอาหารร่วมกัน

“พักหลังนี้ ไปตีกับน้อง วันจันทร์ฟังจะนัดกันว่าจะไปตีกัน สมัยเริ่มตีกอล์ฟใหม่ๆ ก็ประมาณ เกือบ 20 ปี มาแล้ว ช่วงนั้นตอนตีใหม่ๆ ก็มีโอกาสดูดีเยอะ เพราะว่ามีก๊วน มีอะไรต่างๆ

⁵⁰ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

⁵¹ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

แล้วในสังคมนั้น มันมีเหตุพาไปทำให้เราได้ไปตีไปแข่งบ้าง แต่ตอนหลังนี้ สังคมประเพณีนั้นมันลดน้อยลงไปแล้ว ก็ต้องหาโอกาสไปตีบ้าง ไปสร้างก๊วนเอง”⁵²

ความสัมพันธ์กับภรรยา

เนื่องจากกรณีศึกษาเติบโตมาในครอบครัวจีน ซึ่งมีผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว และเป็นใหญ่ จึงส่งผลกระทบต่อพฤติการณ์ของกรณีศึกษากับภรรยา กรณีศึกษาให้เงินเดือนของกรณีศึกษาส่วนหนึ่งให้กับภรรยา เพื่อบริหารจัดการค่าใช้จ่ายภายในบ้าน กรณีศึกษาถือว่าหน้าที่ความรับผิดชอบภายในบ้าน เป็นหน้าที่ของภรรยาและลูกสาว ดังนั้นทั้งกรณีศึกษาและลูกชายจึงไม่ยื่นมือมาช่วยเหลือ งานบ้านที่กรณีศึกษาช่วยทำคือ การพาสุนัขออกไปเดินเล่น และล้างรถบ้าง หากไม่มีคนงานล้าง ดังนั้นความสัมพันธ์กับภรรยาจึงเป็นรูปแบบที่มีบทบาท และหน้าที่ของความเป็นสามีหรือภรรยาในอุดมคติ.

ในบ้าน กรณีศึกษาเป็นผู้พูด เป็นคนเล่าเรื่อง เล่าเกร็ดความรู้ต่างๆที่กรณีศึกษาได้อ่านพบ เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว คือ ฝ่ายภรรยาไม่ได้เล่าเรื่องใด ได้ตอบ มีเพียงแต่พูดเออออ แสดงความเห็นด้วย และภรรยา มักพูดโทรศัพท์กับพี่น้อง หรือเพื่อนๆมากกว่าที่จะคุยกับสามี

ความสัมพันธ์กับลูกทั้ง 3

ลูกทั้ง 3 มีบุคลิกภาพที่คล้ายคลึงกันมาก เมื่ออยู่ที่บ้านกับพ่อแม่ คือ ไม่พูด ไม่มีการแสดงความคิดเห็นใดๆ ผู้สูงอายุเป็นเพียงผู้พูดผู้เดียวภายในบ้าน เมื่อเล่าเรื่องมากๆ ทำให้ลูกรู้สึกเบื่อหน่าย ลูกก็จะพูดตัดบท ประมาณว่า ทราบแล้ว เช่น กรณีศึกษามักจะเล่าเรื่องสมัยหนุ่มๆ ที่กรณีศึกษาต้องทั้งทำงานและเรียนหนังสือไปด้วย ว่ากรณีศึกษาอยู่อย่างลำบาก หรือ เรื่องที่ว่าได้รับเงินเดือนน้อยมาก ต้องบริหารจัดการให้พอ

เนื่องจากผู้สูงอายุ มีความเป็นครู ชอบจะพูด สั่งสอน แต่ลูกๆกลับไม่ให้ความสำคัญ บางครั้งกรณีศึกษารู้สึกน้อยใจที่ลูกๆ ไม่มาปรึกษากรณีศึกษาในเรื่องการงาน (ทั้งๆที่กรณีศึกษาคิดว่าเป็นสิ่งที่กรณีศึกษาชำนาญการเป็นพิเศษ) แต่กลับไปลองผิดลองถูกด้วยตนเอง นอกจากนี้ กรณีศึกษา ยังแสดงความกังวลใจว่า ลูกทั้ง 3 ไม่ค่อยจะสนิทกัน ไม่คุยกันตามประสาพี่น้อง

ดังนั้น เห็นได้ว่าการสื่อสารของครอบครัวนี้เป็นแบบ มีพ่อพูดอยู่คนเดียว คนอื่นๆฟังบ้าง ไม่ฟังบ้าง และ ไม่มีความสนิทสนมกันระหว่างพี่น้อง ทั้งพ่อและแม่ ใช้เวลาเล่นอินเทอร์เน็ต เขียนจดหมายอิเล็กทรอนิกส์หาลูกชายที่อยู่ต่างประเทศ

⁵² จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

กลุ่มเพื่อนสนิท

“เพื่อนสนิทจริง ๆ ก็ เสียชีวิตแล้ว คน 2 คน ตอนนี่ที่เหลือก็มีไม่เกิน 10 คน 1 ใน 10 ที่สนิท มากๆก็ 2-3 คน ก็มีการพบปะนั่งคุยกัน ตอนนี่ก็มีโครงการจะทำธุรกิจเล็กๆร่วมกัน ตอนนี่ก็ยังอยู่ ในแผน ก็มีไปดู site ในกลุ่มนี่ก็ประมาณ 6 คน โด่ไฟใหญ่มี 1-2 คน ก็เจอกันบ่อย อย่างน้อย 2 อาทิตย์ครั้ง ก็มีไปต่างจังหวัดด้วยกันบ้างหรือว่า เจอกันที่ร้าน กินกาแฟ แล้วก็คุยกันถึงแผนงาน อะไรต่างๆ ก็ยังทำอยู่ เพราะคิดว่าตัวเองก็อยากจะทำเป็นชิ้นสุดท้าย และเขาต้องอาศัย expertise ให้ลุงช่วย ก็เลยยังคุยกัน อยู่ แต่ก็ยังพยายาม scale down ให้เป็น project ที่มัน เช่น จะทำ รีสอร์ท ชัก 10 ห้อง เราไปทำเองได้ เพราะมันไม่ใช่ scale ใหญ่ที่เราจะต้องไปว่าจ้างคนมาทำ ทำที่สวนผึ้ง”⁵³

ความสำเร็จในชีวิต

เมื่อผู้สูงอายุได้ทบทวนชีวิตที่ผ่านมาของตน พบว่าตนมีชีวิตที่ประสบความสำเร็จ พอสมควร ดังที่ได้กล่าวว่า “ปัจจัยหลักๆคือ มาตรฐานของแต่ละคนมันไม่เท่ากัน เรื่องเงินทอง ครอบครัวย อาชีพการงานก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่นี้พออายุถึงจุดๆหนึ่งแล้ว เรามองว่าการใช้ชีวิตของเรา มาตรฐานของเรามันแค่ไหน หมายถึงว่า เราพอเพียงกับเงินเดือนชัก 3-4 หมื่นบาท เราใช้ได้ และมีเงิน เก็บ พออายุชัก 40 ขึ้นไป เราไม่มีภาระแล้ว อันนี้ก็ถือเป็นความสำเร็จในชีวิตแล้ว เรื่องครอบครัวย ลูก สำเร็จการศึกษา ลุงจะมองว่าลูกทั้งหมด 3 คน ความรับผิดชอบของพ่อแม่อันดับที่หนึ่ง คือ ต้อง ใ้การศึกษาเขา ถ้าเขาอยากจะศึกษาถึงสูงสุดแค่ไหน เขาพอใจแค่นั้นก็เรื่องของเค้า จริงๆแล้วก็ ควรจะจบแค่นั้น แต่เรามี culture ของคนไทย ของคนเอเชียนี้ ก็ยังไม่วาย คอยสอดส่องดูแล คอย monitor การใช้ชีวิตของเขาอยู่เป็นระยะๆ แต่ศิริตรงนี้ก็น่าจะเริ่มลดลง ก็พยายามตัดใจ คิดว่า ทุก คนโตแล้ว เราไปคิดถึงว่า การที่เขาจะมาเชื่อเรา 10 เรื่องนี้ก็คงเป็นไปไม่ได้ เราก็พูดให้น้อยหน่อย แล้วก็เตือนเขาบ้างในบางครั้ง 10 เรื่องอาจจะพูดสัก 2 เรื่อง นี่ก็คือการลดลงมาบ้างในบางครั้ง”⁵⁴

“เค้าเรียนจบการศึกษาอย่างที่เขาคต้องการ อันนั้นถือว่าเป็นความสุขอย่างหนึ่ง และถือว่าเป็น ความสำเร็จในชีวิตของเราแล้ว ที่เราทำงานแล้วเก็บเงินทอง เพื่อให้เขาได้เรียนได้ ถือว่าเรา accomplish ตรงนั้น อันที่สอง คือ ครอบครัวยไม่เดือดร้อน ในเรื่องความเป็นอยู่ประจำวัน อันนั้นก็ ถือว่าเป็นความสุขในชีวิตอย่างหนึ่ง แน่่อนเราไม่มีหนี้สิน เราไม่เป็นหนี้ใคร เราไม่มีคนมาตาม ทวงเงิน อันนี้สำคัญ เพราะลุงจะไม่ชอบที่ไปติดหนี้ใคร แล้วมีใครมาตามทวงเงิน ไม่ชอบที่สุด ตั้งแต่อายุน้อย จนถึงปัจจุบัน”⁵⁵

⁵³ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

⁵⁴ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

⁵⁵ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

ความภูมิใจในตัวเอง

โดยภาพรวมสังเกตเห็นได้ว่าท่านเป็นคนที่มีความมั่นใจในตนเอง มีความภาคภูมิใจพอสมควร ท่านได้กล่าวถึงตนเองในเรื่องนี้ว่า “อันนี้ก็แล้วแต่มอง ตัวเองก็คิดว่าตัวเป็นคนที่มีความรู้พอสมควร ในวิชาชีพที่เราทำอยู่ อาจจะเป็นความภูมิใจเล็กๆ ทุกครั้งที่มาเชิญเป็นอาจารย์ไปสอนที่โน่น ที่นี้ พูดที่โน่นที่นี้ อันนี้ก็เป็นการภูมิใจที่เขาให้ Recognition เรา เรามองว่าอาจจะ เป็นเพราะว่าเราอยู่ในวงการนี้มานานพอสมควร แล้วเราก็มอง อาจจะมึนค่อนอยู่บ้างที่ทำให้เค้าคิดถึง อยู่ อายุ 60 ขึ้นไปแล้ว คนที่เขาจะเอาไปช่วย ก็คงไม่ค่อยมีเท่าไร แต่เรายังมีอยู่ น่าจะเป็นความ ภูมิใจที่เราสร้างขึ้นมานะ”⁵⁶

ข้อคิดสำหรับการทำงาน

“สิ่งที่ทำมาตลอดชีวิต 40 ปี มองว่า ถ้าเราทำในสิ่งที่ไม่มี ข้อบกพร่องนะมีแน่ เพราะถ้าไม่มี ก็คือไม่ทำงาน พูดตรงๆก็คือแปลที่จะให้ใครมาจิก เราทำอะไรตรงไปตรงมา ตามบรรทัดฐานที่ บริษัทวางไว้ แน่นนอนในช่วงแรกๆ อาจจะไม่สมบูรณ์ทุกอย่าง เรื่องความซื่อสัตย์ ต้องทำอย่าง ตรงไปตรงมา แล้วไม่ชอบเลยว่า การทำงานเราเห็นว่ามีข้อผิดพลาดในเรื่องเงินทอง ตอนหลัง พยายามจะไม่ไปยุ่งกับข้อผิดพลาดที่คนอื่นทำ เรามองกลับ สะท้อนตัวเราเองว่า เราต้องไม่ทำอย่าง นั้น เราคิดว่ามาตรฐานเกี่ยวกับเรื่องเงินทอง เราต้องทำอย่างนี้แหละ เราก็ทำ แล้วใครจะทำตามเรา หรือไม่ ก็เรื่องของเขา ถ้าเราทำถูกต้องที่สุดแล้ว ใครจะมาว่าอะไรเรา ก็อาจจะลำบากนิดนึง”

“แล้วอีกอย่าง พออายุเยอะเนี่ยปู่ ก็ มี อยู่ 3 คำที่เขาพูดว่า more talk more mistake, less talk less mistake, no talk no mistake พออายุเยอะๆเนี่ย ที่ทำงาน เราจะฟังมากกว่าพูด การฟังเป็นสิ่ง ที่ดี เพราะเวลาถ้าเราฟังเยอะๆ เดี่ยวหลายๆคนเค้าก็จะมาพูดให้เราฟัง เราฟังทุกคน เค้าจะมาพูด เราก็ ฟังๆๆ แล้วใคร่ตรง ถ้าเขาไม่ได้มาถามว่า อาจารย์จะมีความคิดเห็นเป็นอย่างอื่นไหน เราก็ไม่ตอบ ถ้าเขามาของคำปรึกษาถึงจะพูด ถ้าไม่ได้ขอ เราก็ไม่พูด เราก็ เหม่อๆๆ เป็นอย่างนั้นไป เราก็ไม่ comment ยิ่งทำงาน ถ้าไปเจอองค์กรใหญ่ ไม่วายที่จะต้องมิกลุ่ม มีก้อน มีข้าง เยอะไปหมด เพราะฉะนั้น ไป involve น้อยหน่อย เรื่องลำบาก เรื่องยุ่งยากก็จะน้อย ถ้าไป Involve เยอะ เดี่ยว คนโน้น คนนี้ ก็จะดึงไปเป็นพวก มันเป็นเรื่องยุ่งไปหมด อันนี้ก็อาศัยประสบการณ์ตั้งแต่หนุ่มที่ เรียนรู้มา เห็นว่าไปเข้าข้าง ในสังคมต้องมี social เราก็ไปร่วมบ้าง แต่ต้องแบ่งให้ชัดเจน พอถึงเรื่อง งานก็ต้องแยกแยะ”⁵⁷

⁵⁶ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

⁵⁷ จากการสัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่บ้านของผู้สูงอายุ

กรณีศึกษาคนที่ 6

ผู้สูงอายุเพศหญิง อายุ 62 ปี อดีตข้าราชการทหาร กรณีศึกษาได้แยกทางกับอดีตสามี มาเป็นเวลากว่า 10 ปีแล้ว ปัจจุบันจึงพักอยู่กับลูกสาวและลูกชายในบ้านเดี่ยวในกรุงเทพฯ ทั้งลูกสาวและลูกชายของกรณีศึกษาซึ่งยังเป็น โสด ขณะนี้กำลังอยู่ในวัยทำงาน โดยลูกสาวทำงานกับส่วนราชการและลูกชายเป็นพนักงานต้องรับบนเครื่องบิน ของสายการบินแห่งหนึ่ง ซึ่งแต่ละคนมีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงดูตัวเอง

ผู้สูงอายุมีพี่ชายและพี่สาวอย่างละ 1 คน พี่ชายเป็นอดีตกัปตัน สายการบินแห่งหนึ่ง และพี่สาวตั้งรกรากอยู่ที่สหรัฐอเมริกา จะกลับมาประเทศไทยประมาณ เพียงปีละ 1 ครั้ง ส่วนบิดามารดานั้นได้เสียชีวิตแล้ว ผู้สูงอายุสนิทกับพี่ๆพอสมควร กรณีศึกษามีพี่ชายเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางการเงินบ้าง ชวนไปเที่ยวโดยออกเงินให้บ้าง และพี่ชายคนนี้เป็นผู้วิ่งเต้น ฝากให้ลูกชายของผู้สูงอายุได้ทำงานกับสายการบิน และพี่สาวซึ่งเจอกันปีละครั้งนั้น ผู้สูงอายุเป็นผู้บริการคอยขับรถให้เวลาที่พี่สาวมาที่ประเทศไทย

บุคลิกลักษณะ

บุคลิกลักษณะของผู้สูงอายุ กรณีศึกษามีรูปร่างอ้วน มักแต่งกายด้วยผ้าฝ้ายพื้นเมือง ตามสไตล์เชียงใหม่ มีเสื้อ กางเกงแมว หรือ กางเกงสะดอ และชอบใส่เครื่องประดับจำพวก สร้อยคอ กำไล มีผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ ดูรุ่มรัง แต่เป็นสไตล์เฉพาะตัว กรณีศึกษาเป็นผู้มีอารมณ์ขัน มักหัวเราะเสียงดังเมื่อถูกใจ กรณีศึกษากล่าวว่าตนเป็นคนหำๆ พูดยาไม่ถูกกาลเทศะ อยากจะพูด จะทำอะไรก็ทำ อาจจะดูเอะอะ ไม่สุภาพไปบ้าง นอกจากนี้ กรณีศึกษามีนิสัยที่ชอบรับประทานตามใจอยาก และชอบแสวงหาของอร่อยๆมารับประทาน

กรณีศึกษาไม่สนใจว่าผู้คนรอบข้างจะคิด หรือจะตัดสินกรณีศึกษากับเพียงรูปลักษณ์ภายนอก ซึ่งคิดว่าไม่ใช่สิ่งสำคัญ กรณีศึกษาได้เล่าให้ฟังว่า ครั้งหนึ่งกรณีศึกษาไปต่างจังหวัดเพื่อไปกราบนมัสการพระรูปหนึ่ง กรณีศึกษาขับรถคันเล็กๆมีอายุการใช้งานนานไป และแต่งตัวตามสไตล์ของกรณีศึกษา เมื่อไปถึงถูกศิษย์ของพระที่มีแต่พวกสังคมหฺร ได้ออกมาพูดกระแนะกระเหน่ว่า “อ้าว กระเชอะกระเซิงกันมาจากไหนนี่พวกนี้”⁵⁸ และบังคับเก็บเงินทำบุญ ซึ่งตามปกติจะให้บริจาคตามแต่ศรัทธา กรณีศึกษาเล่าถึงเรื่องนี้ด้วยอารมณ์ขัน และไม่ได้คิดใจ โกรธผู้ที่พูดเช่นนั้น กรณีศึกษาเพียงแต่จ่ายเงินให้ แล้วขับรถกลับออกมา

⁵⁸ จากคำบอกเล่าของเพื่อนของผู้สูงอายุ 5 เมษายน 2553

ที่พักอาศัย

ลักษณะบ้านพักของผู้สูงอายุ เป็นบ้านเดี่ยว 2 ชั้น มีอายุประมาณ 30 ปี กรณีศึกษาอยู่กับลูกๆ เป็นครอบครัวเดี่ยว กรณีศึกษานอนกับลูกสาวในห้องชั้นบน ส่วนลูกชาย มีห้องพักแยกออกไปบริเวณหลังบ้าน ภายในบ้านมีช่องว่างทั่วไป เป็นของใช้ของครอบครัวและเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ชั้นบนมีห้องพระซึ่งมีพระพุทธรูปและรูปจำลองของพระอีกเป็นจำนวนมาก มีเบาะปูสำหรับนั่งสมาธิอยู่ บ้านนี้ไม่มีคนรับใช้ ทุกคนในบ้านมีหน้าที่ทำงานบ้านกันเอง ห้องครัวไม่ได้ใช้งานเนื่องจากส่วนใหญ่จะซื้ออาหารรับประทาน หรือหาทานนอกบ้าน ต่างคนต่างทานก่อนกลับเข้าบ้าน ทุกๆวันก่อนออกจากบ้านจะต้องเปิดวิทยุทิ้งไว้ เพื่อกันขโมยเข้าบ้าน

สถานภาพทางการเงิน

กรณีศึกษาได้รับเงินบำนาญ ประมาณเดือนละ 20,000 บาท ซึ่งเป็นจำนวนที่พออยู่ได้ แต่เนื่องจากมีปัญหาเรื่องการจำนองบ้านหลังที่อยู่อาศัยอยู่ กล่าวคือ สามีเก่าของกรณีศึกษาได้นำบ้านซึ่งเป็นชื่อของกรณีศึกษาไปจำนอง เพื่อกู้ยืมเงินจากธนาคารแต่ยังไม่สามารถผ่อนชำระได้ เวลาผ่านไปหลาย 10 ปี แล้ว ทำให้ดอกเบี้ยทบกับเงินต้น และขาดการผ่อนชำระมาเป็นเวลานาน ทำให้ทางธนาคารฟ้องต่อศาลให้ผู้สูงอายุเป็นบุคคลล้มละลาย และต้องนำบ้านขายทอดตลาด ขณะนี้คดีนี้กำลังอยู่ในการพิจารณาตัดสิน ซึ่งท้ายที่สุดกรณีศึกษาได้บอกว่าก็ต้องยอมล้มละลาย เนื่องจากไม่สามารถนำเงินมาไถ่บ้านได้ แต่ปัญหาที่กรณีศึกษาวิตกกังวลคือ หากล้มละลาย ทางธนาคารจะเข้ามายึดเงินบำนาญไปส่วนหนึ่ง และกรณีศึกษาและลูกๆ จะไม่มีบ้านอยู่ อย่างไรก็ตาม กรณีศึกษาไม่คิดที่จะไปร้องขอความช่วยเหลือจากญาติๆหรือเพื่อนๆ กรณีศึกษาได้บอกว่า “ใครจะมาช่วย ตอนนี้แต่ละคนก็ต่างก็เกษียณแล้ว เอาตัวเองยังไม่รอด”⁵⁹

“ไม่ได้วางแผนอะไร ปล่อยให้เป็นเรื่องของอะไรเกิดขึ้นมา ไร้ซึ่งจุดหมาย เพราะเราไม่ได้คิดหวังอะไร พอมันจบก็จบ”⁶⁰

“เคยคิดว่าพอเกษียณแล้วอยากจะไปเที่ยว อยากจะลุยไปเรื่อยๆ แต่พอเกษียณมาจริงๆแล้วก็ทำไม่ได้ คือ ไม่มีปัจจัยในหลายๆด้าน ทั้งร่างกาย เงินทอง อย่างที่ไปสวิสมา เย่มากๆ เพราะว่าหนาว (เดือนพฤศจิกายน) หนาวแล้วเรามีโรคประจำตัว คือ เป็นความดันโลหิตสูง แล้วขึ้นภูเขาสองๆก็เหมือนจะตาย ใจเต้นแรงจนเคลื่อนไหวไม่ได้ ต้องนั่งทำสมาธิ เราว่าเราแก่แล้วเราเป็นนะ แต่ปรากฏว่าลูกสาวก็เป็นด้วย มานั่งหน้าซีดด้วยกัน เราไม่ได้เตรียมตัว เหมือนที่ใครเค้าไปลิกจิม ต้อง

⁵⁹ จากการพูดคุยในวันที่ 24 ธันวาคม 2552 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

⁶⁰ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

มีการเตรียมตัว นี่ขึ้นไปเสีย 4,000 บาท นี่ ไม่ได้อะไรเลย ไปนั่งไถ่ตาย แค่นั่งไปห้องส้วมก็ยังแยเลย มันขึ้นเป็นเขาแล้วเป็นช่องๆ เป็นลานสกี อะไรต่ออะไร”⁶¹

จากคำพูดดังกล่าว กรณีศึกษาได้แสดงความคาดหวัง ในสมัยที่กรณีศึกษายังสาว ว่าเมื่อเกษียณแล้ว อยากจะไปท่องเที่ยว แต่เมื่อถึงเวลาจริงๆ กลับมีปัญหา ทั้งทางด้านการเงินและสุขภาพ ทำให้ไม่สามารถทำตามหวังไว้ได้

จากการได้ไปพบกับผู้สูงอายุครั้งล่าสุด (5 เมษายน 2553) ปรากฏว่าศาลได้ตัดสินให้ผู้สูงอายุเป็นบุคคลล้มละลาย ยึดเงินบำนาญครึ่งหนึ่งไปตลอดชีวิต และยึดบ้าน ขณะนี้บริษัทที่ได้ซื้อบ้านไป ได้มาติดต่อขายบ้านให้คืน โดยทางบริษัทขอกำไร 15% ของราคาบ้านที่ซื้อ และให้เวลา 1 เดือนเพื่อไปหาเงินมาจ่าย ลูกๆของผู้สูงอายุได้ไปเจรจากับทางธนาคารเพื่อขอกู้เงิน แต่ปรากฏว่าฐานเงินเดือนของลูกทั้งสองรวมกันแล้วก็ได้เป็นจำนวนน้อยกว่าที่ต้องการ ดังนั้นปัญหาเรื่องบ้านจึงไม่คลี่คลาย ผู้สูงอายุนำของมีค่าที่มีอยู่ทั้งหมดออกขาย เพื่อรวบรวมเงิน และสามีเก่าก็เข้ามาช่วยเหลือ โดยการพยายามหาทางออกให้กับปัญหานี้ ผู้สูงอายุได้ยอมรับว่าตนเองรู้สึกเครียดแต่พยายามทำใจคิดว่าอะไรจะเกิดก็ต้องเกิด

ปัญหาสุขภาพ

ปัจจุบัน ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว คือ มีโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน ปวดเข่า และมีไขมันในเส้นเลือดสูง (คอเลสเตอรอล) ซึ่งได้รับการรักษาไปตามอาการ และไปพบแพทย์ทุกๆ 3 เดือน เพื่อรับยามาทาน แม้ว่าจะมีโรคประจำตัวที่จำเป็นต้องควบคุมอาหาร แต่ผู้สูงอายุได้ทำตามยังคงรับประทานตามใจปาก

กรณีศึกษาได้กล่าวว่า กรณีศึกษาไม่มีความวิตกกังวลกับชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขภาพ หรือ เรื่องลูก คิดว่าคนเรา หากมีเงินแล้วทุกอย่างจะดีขึ้นเอง

“ไม่กังวล เรื่องใหญ่เรื่องเดียวคือเงิน ถ้ามีเงิน ทุกอย่างคลี่คลายได้ เชื่อว่ามีเงินแล้วจะมีความสุข เพราะว่าเรารู้ว่าเราจะใช้เงินอย่างไร ถ้ามีเงิน จะหาความสุขได้ บ้าเงิน ไม่มีอุดมคติอื่นเลยล่ะ”⁶²

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในความเป็นจริง กรณีศึกษามีปัญหาเรื่องการเงินที่ยังค้างคาอยู่ บางครั้งจึงทำให้เกิดภาวะเครียด ไม่ต้องการออกไปไหน ไม่ต้องการไปเจอผู้คน จากการสังเกตในช่วงคดีความ กรณีศึกษาจะเก็บตัวอยู่ที่บ้าน และมีปัญหาความดันโลหิตขึ้นสูง จึงต้องนอนเพื่อให้

⁶¹ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

⁶² จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

ผ่อนคลายเป็นนั้งสมาธิ เมื่อรู้สึกดีขึ้น กรณีศึกษาจึงเปิดโทรทัศน์ หรือ ออกไปข้างนอกบ้าน กรณีศึกษาได้พูดถึงวิธีการจัดการเมื่อตนรู้สึกเครียดว่า

“เวลาเครียด ก็จะเคลื่อนที่เลย จะไม่อยู่กับที่ จะออกไปจากบรรยากาศเก่าๆ แล้วมันจะคลี่คลายลง ต้องออกไป เข้าเมือง ไปเซ็นทรัลเลย ถ้ามีเงินก็จะซื้อของ ถ้าไม่มี จะรู้ตัว เพียงแต่จะคิดว่าถ้ามีเงินจะมาซื้อแน่”⁶³

จากการสังเกต เมื่อกรณีศึกษาได้พาคุณแม่ของเพื่อนไปเที่ยวชมสินค้า แม้ว่ากรณีศึกษาจะไม่มีเงิน กรณีศึกษาก็ยังซื้อสร้อยข้อมือที่คุณแม่ของเพื่อนเลือกและอยากได้ โดยกล่าวว่า เรื่องเงินเรื่องเล็ก ไม่เป็นไร ขอให้ได้ใช้เพื่อซื้อความสุขให้คุณแม่ กรณีศึกษากล่าวต่อกับเพื่อนเสมอว่า ขณะนี้เป็นนาที่ทอง เวลามีค่า ดังนั้นควรจะดูแลแม่ เพื่อทดแทนบุญคุณเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ดีกว่าทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้เมื่อท่านจากไปแล้ว

ชีวิตประจำวัน

ชีวิตประจำวันในปัจจุบัน บางวันกรณีศึกษามีเพื่อนร่วมงานเก่า โทรศัพท์มาเรียกให้ไปช่วยงานที่กองทัพอากาศ เวลาที่มีการสอนพิเศษ หรือ ไปคุมชั้นแทน เช่น เป็นผู้ช่วยในการดำเนินงานอบรม สัมมนา ซึ่งกรณีศึกษายินดีที่จะไป เนื่องจากจะได้รับเงินเบี้ยเลี้ยง ซึ่งกรณีศึกษาบอกว่าดีกว่าอยู่เปล่า ในปัจจุบัน กรณีศึกษามีงานเช่นนี้ประมาณสัปดาห์ละ 3 วัน

ในวันธรรมดา ที่ไม่มีงานพิเศษ กรณีศึกษาอยู่ที่บ้านเป็นส่วนมาก โดยตื่นนอนแต่เช้า เพื่อสวดมนต์และนั้งสมาธิ จากนั้นจึงทำงานบ้านเล็กน้อย งานที่กรณีศึกษาชอบทำมากที่สุด คือ การรดน้ำต้นไม้ เมื่อมองดูต้นไม้ที่ได้น้ำแล้วมีความรู้สึกชุ่มฉ่ำหัวใจ บางครั้งกรณีศึกษาออกไปรับประทานอาหารกับเพื่อนๆ หรือ ออกไปข้างนอกคนเดียว เช่น ไปห้างสรรพสินค้า ไปดูภาพยนตร์

“หาความสุขไปวันต่อวันนะ ดูโทรทัศน์ ออกกำลังกาย ทำงานอดิเรกที่ตัวเองชอบ”⁶⁴

ในวันเสาร์ อาทิตย์ ทุกเช้า กรณีศึกษาไปออกกำลังกายที่สวนจตุจักร ไปรำกระบอง รำจ๊อง กรณีศึกษาเห็นว่า เป็นการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัยสูงอายุ เมื่อออกกำลังกายเสร็จจึงกลับบ้าน ไม่ได้ทำความรู้จัก หรือ หาเพื่อนร่วมกลุ่มที่ออกกำลังกายด้วยกัน

⁶³ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 23 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

⁶⁴ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 23 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

ความสุข

“ความสุข ตอนหลังๆ มันไม่มีอะไรมากแล้วชีวิตมันผ่านมายะยะแล้ว ถ้ามาพูดถึงตอนนี้ คือสิ่งที่มันสดใส ไม่นั่นก็เห็นอะไรก็เบาสบาย มันสบาย เหมือนมีเสียงเพลง ชื่นใจ นี่ก็มีความสุขแล้วมันหาได้ยังไงละทีนี้ กิจกรรมที่ทำส่วนมาก ก่อนที่ยังไม่วิกฤติ ที่เป็นธรรมชาติอย่างนี้ คือ การฟังเพลง แล้วใจมันเคลื่อนไปตามเพลง ตอนหลังมาฟังธรรมชาติ แล้วชื่นใจ ใจจะสงบ สบาย ได้ประโยชน์ บางประโยชน์ที่กินใจ เก็บไว้แล้วเอามาทบทวนทีหลัง แล้วก็อยู่ไป ความสุข...รคน้ำดื่ม น้ำช่วงรคน้ำดื่ม ชอบดูว่าเวลาที่ดื่ม น้ำได้รับน้ำ แล้วจะดูว่าเค้ามีความรู้สึกอย่างไร แล้วเราคิดให้เขาสดชื่น ดูความเปลี่ยนแปลงของเขา ส่วนอาหารนี่ยังมีเยอะมากเลย ดิ้นขึ้นมาแล้วนี่ก็ว่าอยากกินอะไร ตกเย็นว่าวันนี้จะกินอะไร แล้วจะฟังเสียงหัวใจบอกนะ ว่า วันนี้อยากกินกล้วยเนื้อสับ ผัดซีอิ๊ว เป็นความสุขเล็กๆน้อยๆที่ได้กินของที่ชอบ ไม่ชอบก็ไม่กิน สรรหาของกิน ในวาระที่ไม่มีอะไรจะทำแล้ว”⁶⁵

ความสุขจากการรับประทานอาหาร

นอกจากความสุขจากการได้อ่านหนังสือธรรมะแล้ว ผู้สูงอายุมีความสุขกับการได้รับประทานอาหารที่อร่อย ตามใจอยาก โดยกรณีศึกษาไม่ได้คำนึงถึงปัญหาด้านสุขภาพ เมื่อกรณีศึกษาได้รับประทานอาหารที่ถูกใจ และถูกปาก กรณีศึกษามักจะพูดว่า “กินมือนี่ แล้วตายได้เลย” แสดงถึงความชื่นชมในรสชาติ และช่วงเวลานั้นๆ แม้ว่ากรณีศึกษาจะต้องประหยัดในเรื่องค่าใช้จ่าย แต่กรณีศึกษามีเพื่อนสนิท หรือ พี่ๆ ที่มักจะชวนไปรับประทานอาหาร หรือบางครั้งกรณีศึกษาเป็นฝ่ายเสนอว่าวันนี้กรณีศึกษาอยากจะรับประทานอะไร และเสนอว่ากรณีศึกษาจะขับรถไปทำธุระที่ต่างๆ แต่ขอให้เลี้ยงข้าวและจ่ายค่าน้ำมันรถให้ ซึ่งเพื่อนของกรณีศึกษาก็เต็มใจที่จะทำตามนั้น ส่วนความสุขจากการได้ซื้อสินค้า กรณีศึกษากล่าวว่าลดน้อยลงไปบ้าง ด้วยเป็นเพราะไม่มีเงินเหลือพอที่จะฟุ่มเฟือย

“รองเท้า กระเป๋า นี่เลิกไปแล้ว เพราะว่าทำมีปัญหา ต้องใส่แต่รองเท้าอนามัย ซึ่งก็มีคู่เดียวก็พอ ส่วนกระเป๋า นี่หลังมีปัญหา ทำให้แบกไม่ได้ เจ็บ ก็เลยใช้เป็นเป้แทน ก็มีอันเดียวแล้วจบ”⁶⁶

เนื่องจากปัญหาสุขภาพ ทำให้ความต้องการใช้สินค้าประเภท กระเป๋า รองเท้า ลดลง จำเป็นต้องใช้สินค้าเพื่อสุขภาพแทน แต่เป็นสินค้าคุณภาพที่มีราคาสูง อย่างไรก็ตาม กรณีศึกษาเป็นคนที่ชอบทำอะไรตามใจตัวเอง หากตนเองมีเงินในกระเป๋า แล้วอยากจะซื้อของ หรือ อยากทำบุญ กรณีศึกษาก็จะใช้เงินไป โดยไม่คำนึงถึงว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร ดังที่กรณีศึกษาได้กล่าวว่า

⁶⁵ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

⁶⁶ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

กรณีศึกษาอยู่ไปเป็นวันๆ อย่างเช่น ในการสังเกตครั้งหนึ่ง กรณีศึกษามีเงินอยู่ 500 บาท เมื่อพบคนรู้จักที่ตกอับ เดินเข้ามาขอสตางค์ กรณีศึกษาไม่ได้คิดอะไรนาน และหยิบเงินที่มีอยู่ในกระเป๋าออกไปให้คนๆ นั้นทันที

เมื่อมองชีวิตของตนเอง โดยภาพรวมแล้ว กรณีศึกษากล่าวว่า “รู้สึกดี เฉยๆ รู้สึกว่าคุ้มแล้วว่ามีค่าพอ อยู่ของเราแล้วก็มีความสุข แค่นี้ก็พอแล้ว”⁶⁷

ความพอใจในชีวิต

“พอใจในชีวิตปัจจุบันมาก เพราะเหมือนว่าเรามาสุดทางแล้ว ชีวิตข้างหน้าที่ ถือเอาแต่ปัจจุบัน เราจะทำอะไร ทำตรงนี้ให้ดีที่สุด ไม่ได้นึกฝันอะไรเยอะ จะว่าสมารถก็ไม่ใช่ เพียงแต่เราไม่คิดอะไรไปไกล ไครมาชวนไปไหน ทำอะไร ก็เป็นเรื่องๆ ไป”⁶⁸

อย่างที่ได้อธิบายไปแล้ว ว่ากรณีศึกษาอยู่กับปัจจุบัน ทำให้กรณีศึกษาสามารถใช้ชีวิตได้ไปเรื่อยๆ อย่างไรก็ตาม กรณีศึกษายอมรับว่า การไม่มีหนี้ และการมีบ้าน มีที่ๆ เป็นของตัวเอง แม้ว่าจะมีขนาดเล็กก็ตาม ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและมีผลต่อความสุขและความพอใจในชีวิตเป็นอย่างยิ่ง “การมีบ้านเป็นของตัวเองเป็นสิ่งที่สคัญอด ในบันปลายของชีวิต”⁶⁹

พอใจเมื่อย้อนมองว่าตนได้ปฏิบัติหน้าที่ของลูกอย่างดีที่สุด

นอกจากนี้ กรณีศึกษามองว่า การที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของตนเองให้บรรลุปเป้าหมาย ในที่นี้กรณีศึกษาหมายถึงหน้าที่ๆ ผู้เป็นลูกควรดูแลพ่อแม่ ยามเจ็บไข้ บเทาพาของแม่ ที่ส่งเสียลูกให้จนสามารถเลี้ยงตนเองได้ ซึ่งกรณีศึกษามองว่า ตัวกรณีศึกษาเองได้ทำหน้าที่ของกรณีศึกษาได้อย่างดีที่สุดแล้ว นับเป็นความภูมิใจอย่างหนึ่ง กรณีศึกษาให้ความสำคัญกับความสุขที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ เมื่อผ่านแล้วก็ผ่านไป ไม่นั่งเสียใจทีหลัง

“รู้แต่ว่า เราทำดีที่สุดแล้ว เราดูแลแม่อย่างดี ทุกอย่างที่เราผูกพันกับเรา ดูแลอย่างดี เรื่องที่มันเกิดขึ้นแล้ว เราไม่สามารถไปแก้ไขแล้ว อย่างเงินก้อนนั้น ตอนนั้นเราก็ใช้ไปหมดแล้ว แล้วเราก็มีความสุขกับช่วงเวลา ณ ขณะนั้นไปแล้ว ไม่เคยคิดว่ารู้ไม่ใช้ดีกว่า เข้าข้างตัวเองว่าได้รับความสุขในขณะนั้นไปแล้ว แล้วที่เหลือเราก็ต้องทนเอง ไม่ได้คิดมากอะไร ไม่มีประโยชน์”⁷⁰

⁶⁷ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

⁶⁸ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

⁶⁹ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

⁷⁰ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

“ไม่กังวลเรื่องลูก จะกังวลเรื่องไม่มีเงิน กลัวมาก แม้จะมีบ้านอยู่ ถ้าไม่มีนี้แย่ใหญ่ นะตอนนี้รักษาพยาบาลอะไรก็ฟรีหมดทุกอย่าง ที่กลัวอยู่ในใจคือ ไม่มีเงินที่จะซื้อของที่เรายากได้ แต่พอถึงเวลาจริงๆแล้วไม่ได้ก็ไม่เป็นไร”⁷¹

การจำกัดเครือข่ายทางสังคม

เมื่อเกษียณอายุราชการ ผู้สูงอายุจำกัดขอบเขตเครือข่ายของตนให้เล็กลง เลือกที่จะไปกับใคร ถ้าหากออกไปกับเพื่อนที่กรณีศึกษาจำป็นที่จะต้องระวังรักษากฎา คำพูด ต้องสำรวม เรียบร้อย กรณีศึกษาเลือกที่จะไม่ไปและอยู่คนเดียวดีกว่า ดังนั้นปัจจุบันเครือข่ายทางสังคมหลักๆ ของกรณีศึกษาคือ ลูกๆ ญาติสนิท และเพื่อนสนิทเท่านั้น

“ไม่ค่อยชอบเข้าสังคม จะเจอแต่เพื่อนที่สนิท เพื่อนที่อยู่ด้วยแล้วสบายใจ แต่เพื่อนที่เจอแล้วเราจะต้องคอยระวังตัว ทำตัวเรียบร้อยนี้จะงดไปเลย เลือกที่จะอยู่กับเพื่อนที่เราอยู่ด้วยแล้วสบายใจ ไม่เกร็ง”⁷²

ปัจจุบัน ผู้สูงอายุมีเพื่อนสนิท 1 คน ซึ่งเป็นเพื่อที่คบกันตั้งแต่วัยเด็ก แต่ปัจจุบันนี้เพื่อนสนิทของกรณีศึกษาคนนี้ได้ย้ายไปอยู่ในประเทศไทย ทุกครั้งเมื่อกลับมา กรณีศึกษาจะคอยมาช่วยขับรถพาไปทำธุระ และใช้เวลาอยู่ด้วยกันมากที่สุด กรณีศึกษากล่าวว่าเพื่อนคนนี้เป็นผู้ที่สามารถรับกรณีศึกษาได้อย่างที่กรณีศึกษาเป็น กรณีศึกษาไม่จำเป็นต้องเกร็ง ทำตัวสุภาพ

นอกจากเพื่อนสนิทคนนี้แล้ว กรณีศึกษายังมีกลุ่มเพื่อนคนอื่นๆ ที่อาจจะนัดเจอกันบ้างนานๆครั้ง ซึ่งประกอบไปด้วยเพื่อนจากที่ทำงาน เพื่อนสมัยเรียน ที่เจอกันตามงานเลี้ยงรุ่น เมื่อกรณีศึกษาได้ไปร่วม กรณีศึกษารู้สึกสนุกสนานดี แต่ไม่ได้คิดที่จะนัดเจอกันบ่อยกว่านั้น หรือจะทำกิจกรรมอื่นๆร่วมกัน

ความสัมพันธ์กับลูกๆ

ผู้สูงอายุเป็นแม่ใบเลี้ยงเดี่ยว เนื่องจากแยกทางกับสามีมาเป็นเวลานานแล้ว กรณีศึกษามีความสนิทสนมกับลูกทั้งสอง และคุยกันเป็นประจำเมื่อลูกมีเวลาว่างปัจจุบัน ลูกโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีอาชีพการงานและมีสังคมเป็นของตัวเอง อย่างไรก็ตามลูกทั้งสองของกรณีศึกษายังไม่มีครอบครัวเป็นของตัวเอง จึงยังคงมีความใกล้ชิดกับแม่มาก

“ไม่คาดหวังให้ลูกเลี้ยง เพียงแต่เลี้ยงตัวเองได้ ในแต่ละเดือน อยู่ในอาชีพการงานของตนเอง แล้วก็มีความสุข ไม่ได้คิดอะไรมาก”⁷³

⁷¹ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

⁷² จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 23 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

⁷³ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ

“เคยถามลูกๆว่าถ้าตายไปแล้วจะทำยังไง ลูกๆก็บอกว่าอย่าพูด แต่มันก็ต้องคิดนะ ไม่มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ค่อยมีญาติ พี่น้อง ถ้าไม่มีเพื่อนสนิทคนนี้นะ ก็อยู่ที่บ้านไปคนเดียว ถ้าอยากจะไปไหนก็ออกไป อยากดูหนังก็ไปคนเดียว มีกลุ่มวงนอกที่นานๆ อาจนัดกันกินข้าวบ้าง ถ้าไม่มีเค้า เราก็อยู่ของเรา ไม่ได้ออกไปไหน ไปหาใคร”

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันผู้สูงอายุและลูกไม่ได้มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันบ่อยนัก โดยเฉพาะลูกชายที่ทำงานไม่เป็นเวลา และมีเพื่อนมาก ส่วนกับลูกสาวนั้นจะมีเวลาร่วมกันมากกว่า ล่าสุด ทั้งสองได้ไปเที่ยวต่างประเทศด้วยกัน ไปกับญาติๆ นอกจากนี้ยังออกไปทำบุญ หรือไปรับประทานอาหารร่วมกันบ้างในวันหยุด แต่ไม่ได้กำหนดตายตัวว่าต้องไปในวันใด

การมีธรรมะเป็นที่พึ่งทางใจ

ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้ศึกษาระยะและปฏิบัติธรรมมาตั้งแต่ยังอยู่ในวัยทำงาน รวมแล้วกว่า 20 ปี เริ่มจากการที่กรณีศึกษาอยู่ในครอบครัวชาวพุทธ มีพี่สาวที่ใฝ่รู้ในทางธรรม และเป็นอาจารย์สอนสมาธิในอเมริกา เมื่อชีวิตคู่พบกับอุปสรรค กรณีศึกษามีธรรมะเป็นที่พึ่ง น้อมนำให้เข้าใจชีวิต คลายความวิตกกังวลได้มากขึ้น ดังนั้นกรณีศึกษาจึงศึกษาและปฏิบัติธรรมต่อเนื่องเรื่อยมา

กรณีศึกษารักที่จะหาความรู้ใหม่ในเรื่องทางธรรมะ หรือ การพัฒนาตนเอง เมื่อพบกับกรณีศึกษาเพื่อสัมภาษณ์ กรณีศึกษาได้เล่าว่า กรณีศึกษาได้ไปเข้าคอร์สอบรม เรื่องการคิดเชิงบวก และกรณีศึกษาได้แนะนำว่า ถ้าเราอยากจะได้อะไร ให้จินตนาการไปล่วงหน้า ถึงวันที่ประสบความสำเร็จ การที่เฝ้าบอกตัวเองเช่นนั้นๆ จะทำให้เกิดพลังและสามารถทำให้เรื่องนั้นเกิดขึ้นได้ หรือ อีกครั้งที่กรณีศึกษาได้ไปเรียนการนั่งสมาธิที่ใช้วิธีกำหนด โดยการนึกถึงพุทโธ ในใจอยู่ตลอดเวลา กรณีศึกษาจะคอยสอนผู้ที่กรณีศึกษาคิดว่าเขาสนใจให้ทดลองทำตาม

กรณีศึกษากล่าวว่า ชีวิตที่สามารถดำเนินมาได้จนถึงปัจจุบันนั้น เนื่องจากมีธรรมะเป็นที่พึ่งทางใจ การเข้าใจว่าทุกอย่างเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง ไม่แน่นอน อะไรจะเกิดก็ต้องเกิด ทำให้กรณีศึกษาสามารถผ่านวิกฤตชีวิตได้ อย่างไรก็ดี กรณีศึกษายอมรับว่าปัญหาที่กรณีศึกษากำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน ได้บั่นทอนจิตใจกรณีศึกษามาก กรณีศึกษาได้ใช้คำว่า “จิตตก” และเมื่อจิตตก ทำให้โรคทางกายรุมเร้าเข้ามา กรณีศึกษามีภาวะความดันสูงมากบ่อยๆ และต้องพยายามทำใจให้ผ่อนคลาย กรณีศึกษาได้เล่าว่า วันหนึ่งเมื่อกลับถึงบ้าน พบลูกชายเขียนข้อความติดตู้เย็นว่า เกลียดพ่อ ที่ทำให้ทุกอย่างเป็นอย่างเช่นนี้ กรณีศึกษาได้สอนลูกชายให้ยอมรับและให้อภัยผู้เป็นพ่อ และให้เข้าใจในเหตุปัจจัย ตามหลักพุทธศาสนา กล่าวคือ ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเราล้วนมีที่มาที่ไป ขอให้เข้าใจเพื่อเรียนรู้ และผ่านมันไปให้ได้

ตัวตนของกรณีศึกษาที่เห็นได้ชัด คือ การเป็นคนที่มีธรรมชาติอยู่ในใจ เมื่อเป็นเช่นนั้น กรณีศึกษาไม่ปล่อยให้จิตใจเศร้าหมองเป็นเวลานาน กรณีศึกษามีวิธีที่จะทำให้ตัวเองรู้สึกดีขึ้น คือ ไม่จมปลักกับความทุกข์และปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ และวิธีการมองโลกในแบบของกรณีศึกษา ทำให้ชีวิตสามารถดำเนินไปได้ เช่น กรณีศึกษากล่าวว่า ให้คิดว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับเราเองนั้นเป็นสิ่งที่ ดีที่สุด ให้ขอบคุณและยอมรับสิ่งๆ นั้นไม่ว่าจะเปื้ออะไรก็ตาม ยกตัวอย่าง หากคนๆ หนึ่งเดินตกท่อ ก็ให้คิดว่านี่เป็นสิ่งที่ดีที่สุดแล้วในเหตุและปัจจัยนั้นๆ ดีกว่าที่อาจจะเจออุบัติเหตุที่หนักกว่านี้ นี่แค่ ตกท่อ แค่นี้เจ็บขานิดหน่อย ไม่ต้องไปหาหมอ

ชีวิตที่อยู่กับปัจจุบัน

ผู้สูงอายุกล่าวว่ากรณีศึกษามีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน ทำตามใจตัวเอง ทั้งนี้เนื่องจากกรณีศึกษา ยังมีศักยภาพเพียงพอที่จะตัดสินใจว่าตนเองอยากทำอะไร สิ่งหนึ่งที่สำคัญต่อการรักษาความ ต่อเนื่องของตัวตน คือ การมีรถยนต์ใช้สำหรับเคลื่อนที่ตามต้องการ อย่างไรก็ตาม เมื่อกรณีศึกษา ไม่มีเงินพอใช้ กรณีศึกษาไม่สามารถออกไปข้างนอกบ้านได้ เนื่องจากไม่มีเงินเติมน้ำมัน มีบางครั้ง ที่เป็นเช่นนี้ และกรณีศึกษาก็จะอยู่บ้านไปเรื่อยๆ จนกระทั่งมีเงิน หรือมีคนมารับออกไปข้างนอก แต่ กรณีศึกษาไม่ได้รู้สึกว่าการที่ต้องอยู่กับบ้าน เป็นการถูกจำกัดอิสรภาพ กรณีศึกษาใช้เวลาใน ขณะนั้นใช้ชีวิตไปเรื่อยๆ โดยการนั่งสมาธิ อยู่กับลูกๆ จัดบ้าน รดน้ำต้นไม้ และดูโทรทัศน์ กรณีศึกษาให้ความสำคัญกับอิสระที่จะเลือกจะทำอะไร และจะอยู่กับใคร

“ให้รู้จักพอเพียง ให้เดินทางสายกลาง พุดยากเหมือนกัน เพราะเด็กอาจยังไม่เข้าใจ ให้ พอใจกับสิ่งที่เราเป็นอยู่ มันมีความรู้สึกว่าพอเกษียณแล้วทุกอย่างมันจบ ถ้าเราพอใจกับตรงนี้ คิด เสมอว่า อะไรที่เกิดขึ้นกับเรา เป็นสิ่งที่ดีที่สุด แล้วเราจะทำได้ทำใจได้ ใจจะไม่กระเพื่อม ไม่ดีโพยติ พาย คิดแก้ปัญหาจะดีกว่า”⁷⁴

⁷⁴ จากการสัมภาษณ์ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ที่บ้านเพื่อนของผู้สูงอายุ